

**BORDER GUARD FACING TERRORISM - SELECTED ISSUES
CONCERNING SUBSTANTIVE LAW**

**STRAŻ GRANICZNA WOBEC TERRORYZMU –
WYBRANE ZAGADNIENIA MATERIALNO - PRAWNE**

Robert Leonowicz

Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie

rleon@interia.pl

ABSTRACT

On 1st May 2004 Polish eastern border became European Union external border. The accession appeared to cause the necessity to change the approach towards the policy concerning effective functioning and protection of border from the wide range of threats that might menace in the affairs of the country or disturb the feeling of its citizens' safety. The later Schengen accession initiated the modernization and specialisation of Polish Border Guard in a very natural way. Being rich in the law instrumentation, power and means for effective execution of tasks, including those within the scope of recognition and counteracting the acts of terrorism, Border Guard is now a part of the system of state security organs. The formation counteract terrorism in land, air or maritime transportation at national and international levels using legally based classified and unclassified methods. They also cooperate with national, foreign and international law enforcement and security agencies fighting terrorism to contribute to European security. During the period of Polish presidency the formation cooperated with other services in the scope of safeguarding and securing the places of meetings and the routes, carried out the actions connected with protection of borders also aimed at counteracting threats of chemical, biological, radiological, and nuclear nature. Polish Border Guard participated in the creation of the Integrated Safety and Security Concept for Euro 2012, which as an official Polish-Ukrainian document has gained high notes of UEFA Commission. Border Guard tightens the multidimensional cooperation of border and police services by direct participation in shaping the feeling of security of citizens of Visegrád Group countries.

KEYWORDS: *safety, internal security, border protection, threats, counteractin, V4.*

WPROWADZENIE

Z dniem 1 maja 2004 roku wschodnia granica Polski stała się zewnętrzną granicą Wspólnoty Europejskiej. Tym samym przystąpienie Polski do Unii Europejskiej spowodowało konieczność zmiany podejścia i spojrzenia na politykę związaną z efektywnym funkcjonowaniem oraz ochroną granic przed szerokim spektrum zagrożeń mogących godzić przede wszystkim w interesy państwa lub poczucie bezpieczeństwa jego obywateli.

Po 21 grudnia 2007 roku, kiedy to zniesiono kontrolę osób przekraczających granice między państwami członkowskimi Układu, wzmocniona została (po uprzednim, kilkuletnim okresie przygotowań administracji publicznej zwłaszcza o charakterze specjalnym) współpraca w zakresie wspólnotowego bezpieczeństwa i polityki azylowej. Oczywistym stał się fakt, iż by sprostać zadaniom wynikającym ze współpracy w obszarze Schengen w dziedzinach: ochrony zewnętrznej granicy Unii Europejskiej, polityki wizowej i migracyjnej, współpracy służb policyjnych i granicznych (nie wyłączając pościgów transgranicznych), zacieśnienia współpracy służb w rejonach wewnętrznej granicy państw członkowskich, czy też ekstradycji i wydaleń, Polska dysponować powinna profesjonalną, wyspecjalizowaną w tym celu formacją. W obecnej dobie jest nią bez wątpienia Straż Graniczna, która wchodząc w skład systemu organów bezpieczeństwa państwa, posiada bogate instrumentarium prawne oraz siły i środki dla skutecznej realizacji zadań między innymi z zakresu:

- rozpoznawania, zapobiegania, wykrywania oraz ścigania sprawców czynów karalnych leżących we właściwości rzeczowej;
- organizowania i dokonywania kontroli ruchu granicznego, a także wydawania zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz;
- ochrony granicy państwowej - tzw. „granicy zielonej” poza przejściami granicznymi;
- zapewnienia bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej i porządku publicznego- w zakresie posiadanej właściwości;
- przeprowadzania kontroli bezpieczeństwa zarówno w środkach transportu w komunikacji międzynarodowej, jak i w zasięgu terytorialnym: drogowego, kolejowego, morskiego i rzeczno przejścia graniczne-

go oraz w portach lotniczych (w trybie i na zasadach określonych przepisami dotyczącymi ochrony lotnictwa cywilnego);

- zapewnienia bezpieczeństwa na pokładzie statków powietrznych wykonujących przewóz lotniczy pasażerów;
- ochrony szlaków komunikacyjnych o szczególnym znaczeniu międzynarodowym przed właściwą w przedmiocie ścigania przestępczością;
- zapobiegania transportowaniu (bez wymaganego prawem zezwolenia), przez granicę państwową między innymi: odpadów, szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów jądrowych i promieniotwórczych;
- zapobiegania przemieszczaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów przez granicę państwową broni, amunicji i materiałów wybuchowych;
- przeprowadzania kontroli legalności pobytu oraz wykonywania pracy przez cudzoziemców, prowadzenia działalności gospodarczej przez cudzoziemców, jak również legalności powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom;
- prowadzenia czynności w celu rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom terroryzmem.¹

Wydarzenia zachodzące we współczesnym świecie związane z falą nielegalnych emigracji do Europy przede wszystkim z krajów północnej Afryki (obszaru Maghrebu), Azji Południowo Zachodniej, Północnego Kaukazu, a także ekspansywność islamu (zwłaszcza w jego zradykalizowanej formie) i poczucie ryzyka wystąpienia zagrożeń o charakterze terrorystycznym powodują, że rozpoznawanie i przeciwdziałanie najbardziej wyrafinowanej postaci przemocy, jaką jest terroryzm, nabiera szczególnego znaczenia.

Aktywne występowanie Polski w światowej koalicji antyterrorystycznej, udział w misjach stabilizacyjnych, pokojowych oraz zaangażowanie militarne w Iraku czy też Afganistanie, czynić może z naszego kraju cel potencjalnego ataku. Ponadto ukształtowanie geopolityczne, otwartość na inność społeczno – kulturowo - religijną a także położenie w strefie Schengen wzmacnia atrakcyjność RP jako miejsca dla ewentualnego zabezpieczenia logistycznego terrorystów. Miejsca, z którego zgromadzone uprzednio środki sprawcze można przetransportować z mniejszą dozą ryzyka np. do dowolnie wybranego miasta europejskiego.

¹ Patrz art. 1 ust. 2 ustawy o Straży Granicznej z dnia 12 października 1990 r. – tekst jednolity.

Wskazane przykładowo czynniki nie stanowią bynajmniej podstaw do marginalizowania lub bagatelizowania problemu uzasadnionej potrzeby stałego podejmowania kompleksowej ochrony zewnętrznej lądowej granicy Unii Europejskiej, jak również międzynarodowej komunikacji morskiej, lotniczej oraz drogowej. Natomiast utrzymanie właściwego reżimu granicznego przyczynić się może do ochrony naszego kraju i obszaru UE przed napływem osób niepożądanych, niosących ze sobą niebezpieczeństwo dla porządku publicznego, a nawet dla obronności wymienionych terenów².

1. CHARAKTER CZYNNOŚCI REALIZOWANYCH Z ZAKRESU ZWALCZANIA ZAGROZEŃ TERRORYZMEM

Rozpatrując czynności realizowane z tytułu zwalczania terroryzmu, wypada zasygnalizować, iż w świetle unormowań prawnych Straż Graniczna jest formacją zobowiązaną do czynienia wszelkich działań (w prawnie dozwolonych granicach) obejmujących jedynie rozpoznawanie lub zapobieganie, przeciwdziałanie ewentualnym zagrożeniom terroryzmem. W systemie organów bezpieczeństwa państwa nie jest podmiotem uprawnionym w chwili obecnej *stricte* do wykrywania i ścigania sprawców czynów o charakterze terrorystycznym. Może jednak do realizacji swych czynności korzystać z pomocy osób nie będących funkcjonariuszami.³ To z kolei przemawia za słusnością twierdzenia, iż owa pomoc mieć może zarówno charakter jawny, jak i niejawny. Przybiera bynajmniej postać dobrowolnego przekazywania informacji o osobach, miejscach, okolicznościach, zdarzeniach, obiektach itd., będących w zainteresowaniu służbowym, bądź np. użyczenia rzeczy ruchomych niezbędnych do prawidłowej i skutecznej realizacji czynności służbowych podejmowanych z tytułu przeciwdziałania zagrożeniom. Analizując funkcjonujący na dzień dzisiejszy stan prawny, można dojść do wniosku, iż w przedmiotowym zakresie przestępstw ściganych przez Straż Graniczną (art. 1 ust. 2, pkt 4 i w ust. 2a powoływanej w przypisie ustawy) funkcjonariusze mają możliwość realizacji pozaprocesowych - niejawnych czynności wykrywczych (zwanych potocznie operacyjno - rozpoznawczymi) opierających się w głównej mierze na korzystaniu z dobrowolnej pomocy ze strony różnej kategorii osób nie będących funkcjonariuszami, a których ujawnianie danych jest zabronione - za wyjątkiem okoliczności ściśle sprecyzowanych ustawą. Natomiast

² Ilnicki, 2011, s. 117.

³ Art. 9b ustawy o Straży Granicznej (...).

w celu realizacji ustawowych zadań, z których szczególnego znaczenia nabiera rozpoznawanie i zapobieganie terroryzmowi, Straż Graniczna może korzystać z informacji o osobie, w tym danych osobowych uzyskanych przez uprawnione organy, służby i instytucje państwowe w wyniku wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych lub prowadzenia kontroli operacyjnej oraz przetwarzać je (oczywiście w trybie i na zasadach określonych ustawą)⁴. Takie działanie jest z kolei właściwym i charakterystycznym dla pracy operacyjnej. Ponadto przy wykonywaniu zadań z dziedziny rozpoznawania i przeciwdziałania terroryzmowi funkcjonariusze tej formacji mogą korzystać z pomocy wspomnianej wcześniej kategorii osób - w sposób jak najbardziej gwarantujący i zapewniający (co stanowi oczywistą konieczność z punktu widzenia chociażby bezpieczeństwa tych osób) zachowanie ich anonimowości. Takie uprawnienie oraz sposób jego realizacji jest również podstawowym elementem charakteryzującym, a także w pewien sposób wyróżniającym czynności operacyjno – rozpoznawcze. Skąd zatem tak ciekawy, faktyczny stan prawny? Czyżby ustawodawca stawiając przed Strażą Graniczną zadanie z zakresu walki z terroryzmem, zapomniał lub poskąpił uprawnień do jego skutecznej i pełnej realizacji? A może po prostu umknął uwadze fakt, iż funkcjonariusze tej wyspecjalizowanej formacji nie realizują służbowych powinności jedynie w rejonie strefy nadgranicznej, lecz także na terenie całego kraju.

W dobie obecnych zagrożeń zasadnym wydaje się posiadanie kompetencji przynajmniej do niejawnego gromadzenia i przetwarzania informacji celem zbadania, czy działalność danej jednostki lub grupy osób (w rejonie służbowej odpowiedzialności – w zakresie posiadanej właściwości) nie stanowi, bądź stanowić będzie zagrożenia przede wszystkim dla porządku publicznego oraz poczucia bezpieczeństwa obywateli. W ten oto sposób, obiektywnie rzecz biorąc, pełniej realizowałyaby się porządkowa i ochrona względem obywateli funkcja państwa⁵.

Jest rzeczą oczywistą, że każde zdarzenie o charakterze terrorystycznym (bez względu na jego podłoże, rodzajowość, miejsce występowania oraz sprawców i ich modus operandi) stanowi akt wymierzony przeciwko bezpieczeństwu, a w tym bezpieczeństwu wewnętrznemu. Te z kolei rozumiane jest w doktrynie jako stan funkcjonowania państwa, który zapewnia przeciwdziałanie, eliminowanie lub ograniczanie zagrożeń porządku wewnętrznego i spokoju oraz umożliwia ochronę interesu publicznego po-

4 Art. 9, ust. 1a ustawy o Straży Granicznej (...).

5 Art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r.

szczególnych społeczności i każdego obywatela.⁶

Jak powszechnie wiadomo instytucjonalny wymiar bezpieczeństwa RP obejmuje swym zakresem również Straż Graniczną wyposażoną we wskazane wcześniej uprawnienia⁷. Prowadzone w przedmiocie zagrożeń terroryzmem rozpoznawanie (z taktycznego punktu widzenia) należałoby rozumieć jako przede wszystkim ogół działań służących organizacji stałego lub okresowego (w sytuacjach wyjątkowych – jednokrotnego) dopływu informacji oraz systematycznemu ich odbiorowi, a następnie selektywnemu opracowaniu dla dalszego, aktualnego, bądź potencjalnego wykorzystania tych informacji w profilaktycznych, dowodowych, wykrywczych lub innych prawnie dozwolonych formach⁸. Uzyskane w ten sposób informacje, pochodzące z różnych źródeł, są także przekazywane (niezwłocznie, zgodnie z właściwością) zewnętrznym podmiotom porządku publicznego i bezpieczeństwa państwa, celem dalszego ich wykorzystania szczególnie w procesie wykrywania zarówno samych zagrożeń, jak i ich potencjalnych sprawców.

Natomiast w sposób ogólny mianem przeciwdziałania (zapobiegania) zagrożeniom terroryzmem określić można ogół działań zmierzających do eliminacji możliwości zrealizowania tychże czynów, przede wszystkim przez ograniczanie i likwidowanie tymi działaniami czynników, zjawisk i sytuacji sprzyjających takiej realizacji. Problematykę oddziaływań zapobiegawczych – profilaktycznych można przedstawiać na wiele sposobów, jednakże sens ogólny, polegający na tym, aby potencjalny ciąg przyczynowy nie doprowadził do nastąpienia ujemnie ocenianego skutku, w przypadku zdarzenia o charakterze terrorystycznym, pozostaje zawsze ten sam⁹.

Terroryzm traktować można jako ekstremalną metodę działania polegającą na stosowaniu szeroko rozumianej przemocy, a także jako zjawisko:

a) obejmujące działania zaplanowane, przygotowane oraz realizowane przez jednostkę lub grupę osób w sposób destrukcyjny i sprzeczny z prawem,

b) wynikające z różnych motywów, przesłanek, celów i dążeń,

c) wymierzone wobec określonych osób, aparatu władzy, podmiotu międzynarodowego lub jego przedstawicieli, instytucje, infrastruk-

⁶ Wojtaszczyk, 2009, s. 14, Sulowski, 2009, s. 10 – 13, Misiuk 2008, s. 12-20.

⁷ Por. K. A. Wojtaszczyk, op. cit.

⁸ Hanusek, 1994, s. 77-78.

⁹ Szerzej na temat zapobiegania, Ibidem, s. 177-182.

turę, bądź przeciwko przypadkowym członkom społeczeństwa¹⁰. Straż Graniczna, realizując ustawowe zadania, podejmuje działania przeciwko powyższemu zarówno w systemie krajowej jak również międzynarodowej komunikacji drogowej, kolejowej, lotniczej oraz morskiej. Na uwagę zasługują również czynności realizowane w rejonie służbowej odpowiedzialności poszczególnych Placówek SG, a także w głębi kraju. Pierwszoplanową rolę w procesie przeciwdziałania zagrożeniom odgrywa prowadzenie przez funkcjonariuszy skutecznej kontroli bezpieczeństwa przede wszystkim w celu uniemożliwienia wniesienia na pokład statku przedmiotów zabronionych, do których zalicza się broń palną, gazową, materiały wybuchowe oraz wszelkie inne urządzenia lub substancje mogące stanowić zagrożenie dla lotu lub jego pasażerów¹¹.

Przy kontroli bezpieczeństwa wykorzystywane są ręczne detektory metali, rentgenowskie prześwietlarki bagażu (stacjonarne urządzenie rentgenowskie potocznie zwane „Haimannem”), stacjonarne wykrywacze metali, urządzenia służące do wykrywania śladowych ilości materiałów wybuchowych (analizatory oparów), a także wyszkolone uprzednio do wykrywania ładunków wybuchowych psy służbowe. Praktykowana jest również kontrola osobista.

Jak zauważa M. Ilnicki Straż Graniczna w ruchu międzynarodowym sama przeprowadza kontrole bezpieczeństwa, natomiast w ruchu krajowym sprawuje w tym względzie nadzór nad zarządzającym lotniskiem. Ów nadzór odnosi się do sposobu i merytorycznej jakości kontroli wykonywanej przez pracowników służby ochrony lotniska, sprawdzania ich kwalifikacji oraz wykorzystywanego przez nich sprzętu, jak również udzielania w tym zakresie pomocy interpretacyjnej oraz fachowego wsparcia celem zapewnienia płynności kontroli i porządku w miejscu jej prowadzenia¹².

Wymierną rolę w przeciwdziałaniu zagrożeniom w komunikacji drogą powietrzną, a także na lotnisku, z którego lub do którego odbywa się dany lot spełniają funkcjonariusze realizujący warty ochronne na pokładzie statków powietrznych wykonujących przewóz lotniczy pasażerów (SkyMarshals). Warta ochronna pełniona jest niejawnie, a ujawnienie faktu jej prowadzenia może nastąpić jedynie w przypadku, gdy jest to niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa na pokładzie statku powietrznego. Natomiast samych funkcjonariuszy rozmieszcza się w taki sposób, aby

¹⁰ Wojciechowski, 2009, s. 60.

¹¹ Art. 116 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 3 lipca 2002 Prawo lotnicze.

¹² Ilnicki, Op. cit., s. 175.

mogli prawidłowo oraz skutecznie między innymi: przeciwdziałać aktom przemocy i próbom przejścia - zawładnięcia samolotem, przeciwdziałać aktom niszczenia lub uszkodzenia statku powietrznego - mogących stanowić zagrożenie dla jego bezpieczeństwa, czy też dokonywać rozpoznania i zabezpieczenia urządzeń, substancji mogących spowodować zagrożenie dla statku powietrznego oraz w miarę możliwości przeprowadzać ich neutralizację¹³.

W terytorialnym zasięgu morskiego przejścia granicznego oraz w środowiskach międzynarodowej komunikacji morskiej kontrole bezpieczeństwa, zważywszy na obowiązujące uwarunkowania prawne, stosuje się przede wszystkim wobec:

- a) pasażerów oraz członków załóg statków morskich i ich bagażu,
- b) osób zatrudnionych w przejściu granicznym i innych osób wchodzących na teren morskiego przejścia granicznego oraz wnoszonych przez nie przedmiotów,
- c) ładunków,
- d) zapasów statkowych,
- e) pojazdów oraz statków morskich.

Formy i metody ich realizacji analogiczne są względem czynności w tym zakresie podejmowanych w komunikacji lotniczej¹⁴.

Polegając na wiedzy i doświadczeniu praktyków z zakresu przeciwdziałania terroryzmowi morskiemu w realiach Straży Granicznej, należałoby stwierdzić, iż współcześnie nasila się wzrost zagrożeń, z jakimi styka się międzynarodowa żegluga morska. Mogą one mieć różnorodny charakter. Możemy do nich zaliczyć obok aktów terrorystycznych także zagrożenia bezpieczeństwa nawigacyjnego lub piractwa¹⁵. Natomiast do kategorii obiektów najbardziej narażonych na oddziaływanie zamachowców zalicza się:

- 1) promy i statki pasażerskie oraz infrastrukturę do ich obsługi, gdzie atak może zostać przeprowadzony wielowariantowo: a) z zewnątrz podczas rejsu (przy użyciu jachtu lub motorówki), bądź w czasie postoju, b)

¹³ Szerzej w Rozporządzeniu MSWiA z dnia 19 grudnia 2005r. (Dz. U. 2005r. Nr 266, poz. 2243). ¹⁴ O uwarunkowaniach i specyfice służby w charakterze polskiego SkyMarshal – AirMarshal traktuje Nisztor, 2010, ww.rp.pl/arttykul/517771.html. Natomiast w kwestii zagrożeń w portach lotniczych: Michalec, 2009, s. 133-144.

¹⁴ Rozporządzenie MSWiA z dnia 22 września 2005r. (Dz. U. 2005r. Nr 197, poz. 1642).

¹⁵ Janik, 2009, s. 125.

przez osoby potajemnie ulokowane na pokładzie danej jednostki,

c) przez samych członków załogi statku,

d) przez pasażerów, którym broń i materiały wybuchowe dostarczą osoby trzecie, e) zamachowców - samobójców;

2) ważne obiekty portowe,

3) tankowce i gazowce,

4) pirsy paliwowe i gazowe oraz

5) rurociągi (paliwowe i gazowe). Z kolei redy, kotwicowiska i kanały portowe traktowane są jako obszary dające największe możliwości dostępu do wszystkich statków¹⁶. Poza tym w codziennej praktyce służbowej funkcjonariusze Straży Granicznej patrolują basen polskich obszarów morskich, gdzie dokonują także kontroli napotkanych tam jednostek pływających.

W dotychczasowej historii zdecydowana większość zamachów terrorystycznych oraz autodestrukcyjnych czynów samobójczych o podłożu terrorystycznym miała miejsce w ogólnie pojmowanym środowisku lądowym. Duże skupiska ludzi przyciągały uwagę terrorystów z powodu spektakularności przeprowadzanych przez nich zamachów, liczbę ofiar oraz medialny wydźwięk zdarzenia. Miejscami ludzkich tragedii były między innymi: teatry, szkoły, hotele, biura, dyskoteki, szpitale, centra handlowe, dworce kolejowe, autobusy, metra, czy też pociągi. Powyższe dowodzi słuszności przekonania, iż środowisko lądowe jest w conajmniej równym, jak nie większym stopniu narażone na atak terrorystyczny¹⁷. Charakter zagrożenia w ruchu lądowym (transport drogowy, kolejowy, szlaki komunikacyjne o znaczeniu międzynarodowym, przejścia graniczne itd.) nie odbiega dalece od morskiego, bądź lotniczego. Różnicuje go jedynie jego specyfika i ewentualnie modus operandi terrorystów, dla których istotą jest zapewne osiągnięcie zakładanego celu nie zaś jedynie rodzaj miejsca jego realizacji.

Mając na względzie możliwość zaistnienia zagrożeń o charakterze terrorystycznym w uwarunkowaniach lądowych, Straż Graniczna styka się z ciekawą, ale trudną i złożoną sytuacją. Z jednej strony ochrania wschodnią granicę RP z Rosją, Białorusią i Ukrainą (będącą jednocześnie zewnętrzną granicą UE)¹⁸, z drugiej zaś realizuje swe działania w głębi kra-

¹⁶ Ibidem, s. 126-127.

¹⁷ Szerzej np. Zasiczna, 2004, s. 215-246.

¹⁸ Długości granic wynoszą: z Rosją - 201km, z Białorusią - 418 km, z Ukrainą - 535km.

ju oraz zabezpiecza odcinki dawnych granic państwowych na południu i zachodzie Polski. Można zaryzykować twierdzenie, iż funkcjonariusze tej formacji osiągają najwyższą efektywność i skuteczność wykrywczą niebezpiecznych przedmiotów, substancji oraz osób mogących stanowić zagrożenie podczas realizowanych czynności służbowych w przejściach granicznych. Ich działanie skupione jest wokół kontroli bezpieczeństwa osób, bagażu, ładunków oraz środków komunikacji międzynarodowej właściwych dla danego rodzaju przejścia granicznego. W stosunku do osób praktykowana jest jak najbardziej kontrola manualna, osobista, kontrola przewożonego bagażu, a także wykorzystywanego środka transportu. Szczególnej uwadze zasługują także czynności weryfikacyjno – ustalenio- we względem osób przekraczających granicę (zwłaszcza pochodzących z państw podwyższonego lub wysokiego ryzyka) i przedkładanych przez nie dokumentów do kontroli. Gruntownej analizie należy poddać przed- kładany paszport przede wszystkim pod kątem jego autentyczności, usta- lenia trasy przemieszczania się podróznego, czy też autentyczności wizy (pisemne zezwolenie na przekroczenie granicy lub pobyt na terenie ob- cego państwa wystawiane cudzoziemcom przez przedstawicielstwa dyplo- matyczne lub konsularne tegoż państwa)¹⁹.

Skrupulatnie wykonywane są również czynności sprawdzeniowe w dostępnych bazach danych, systemach informatycznych, ewidencyjnych a także systemach realizacji zadań z zakresu czynności zleconych.

Pamiętając o tym, że zazwyczaj każde działanie człowieka przejawia jego indywidualne cechy fizyczne i psychiczne, zaś wszelkie zaobserwowa- ne zachowania mogą być ujawnieniem jego osobowości oraz obrazować indywidualne piętno, funkcjonariusze mają obowiązek gruntownie anali- zować, oceniać jednocześnie wygląd i zachowanie (zewnętrzne jego prze- jawy) podróżnych mogące stanowić o symptomach zdarzeń lub zjawisk niekorzystnych z punktu widzenia bezpieczeństwa i porządku publicz- nego. W wielu sytuacjach (nieopisywanych - z przyczyn obiektywnych w otwartych źródłach informacji) wprawne oko, dociekliwość oraz spryt (wsparty dotychczasową dobrą praktyką) pozwoliły zapobiec niepożąda- nym zjawiskom lub zatrzymać osoby mogące nieść ze sobą zagrożenie²⁰.

¹⁹ O rodzajach wiz wystawianych cudzoziemcom traktuje Rozporządzenie MSWiA z dnia 22 kwietnia 2011r. (Dz. U. 2011r., Nr 99, poz. 579).

²⁰ Przykładem powyższego może być chociażby: zatrzymanie obywatela Algierii, poszukiwanego międzynarodowo listem gończym za działalność terrorystyczną posługującego się brytyjskim paszportem. Poszukiwany przez Interpol Mourad A. okazał się członkiem GIA, Groupe Islamique Armée - Islamskiej Grupy Zbroj- nej, największej organizacji terrorystycznej w Algierii - M. Ogro-

Przy kontroli bagażu posiadanego przez cudzoziemca zwykle się również (z taktycznego punktu widzenia): zwracać uwagę na przewożone środki finansowe, różnego rodzaju podręczniki, odręczne zapiski (przede wszystkim w języku arabskim), wydruki stron internetowych, materiały propagandowe i indoktrynacyjne, przesyłki adresowane na osoby prywatne i firmy (podmioty gospodarcze - handlowe), zdjęcia mogące posłużyć do fałszerstwa dokumentu, komplety dokumentów (paszport, dokument tożsamości, prawo jazdy, dyplomy wyższych uczelni itp.), zużyte naklejki wizowe, pojedyncze (wyrwane) kartki z paszportu, elektroniczne nośniki danych czy też telefony komórkowe, sprzęt komputerowy itd. Odpowiednie ujawnienie i zabezpieczenie powyższych przedmiotów zyskuje bezdyskusyjnie na znaczeniu w sytuacji wystąpienia przesłanek za zatrzymaniem podróżnego.

Kolejnym, odrębnym, lecz jakże istotnym (z punktu widzenia rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom terroryzmem) problemem jest nielegalna imigracja do Polski. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, iż niekontrolowana migracja może doprowadzić do zagrożenia terroryzmem. Natomiast najistotniejszym współcześnie zadaniem przy zwalczaniu nielegalnej imigracji jest uszczelnienie wschodniej granicy. Natomiast zadania instytucji mających bezpośredni związek z procesem zwalczania nielegalnego przerzutu imigrantów zyskują w sposób istotny na znaczeniu ze względu na intensyfikację tegoż problemu, ale również z powodu zagrożenia, jakie niesie ze sobą dla bezpieczeństwa Polski²¹.

Jak twierdzi M. Latecki nielegalnych imigrantów można podzielić na trzy podstawowe grupy. Pierwszą z nich stanowią osoby legalnie przybyłe do RP, lecz nielegalnie pozostające na jej terytorium. Kolejną jest grono osób, które w sposób nielegalny przekroczyły granicę (w miejscu do tego nieprzeznaczonym). Ostatnią grupę stanowią cudzoziemcy przekraczający granicę i pozostający na terytorium RP na podstawie fałszywych dokumentów. Natomiast z przeprowadzonych przez wspomnianego wywiadów wynika, że dotychczas funkcjonowały dwie podstawowe trasy przerzutu imigrantów z kraju pochodzenia do kraju docelowego: Moskwa – Wilno, Kijów lub Mińsk – Polska i Niemcy oraz Istambuł – Praga – Polska – Niemcy²².

dowski, 2003, Przegląd nr 42.

21 Latecki, 2009, s. 69.

22 Ibidem, s. 69. Natomiast punktu docelowego nie należałoby wiązać jedynie z Niemcami, a uwzględnić jeszcze Wyspy Brytyjskie, Francję, czy też kraje Beneluksu.

Narzędziem wykorzystywanym przez Straż Graniczną w przeciwdziałaniu nielegalnej imigracji i bezprawnemu przebywaniu w Polsce jest prowadzona kontrola legalności pobytu, kontrola legalności zatrudnienia, monitorowanie środowisk i skupisk cudzoziemców oraz charakteru ich aktywności (zgodnie z posiadaną właściwością), jak również gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie informacji dotyczących potencjalnych zagrożeń ze strony cudzoziemców, a także realizacja czynności wydaleniowych, deportacyjnych z terytorium RP. Istotnym jest również wyprzedzające przeciwdziałanie zagrożeniom i radykalizacji postaw cudzoziemców przebywających w ośrodkach strzeżonych oraz aresztach w celu wydalenia poprzez umiejętne diagnozowanie symptomów mogących o tym świadczyć.

Polska może stanowić dogodną bazę dla członków i osób powiązanych w różnoraki sposób z organizacjami terrorystycznymi. Mogą one pozyskiwać fundusze na swoją dalszą działalność, werbować nowych członków organizacji lub osoby popierające ich dotychczasowe działania, światopogląd lub radykalną postawę: społeczną, polityczną, religijną. Mogą mieć miejsce działania ukierunkowane na pozyskiwanie broni i materiałów wybuchowych (zważywszy na inklinacje ze światem przestępczości zorganizowanej), a także pomoc w zalegalizowaniu pobytu (często fikcyjnym) i organizowanie przerzutów do innych krajów strefy Schengen. Dlatego nieocenioną jest właściwa w tym zakresie ukierunkowana współpraca ze społeczeństwem. Prowadzenie rozmaitego typu aktywności informacyjnej podnoszącej świadomość rangi i znaczenia problemu przeciwdziałania terroryzmowi oraz zagrożeniom z nim związanym (zwłaszcza skutkom) - wpływa wymiennie na zrozumienie, pomoc i integrację lokalnych środowisk społecznych ze Strażą Graniczną.

Wnosząc wkład do systemu zwalczania zagrożeń terroryzmem, Straż Graniczna współdziała w przedmiotowym zakresie z wieloma podmiotami zarówno międzynarodowymi, jak i zagranicznymi czy też krajowymi. Współpraca jest poprzedzona stosownymi unormowaniami określającymi jej ramy tematyczne, cel, metody, podmioty wykonawcze i sposób realizacji poszczególnych czynności. Wśród podmiotów o zasięgu międzynarodowym na uwagę zasługuje chociażby: Interpol, Europol oraz Europejska Agencja Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich Unii Europejskiej – Frontex. W katalogu partnerów zagranicznych znajdują się bez wątpienia służby ochrony granic państw sąsiednich. Natomiast krajowymi partnerami są przede wszystkim Policja,

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu. Nie należy oczywiście umniejszać znaczenia kooperacji ze służbami Wywiadu i Kontrwywiadu Wojskowego, Kontroli Skarbowej, Informacji Finansowej, Służby Celnej. Podstawową formą współpracy, stosowaną w codziennej praktyce, jest wymiana uzyskanych w toku służbowej działalności informacji.

Realizując ustawową powinność w przedmiocie zwalczania zagrożeń terroryzmem, Straż Graniczna może liczyć na wsparcie ze strony terenowych organów administracji rządowej, samorządu terytorialnego i jednostek przezeń nadzorowanych a także wielu organizacji oraz podmiotów pozarządowych (np. uczelnie wyższe, stowarzyszenia). Znaczącymi są szczególnie informacje dotyczące miejsca, charakteru oraz form pobytu cudzoziemców (wraz z podaniem ich obywatelstw, uwzględnieniem szacunkowej liczby) a także kierunków ich aktywności.

W strukturze Straży Granicznej głównym koordynatorem przedsięwzięć z zakresu rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym jest Zarząd Operacyjno - Śledczy Komendy Głównej Straży Granicznej, wspomagany przez inne komórki i jednostki terenowe. Oprócz czynności analitycznych pełni on funkcję koordynacyjną i pomocniczą w kontaktach z Oficerami Łącznikowymi innych krajów, Przedstawicielstwami Dyplomatycznymi i Konsularnymi oraz powołanym w ramach Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego Centrum Antyterrorystycznym ABW – odpowiedzialnym za skuteczne zespolenie działań podejmowanych przez jednostki odpowiedzialne za ochronę antyterrorystyczną Polski.

Rozpatrując aktywność na arenie narodowej, wspomnieć wypada, iż Straż Graniczna efektywnie partycypuje w pracach powołanego przez Prezesa Rady Ministrów Międzyresortowego Zespołu do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych zapewniającego współdziałanie administracji rządowej w zakresie rozpoznawania, przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu²³.

Dodatkowo właściwi merytorycznie przedstawiciele Zarządu Operacyjno - Śledczego Komendy Głównej są członkami Stałej Grupy Ekspertckiej ustanowionej przy Międzyresortowym Zespole do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych MSWiA²⁴. Pozostałymi podmiotami wykonu-

23 Zarządzenie Nr 162 Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 października 2006 r. w sprawie utworzenia Między -resortowego Zespołu do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych (z zm).

24 Powołanej Decyzją nr 1 z dnia 08 grudnia 2006 r. Przewodniczącego Międzyresortowego Zespołu ds. Zagrożeń Terrorystycznych - Prezesa Rady Ministrów.

jącymi polecenia ww. Międzyresortowego Zespołu są przedstawiciele organów centralnych wymienianych wcześniej służb i instytucji.

Projekt Narodowego Programu Antyterrorystycznego RP na lata 2012 – 2016 zakłada, iż w ramach ochrony przed terroryzmem Straż Graniczna będzie także działała w aspekcie prewencji kryminalnej²⁵. Obejmować ona powinna kształtowanie świadomości (w tym prawnej) społeczeństwa poprzez chociażby umiejętne wykorzystanie dostępnych środków masowego przekazu (prasa, radio, telewizja, Internet). Kreować pożądaną (z punktu widzenia rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom terroryzmem) zachowania i postawy społeczne w bezpośrednim kontakcie z ludnością występującą w rejonie służbowej odpowiedzialności będą sami funkcjonariusze. Dlatego też wychodząc naprzeciw uzasadnionej potrzebie ustawicznego szkolenia się i doskonalenia posiadanych umiejętności, Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie realizuje szereg przedsięwzięć dydaktycznych (specjalizacyjnych oraz doskonalących) z dziedziny eliminacji przedmiotowych zagrożeń i minimalizacji ich skutków. Są one kierowane do szerokiego grona osób zaangażowanych w realia formacji w czynności gwarantujące bezpieczeństwo i porządek publiczny - przeciwdziałających zdarzeniom o charakterze terrorystycznym. Ubogaceniem spotkań jest obecność stosownych przedstawicieli środowisk akademickich oraz ekspertów służb specjalnych.

Z dniem 1 lipca 2011 r. Polska objęła prezydencję w Radzie Unii Europejskiej, tym samym przyjmując przewodnictwo w misjach ewaluacyjnych Schengen. Od tego czasu (oczywiście do zakończenia prezydencji) do zadań Straży Granicznej należało będzie szczególne zabezpieczenie placówek granicznych, w tym portów lotniczych i morskich i linii brzegowej od strony morza w bezpośrednim sąsiedztwie miejsc spotkań. Formacja będzie współdziałać z innymi służbami w zakresie m.in.: zabezpieczania i ochrony obiektów spotkań czy zabezpieczania tras przejazdów, prowadzić działania związane z ochroną granicy, między innymi w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom CBRN (chemicznych, biologicznych, radiologicznych i jądrowych). Straż Graniczna jest przygotowana do współpracy z Urzędami Morskimi w zakresie m.in.: zapewnienia sprawnego funkcjonowania przejść granicznych oraz utrzymania porządku publicznego w portach, wymiany informacji o osobach i środkach transportu usiłujących przekroczyć granicę państwową bez wymaganego zezwolenia

²⁵ Narodowy Program Antyterrorystyczny Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2012-2016, s. 50.

bądź w miejscu do tego nie przeznaczonym oraz pozostaje w stanie gotowości do wsparcia Policji²⁶.

Niebawem wszyscy przeżywać będziemy uroczystości Euro 2012. Impreza na światową skalę zgromadzi tysiące sympatyków piłki nożnej przebywających w ogromnych skupiskach na dworcach, portach lotniczych, stadionach, hotelach, środkach komunikacji itd. Zbyt nie trzeba nikogo przekonywać, iż mogą to być potencjalne miejsca zamachów terrorystycznych, bądź zdarzeń w inny sposób zagrażających życiu, zdrowiu lub mieniu w znacznych rozmiarach. By zapobiec ewentualnej tragedii, Straż Graniczna partycypowała w wypracowaniu koncepcji bezpieczeństwa podczas wspomnianych Mistrzostw Europy, która jako oficjalny dokument do polsko – ukraińskiej aplikacji, uzyskała bardzo wysoką ocenę Komisji UEFA²⁷. Przeciwdziałając terroryzmowi największe korzyści odnosi się na etapie planowania, przygotowania bądź wczesnej fazy realizacji (usiłowania) zamachu, ponieważ mamy jeszcze możliwość rzeczywistego zapobieżenia jego ostatecznemu skutkowi. Stąd działania Straży Granicznej w okresie poprzedzającym sportowe wydarzenia, jak również w trakcie ich trwania, będą szczególnie aktywne, zintensyfikowane. Taki stan rzeczy da możliwość skutecznego rozpoznania, monitorowania lub wyprzedzającego działania wobec mogących urzeczywistnić się zagrożeń.

Wobec powyższego prowadzona będzie sprawna kontrola zorganizowanych grup na wydzielonych do tego celu pasach ruchu oraz nowopowstałych przejściach granicznych, podejmowane będą czynności ukierunkowane na niedopuszczenie do wjazdu osób niepożądanych oraz mogących stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego, patrolowane będą ważne węzły i szlaki komunikacyjne, prowadzone będą niezbędne konsultacje dotyczące wydawania wiz cudzoziemcom z krajów podwyższonego ryzyka, wzmożona zostanie kontrola bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej celem wykluczenia możliwości dokonania aktów terroru (z autodestrukcją włącznie)²⁸.

Na zakończenie chciałbym zaznaczyć, iż w przyszłości ważnym elementem współdziałania pozostaną różnorakie centra współpracy, stałe punkty kontaktowe (wykorzystanie oficerów łącznikowych), Placówki Dyplomatyczne i Konsularne oraz instytucja Aparatu Pełnomocnika Granicznego z krajami ościennymi: Rosją, Białorusią i Ukrainą.

26 Rapacki (2011) www.kwartalnik.csp.edu.pl odsłona z dnia 13 lipca 2011r.

27 Kisły, 2009, s. 73.

28 Ibidem, s. 80-81.

Istotnym będzie również, w dobie walki z terroryzmem, stały rozwój współpracy z europejskimi służbami granicznymi, policyjnymi, migracyjnymi w zakresie: wymiany informacji, korzystania z ich najlepszych praktyk ugruntowanych przedmiotowym doświadczeniem, wzajemnych szkoleń i staży, realizacja wspólnych projektów oraz przedsięwzięć.

PODSUMOWANIE

Powyższe treści nie stanowią wyводу nad dowiedzeniem rangi Straży Granicznej w systemie zwalczania zagrożeń terrorystycznych. Pierwotny zamysł piszącego stanowiła próba zasygnalizowania odbiorcom wielopłaszczyznowej aktywności funkcjonariuszy tej formacji i ich wkładu w zapewnienie bezpieczeństwa, a także porządku publicznego. Nie było to najłatwiejszym zadaniem, bowiem oprócz niewielu publikacji zwartych, skąpej tematycznie literatury „branżowej”, suchej litery prawa pozbawionej komentarza – nie wszystkie treści mogły być otwarcie przedstawione z uwagi na oczywistą i wymaganą w przedmiotowym zakresie konieczność ochrony informacji niejawnych. Dodatkowo w materii rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom terroryzmem dyskretna powściągliwość pozytywnie warunkować może efektywność działań wyprzedzających.

Żywię jednak nadzieję, że lektura prezentowanych treści wzbudzi refleksję nad często przemilczanym i bagatelizowanym znaczeniem Straży Granicznej w zwalczaniu zagrożeń terroryzmem. Sam terroryzm jest zjawiskiem dającym się interpretować, rozpoznawać w sposób dalece interdyscyplinarny. Nikt zatem nie posiada wyłącznego monopolu, ani też panaceum na jego eliminację. Zagrożenie nim jest wszechobecne. Trwa od wieków, nie znając barier oraz granic. Z jakim natężeniem ewoluuje współcześnie w swych kierunkach, formach, metodach sprawczych? Tego możemy jedynie się domyślać. Jedno natomiast jest pewne – nie możemy pozostawać mu obojętni.

References

1. Ustawa o Straży Granicznej z dnia 12 października 1990 r. – tekst jednolity, (Dz. U. 2011r. Nr 116, poz. 675 – z zm.).
2. Ilnicki M. (2011), Służby graniczne w walce z terroryzmem. Polskie warunki ustrojowo - prawne, Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek.
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r.(Dz. U. Nr 78, poz. 483 – z zm.).

4. Wojtaszczyk K. A. (2009), Istota i dylematy bezpieczeństwa wewnętrznego, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 1/09, Wydawnictwo Emów.
5. Sulowski S. (2009), W poszukiwaniu definicji bezpieczeństwa wewnętrznego, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 1/09, Wydawnictwo Emów.
6. Misiuk A. (2008), Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno-ustrojowe, Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
7. Hanusek T. (1994), Zarys taktyki kryminalistycznej, Warszawa, Dom Wydawniczy ABC.
8. Wojciechowski S. (2009), Terroryzm. Analiza pojęcia, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 1/09, Wydawnictwo Emów 2009.
9. Ustawa z dnia 3 lipca 2002 Prawo lotnicze (Dz. U. 2002, Nr 130. poz. 1112 – z zm.).
10. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 19 grudnia 2005r. (Dz. U. 2005r. Nr 266, poz. 2243).
11. Nisztor P. (2010), Powietrzni szeryfowie czuwają, www.rp.pl/artykul/517771.html [20. 06. 2011].
12. Michalec Z. (2009), Zagrożenia terroryzmem w portach lotniczych, Szafrński J., M. Kisły (red.) Służby Graniczne w obliczu zagrożeń terrorystycznych, Centrum Szkolenia Straży Granicznej.
13. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 września 2005r. (Dz. U. 2005r. Nr 197, poz. 1642).
14. Janik M. (2009), Zagrożenia terrorystyczne w portach morskich, Szafrński J., M. Kisły (red.) Służby Graniczne w obliczu zagrożeń terrorystycznych, Centrum Szkolenia Straży Granicznej.
15. Zasiczna A. (2004) Encyklopedia terroryzmu, Rozdz. VI – techniki i metody terrorystyczne, Warszawa, Wydawnictwo Bellona.
16. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 września 2005r. (Dz. U. 2005r. Nr 197, poz. 1642).
17. Ogródowski M. (2003), Terrorysta w potrzasku, Przegląd nr 42, www.przeglad-tygodnik.pl/pl/artykul/terrorysta-potrasku [12. 06. 2011].
18. Latecki M. (2009), Wpływ nielegalnej migracji na zagrożenie bezpieczeństwa państwa, Gawrońska-Garstka M. (red.), Edukacja dla bezpieczeństwa, Poznań, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa.

19. Zarządzenie Nr 162 Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 października 2006 r. w sprawie utworzenia Międzyresortowego Zespołu do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych - z późn. zm.
20. Decyzja nr 1 z dnia 08 grudnia 2006 r. Przewodniczącego Międzyresortowego Zespołu ds. Zagrożeń Terrorystycznych - Prezesa Rady Ministrów.
21. Narodowy Program Antyterrorystyczny Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2012-2016, www.mswia.gov.pl/portal/pl/709/9308/ [21. 07. 2011].
22. Rapacki A. (2011), Rola Resortu Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz podległych służb podczas trwania prezydentury, Kwartalnik Policyjny, Centrum Szkolenia Policji, www.kwartalnik.csp.edu.pl [13. 07. 2011].
23. Kisły M. (2009), Straż Graniczna w systemie służb bezpieczeństwa państwa podczas Euro 2012, Służby Graniczne w obliczu zagrożeń terrorystycznych, Kętrzyn, Centrum Szkolenia Straży Granicznej.

Visegrad Group Safety

PIOTR MAJER

PREVENTION PROGRAMS OF THE POLISH POLICE

PROGRAMY PREWENCYJNE POLSKIEJ POLICJI

dr hab. Piotr Majer

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Wydział Prawa i Administracji

p.z.majer@gmail.com

ABSTRACT

In order to ensure safety and order, the Police employs various devices and methods. The most effective ones include prevention programs, that is, targeted methods of action meant to achieve the assumed goals. This article discusses such programmes realized by the Police in 2011. The assumptions of long-term government programs where the Police is one of the subjects implementing them, are presented separately. These programs include: “Razem bezpieczniej” (“Safer together”), coordinated by the Ministry of Interior and Administration, the prevention of social maladjustment and crime among children and young people, the prevention of domestic violence, the prevention and solving of alcohol-related problems, the prevention of drug addiction. Local police programs prepared by particular police units are equally important for the preventive actions; it has been illustrated by examples of a few of them, realised by the Warsaw Police Headquarters and other units. The author has been able to conclude that the implementation of these prevention programs, as well as of the earlier ones, has influenced a permanent change of the image of the Police, which has transformed from an institution carrying out, among others, repressive actions, into a professional partner for cooperation and help for the society.

KEYWORDS: *safety, crime, pathology, administration, society.*

WPROWADZENIE

Przebudowa polskiego aparatu policyjnego, która była jedną z konsekwencji tzw. transformacji ustrojowej, przyniosła również zmianę jego społecznego odbioru. Dotyczyło to głównie Policji, która w momencie

utworzenia cieszyła się około 50% aprobatą społeczną, by w ciągu dwóch następnych lat powiększyć ten kapitał społecznego zaufania do około 70% i utrzymywać go na tym poziomie przez następne lata. Podobnie korzystnie kształtowały się wskaźniki dezaprobaty społecznej dla Policji. We wrześniu 1990 r. wynosił on nieco ponad 30%, aby w 1993 r. spaść do 20% i pozostać na tym poziomie w latach następnych. Zmiana sposobu postrzegania Policji była niezbędną przesłanką do tzw. uspołecznienia jej działalności, czego podstawowym elementem jest skłonienie poszczególnych grup zawodowych i środowiskowych do aktywnego włączania się w różnego rodzaju programy mające na celu poprawę bezpieczeństwa i porządku publicznego.

1. GENEZA PROGRAMÓW PREWENCYJNYCH POLICJI

Jednym z pierwszych programów prewencyjnych realizowanych w Polsce po transformacji ustrojowej, był program zatytułowany „Bezpieczne miasto”, wzorowany w momencie wprowadzenia na takich programach, jak: holenderskie programy „Pomocy Sąsiedzkiej”, amerykańskie Forum Rozwoju Demokracji Lokalnej w Fundacji „Dialog”, francuski Departamentalny Program Przeciwdziałania Przestępczości¹. Jego podstawowym celem było podjęcie kompleksowych działań na rzecz ograniczenia przestępczości, zmniejszenia obaw przed staniem się ofiarą przestępstwa, podniesienie jakości życia przez tworzenie bezpiecznych miast (gmin, osiedli), co sprzyjać miało funkcjonowaniu w strukturach życia gospodarczego i społecznego². Podmiotami mającymi realizować owe cele, oprócz Policji, miały być lokalne społeczności organizowane przez organy administracji rządowej i samorządy.

Program „Bezpieczne miasto” spełnił zakładane cele, czego najlepszym dowodem jest to, że jest on realizowany, w zmodyfikowanej formie, do dnia dzisiejszego. Jego powodzenie było też impulsem do wdrożenia wielu kolejnych programów, zarówno na szczeblu krajowym, jak i niższych – wojewódzkim, powiatowym, jak i w pełni lokalnych³. Dynamikę tego procesu w ostatnich latach ilustruje zamieszczona niżej tabela:

1 Szerzej: Woźniak, 1997, s. 107-109.

2 Szerzej: Stefański, 2008, s. 107-117.

3 Szerzej: Stefański, 2007, s. 27-36.

Tabela 1

Liczba realizowanych programów prewencyjnych w latach 2001-2009

Rok	Liczba programów ogółem	Liczba programów dla dzieci i młodzieży
2001	438	120
2002	388	298
2003	375	285
2004	369	287
2005	426	313
2006	379	293
2007	374	292
2008	322	126
2009	306	126

Źródło: <http://bip.kgp.policja.gov.pl/> [16.09.2009 r.]

2. SYSTEMATYZACJA PROGRAMÓW PREWENCYJNYCH POLICJI

Zasygnalizowana mnogość programów prewencyjnych skłania do systematyzacji, przy czym podstawy takiego porządkowania są różnorodne. Ze względu np. na chronioną wartość programy te są bowiem dzielone na dotyczące:

- ochrony osób i mienia,
- bezpieczeństwa w ruchu drogowym,
- patologii społecznych,
- ofiar przestępstw,
- bezpieczeństwa ogólnego.

Z kolei z punktu widzenia preferowanych metod działania wyróżnia się wśród nich:

- programy informacyjne – dostarczające szczegółowych, rzetelnych i aktualnych informacji, które umożliwić mają społeczeństwu podejmowanie właściwych decyzji, by uniknąć patologicznych zachowań;
- programy edukacyjne – pomagające w rozwijaniu prostych umiejętności życiowych, takich jak: podejmowanie decyzji, radzenie sobie ze stresem, rozwiązywanie problemów, nawiązywanie kontaktów interpersonalnych;
- programy alternatywne – oferujące pozytywne formy aktywności poprzez stymulowanie działalności społecznej, stwarzające możliwości rozszerzenia doświadczeń życiowych, potwierdzenia własnej wartości, uzyskania satysfakcji z pozytywnego reagowania;
- programy interwencyjne – nastawione na zmianę ryzykownych zachowań, wspomagające w identyfikowaniu problemu, wskazujące możliwości efektywnych rozwiązań.

3. UDZIAŁ POLICJI W REALIZACJI PROGRAMÓW RZĄDOWYCH

Programy prewencyjne różnią się też z punktu widzenia ich terytorialnego zasięgu działania. Jedne z nich mają więc charakter lokalny, inne zaś ogólnopolski. Wśród tych ostatnich podstawowe znaczenie mają długofalowe programy rządowe, w których Policja jest jednym z podmiotów je realizujących. W 2011 r. status taki powiązany jest z następującymi programami:

3.1. OGRANICZANIA PRZESTĘPCZOŚCI I ZACHWAŃ ASPOŁECZNYCH O NAZWIE „RAZEM BEZPIECZNIEJ”, KOORDYNOWANY PRZEZ MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI ⁴

Jako podstawowe cele tego programu wskazano: podniesienie realnego bezpieczeństwa w Polsce; podniesienie poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców Polski; zapobieganie przestępczości i aspołecznym zachowaniom poprzez zaktywizowanie i zdynamizowanie działań administracji rządowej na rzecz współpracy z administracją samorządową, organizacjami pozarządowymi i społecznościami lokalnymi; podniesienie poziomu zaufania społecznego do Policji i innych służb działających na rzecz poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego.

⁴ Szerzej: [http://razembezpieczniej.msw.gov.pl/\[17.12.2011\]](http://razembezpieczniej.msw.gov.pl/[17.12.2011])

Wspomniane cele programu mają być realizowane w kilku podstawowych obszarach działania, do których zaliczono:

- Bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania,
- Przeciwdziałanie przemocy domowej,
- Bezpieczeństwo w szkole,
- Bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej,
- Ochrona przed wydarzeniami nadzwyczajnymi lub atakiem terrorystycznym,
- Bezpieczeństwo w ruchu drogowym,
- Bezpieczeństwo w działalności gospodarczej,
- Ochrona dziedzictwa narodowego przed kradzieżami, dewastacją i nielegalnym wywozem za granicę.

Policja w każdym z tych obszarów ma do wypełnienia skonkretyzowane zadania, które są realizowane przy pomocy takich metod, narzędzi i środków działania, jak:

- zintegrowana organizacja i dyslokacja służby,
- analiza stanu służby prewencyjnej,
- zwiększenie liczby patroli Policji,
- opracowanie nowego modelu dzielnicowego,
- zapewnienie spójności realizacji zadań prewencji w skali kraju,
- opracowanie i wdrożenie systemu wspomagania informatycznego w zakresie organizacji służby prewencyjnej,
- promowanie profesjonalizmu i zaangażowania w służbie,
- budowa partnerstwa z administracją samorządową,
- rejestracja i archiwizacja wszystkich zgłoszeń na numery alarmowe 112 i 997.

3.2. ZAPOBIEGANIA NIEDOSTOSOWANIU SPOŁECZNEMU I PRZESTĘPCZOŚCI WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY, KOORDYNOWANY PRZEZ MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI ⁵

Za podstawowe cele tego programu uznano zahamowanie dynamiki wzrostu niedostosowania społecznego oraz przestępczości dzieci i młodzieży, jak również eliminowanie i łagodzenie drastycznych przejawów niedostosowania społecznego, w szczególności zagrażających zdrowiu oraz życiu dzieci i młodzieży, a także pozostawiających trwałe, niekorzystne dla ich przyszłości skutki.

Policja przy realizacji tego programu ma do wypełnienia zadania podzielone na ogólne i szczegółowe. Do pierwszych zaliczono:

- wypracowanie trwałego modelu i podstaw do działań systemowych, niezbędnych do rozwiązywania problemów niedostosowania społecznego i przestępczości dzieci i młodzieży na poziomie centralnym (rządowym), samorządowym oraz środowiskowym;

- wdrożenie programów modułowych stanowiących integralną część Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży;

- realizację procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z Policją, innymi służbami i organizacjami pozarządowymi w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności narkomanią, alkoholizmem i prostytutką;

- upowszechnienie rekomendowanych programów profilaktycznych.

Zadania szczegółowe Policji przy realizacji tego programu to:

- upowszechnianie wśród uczniów zajęć warsztatowych i treningów zachowań;

- organizacja kampanii, akcji oraz innych krótkoterminowych programów profilaktycznych, nastawionych na zapobieganie konkretnym zagrożeniom;

- organizacja dostępnego na telefon i bezpośredniego szkolnego poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego i życiowego dla dzieci i młodzieży;

- upowszechnienie informacji o profilaktycznych funkcjach wymiaru sprawiedliwości oraz służb porządku publicznego;

⁵ Szerzej: http://bip.kgp.policja.gov.pl/portal/kgp/784/8474/programy_narodowe_rzadowe_w_ramach_ktorych_policja_zobowiazana_jest_do_przedklad.html[22.11.2011]

- kontrola realizacji obowiązku szkolnego, usprawnienie przepływu informacji o uczniach wagarujących;
- realizacja programów prewencyjnych.

3.3. PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE NA LATA 2006-2016, KOORDYNOWANY PRZEZ MINISTERSTWO PRACY I POMOCY SPOŁECZNEJ ⁶.

Program został przyjęty Uchwałą Rady Ministrów Nr 162/2006 z dnia 25 września 2006 r. Za jego podstawowe cele uznano: ograniczenie skali zjawiska przemocy w rodzinie, zwiększenie skuteczności ochrony ofiar przemocy w rodzinie i zwiększenie dostępności pomocy, zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych i korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Policja w ramach tego programu została zobowiązana do:

- diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie, poprzez zbieranie informacji dotyczących rozmiarów zjawiska, badanie skuteczności pomocy udzielanej rodzinom dotkniętym przemocą i istniejącej infrastruktury instytucji udzielających pomocy, rozpoznanie potrzeb szkoleniowych;
- szkolenia służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy, w formie poszerzania programów kształcenia zawodowego o treści dotyczące przyczyn i skutków przemocy, opracowania programów edukacyjnych skierowanych do społeczeństwa, przygotowania pakietów szkoleniowych dla służb i następujących grup pracowników: policjantów, sędziów, prokuratorów, kuratorów sądowych, pracowników socjalnych, członków gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;
- izolowania sprawców od ofiar i stosowania procedury Niebieskiej Karty;
- wspierania ofiar w przezwyciężaniu sytuacji kryzysowej oraz przerwania cyklu przemocy (opracowanie i realizacja programów ochrony ofiar z udziałem Policji, prokuratury, kuratorów sądowych, opracowanie programów terapeutycznych dla ofiar, zabezpieczenie odpowiednich warunków do przesłuchań dzieci i w miarę możliwości osób dorosłych – tzw. „Niebieskie pokoje”);
- tworzenia organizacyjnych i kadrowych warunków do udzielania

⁶ Szerzej: http://bip.kgp.policja.gov.pl/portal/kgp/784/8474/programy_narodowe_rzadowe_w_ramach_ktorych_policja_zobowiazana_jest_do_przedklad.html [14.12.2011]

profesjonalnej pomocy ofiarom przemocy (rozwój sieci instytucji wspierających ofiary, w tym: ośrodków i specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, punktów konsultacyjnych, ośrodków interwencji kryzysowej, domów dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży) oraz zwiększenia dostępności informacji o placówkach pomocowych.

3.4. PROFILAKTYKI I ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH, KOORDYNOWANY PRZEZ MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI ⁷.

Program ma status narodowy, a Policja realizuje zadania przypisane Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji, w tym głównie związane z podnoszeniem kompetencji pracowników resortu w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych. Została ponadto zobowiązana do zbierania niezbędnych danych oraz prowadzenia edukacji publicznej w zakresie problemów alkoholowych.

3.5. PRZECIWDZIAŁANIA NARKOMANII, KOORDYNOWANY PRZEZ MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI .⁸

Policja w ramach tego programu realizuje zadania przypisane Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji obejmujące zwiększenie zaangażowania administracji rządowej w przeciwdziałanie narkomanii, wspieranie rozwoju lokalnej polityki przeciwdziałania narkomanii, podniesienie poziomu wiedzy społeczeństwa na temat problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych i możliwości zapobiegania zjawisku.

4. PROGRAMY PREWENCYJNE REALIZOWANE PRZEZ JEDNOSTKI TERENOWE POLICJI

Realizacja wyżej wymienionych programów odbywa się na wszystkich poziomach organizacji Policji, przy czym poszczególne jednostki dostosowują wynikające z nich zadania do specyfiki ich terenu działania. Komenda Stołeczna Policji realizuje np. 14 następujących programów pre-

⁷ Szerzej:http://bip.kgp.policja.gov.pl/portal/kgp/784/8474/programy_narodowe_rzadowe_w_ramach_ktorych_policja_zobowiazana_jest_do_przedklad.html [17.11.2011]

⁸ Szerzej:http://bip.kgp.policja.gov.pl/portal/kgp/784/8474/programy_narodowe_rzadowe_w_ramach_ktorych_policja_zobowiazana_jest_do_przedklad.html [14.12.2011]

wencyjnych: „Reaguj. Powiadom. Nie toleruj”, „Edukacja prawna w szkołach z udziałem warszawskiej Policji”, „Kibic”, „Życ inaczej”, „Stop przemocy w szkołach”, „Warszawa wolna od narkotyków”, „Strefa bezpiecznych usług”, „Patrole szkolne”, „Bezpieczne wakacje”, „Bezpieczne ferie”, „Bezdomni”, „Daphne III”, „Stop żebractwu”, „Świadomi – przygotowani – bezpieczni”.

Obszary zainteresowania wspomnianych programów, sygnalizowanych nawet tytułami, wskazują, że zdecydowanie preferowane są działania skierowane wobec młodzieży. Inne zagrożone środowiska cieszą się mniejszym zainteresowaniem; w przypadku KSP dotyczy ono m.in. problemu żebractwa oraz bezdomności. Programem zwracającym uwagę, z racji pewnej odmienności od pozostałych, jest natomiast zespół działań określany mianem „Strefa bezpiecznych usług”. Powstał w porozumieniu z Urzędem Miasta Stołecznego Warszawy i skupia się na przeciwdziałaniu kradzieżom i włamaniom do pojazdów i kradzieżom mienia na terenie obiektów wielkopowierzchniowych (centrów handlowych), dyskotek, kawiarni, restauracji oraz terenach do nich przyległych. Podejmowane działania skierowane są zarówno wobec klientów, jak i służb ochrony, pracowników, a także kierownictwa ww. obiektów. Cele projektu koncentrują się na:

- zmniejszeniu liczby przestępstw i wykroczeń występujących na terenach obiektów handlowo-usługowych,
- edukacji klientów z zakresu szeroko pojętego bezpieczeństwa,
- edukacji personelu w zakresie przeciwdziałania przestępczości popolitej i zagrożeniu aktami terrorystycznymi,
- promowaniu właściwych zachowań i sposobów postępowania wśród klientów i personelu, pozwalających na uchronienie ich przed skutkami działań przestępczych.

Analiza programów profilaktycznych innych jednostek policyjnych generalnie prowadzi do konkluzji zbliżonych, jak w odniesieniu do KSP. Potwierdzają to kolejne raporty Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP, dotyczące działań Policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz zjawiskom patologii społecznej. Np. raport oceniający tę sferę działalności Policji w 2007 r. akcentuje, że: „...realizatorzy programów w głównej mierze skupiali się na oddziaływaniu o charakterze profilaktycznym skierowanym na dzieci i do młodzieży, gdyż 292 (78%) spośród wspomnianych 374

programów to inicjatywy adresowane właśnie to tej grupy społecznej”⁹.

Policyjne programy profilaktyczne, na skutek realizacji celów zakreślonych w programach rządowych, w wielu wypadkach są do siebie bardzo zbliżone. Niektóre jednostki wyłamują się jednak z tego standardu, proponując działania w znacznym stopniu oryginalne. Waler taki wiązany jest np. z pomysłem wdrożonym przez KMP w Suwałkach. Na terenie tego miasta ustawiono tzw. „Czarną skrzynkę punktów sprzedaży alkoholu małoletnim”, do której każdy mieszkaniec może anonimowo przekazać informację o miejscach, gdzie doszło do sprzedaży alkoholu małoletnim. Podobnie innowacyjne były działania funkcjonariuszy KWP w Bydgoszczy, którzy we współpracy z wychowawcami i młodzieżą szkolną Gimnazjum w Mogilnie oraz Strażą Miejską zorganizowali akcję profilaktyczną pod hasłem „Alkohol – nieletnim dostęp zabroniony!”. W jej ramach odpowiednio przygotowana do udziału w tej kampanii grupa młodzieży odwiedziła 42 sklepy w mieście i gminie Mogilno. Młodzież wręczała sprzedawcom, którzy odmawiali podania napojów alkoholowych zieloną kartkę z listem gratulacyjnym, natomiast sprzedawcom, wykazującym gotowość sprzedaży lub podania napoju alkoholowego, wręczali czerwoną kartkę z ostrzeżeniem o prawnych skutkach takiego postępowania. Czerwone kartki otrzymało blisko 20% sprzedawców. Z kolei z inicjatywy funkcjonariuszy w powiecie świdnickim powołano zespół ds. przemocy w rodzinie, który koordynuje również działania w zakresie monitorowania zjawiska alkoholizmu. W wyniku prac zespołu Sąd Rejonowy – Wydział Grodzki w Świdniku rozpoczął stosowanie (na wniosek prokuratora i z własnej inicjatywy) środka dodatkowego w postaci obowiązku poddania się terapii. Na wniosek Policji sędziowie obligatoryjnie wydają postanowienie o skierowaniu do wskazanej poradni ujawnionego nietrzeźwego nieletniego na zajęcia profilaktyczne z zakresu uzależnienia od alkoholu.

W Łodzi, z inicjatywy funkcjonariuszy Wydziału Prewencji KWP, w czasie ferii zorganizowano ogólnowojewódzką akcję pod nazwą „Niebieski Kapturek”. Działania były podjęte na zasadzie pilotażu, obejmując swym zasięgiem sklepy i placówki gastronomiczne usytuowane w centrum tego miasta. Akcja odbyła się przy współpracy z aktorami Teatru „KRUK” oraz przedstawicielami Telewizji Regionalnej TVP 3. Polegała na wizytach w punktach sprzedaży alkoholu grupy osób składających się z aktorów przebranych za Niebieskiego Kapturek i Gajowego. Niebieski kapturek chciał dokonać zakupu alkoholu, podając informacje o swojej

⁹ Raport, 2008, s. 109.

niepełnoletności. Aktorzy mieli za zadanie zweryfikować wiedzę sprzedającego odnośnie warunków sprzedaży alkoholu, w tym obowiązujących zakazów. Obecni na miejscu funkcjonariusze Policji pouczali sprzedających, wręczając jednocześnie okolicznościowe ulotki dotyczące przepisów prawnych regulujących sprzedaż napojów alkoholowych, ze szczególnym uwzględnieniem małoletnich. Pracownicy telewizji nagrywali wyreżyserowaną scenkę, mając w perspektywie emisję publiczną relacjonującą działania profilaktyczne. Integralną częścią akcji było przekazanie przez funkcjonariuszy sprzedawcom i właścicielom placówek ulotki, zawierającej aspekty prawne związane ze sprzedażą alkoholu. Całość przedsięwzięcia ukierunkowana była głównie na edukację i profilaktykę, przy zminimalizowaniu represji, co warunkowało zdobycie sprzymierzeńców rekrutujących się z grona osób zajmujących się dystrybucją alkoholem.

W listopadzie 2007 r. Komendant Powiatowy Policji w Ciechanowie zawarł porozumienie z Prezydentem Miasta Ciechanów w zakresie interwencji terapeutycznej wobec osób zatrzymanych do wytrzeźwienia. Zgodnie z porozumieniem każda osoba zatrzymana do wytrzeźwienia w policyjnych pomieszczeniach dla osób zatrzymanych, przed zwolnieniem odbywa rozmowę z dzielnicowym oraz pracownikiem Miejskiego Biura ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Celem tej interwencji jest motywowanie osób nadużywających alkoholu do podjęcia współpracy z profesjonalną placówką leczniczą oraz Miejską Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Rozmowa z osobą nadużywającą alkoholu zostaje utrwalona w formie pisemnej wraz z deklaracją podjęcia terapii przez daną osobę. W 2007 roku przeprowadzono rozmowy z 24 osobami, z których 18 wyraziło pisemną deklarację do podjęcia leczenia¹⁰.

PODSUMOWANIE

Mnogość różnego rodzaju programów realizowanych przez jednostki Policji wszystkich szczebli pozwala stwierdzić, iż wiele obszarów życia społecznego, szczególnie zagrożonych zjawiskami patologicznymi, zostało objętych działaniami prewencyjno - edukacyjnymi¹¹. To siłą rzeczy

¹⁰ Wszystkie przykłady zostały zaczerpnięte z Raportu Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP o działaniach Policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz zjawiskom patologii społecznej w 2007 roku, Warszawa 2008; zobacz: http://www.policja.pl/portal/pol/719/22999/Raport_o_dzialaniach_Policji_w_zakresie_zapobiegania_przestepczosci_oraz_zjawisk.html [19.12.2011]. Zobacz także: Pater, 2008, s. 170-178.

¹¹ Szerzej: Urban, 2009, s. 44-52.

spowodowało nawiązanie przez jednostki Policji współpracy z szeregiem poza policyjnych instytucji, organizacji i innych podmiotów, dla których podniesienie bezpieczeństwa i minimalizacja przestępczości są celami priorytetowymi. Realizacja programów wpłynęła więc na trwałą zmianę wizerunku Policji, która z instytucji wykonującej między innymi działania represyjne stała się profesjonalnym partnerem do współpracy i pomocy społeczeństwu. Ciągła potrzeba poprawy stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego na określonym terenie oraz związanego z tym poczucia bezpieczeństwa jego mieszkańców powoduje jednak konieczność opracowywania i wdrażania nowych, efektywniejszych form i metod działania oraz dalszej weryfikacji już stosowanych.

REFERENCES

1. Woźniak B., 1997, *Policja a społeczeństwo. Działania dotyczące prewencji kryminalnej*, [w:] *Policja a społeczeństwo. Wybrane problemy*, pod red. P. Majera i A. Misiuka, Szczytno, wyd. Wyższej Szkoły Policji.
2. Stefański M., 2008, *Uspołecznienie Policji w procesie demokratyzacji państwa*, [w:] *Teoria i praktyka prewencji kryminalnej*, pod red. A. Jaworskiej i M. Stefańskiego, Słupsk, wyd. Akademii Pomorskiej.
3. Stefański M., 2007, *Uspołecznienie policji jako proces kształtowania poczucia bezpieczeństwa w środowisku lokalnym. Kierunki rozwoju służb prewencyjnych policji w Polsce*, Szczytno, wyd. Wyższej szkoły Policji.
4. 2008, *Raport o działaniach Policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz zjawiskom patologii społecznej w 2007 roku*, Warszawa, materiał Komendy Głównej Policji.
5. Urban A., 2009, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
6. Pater D., 2008, *Koordinacja działań społecznych w ramach programu „Bezpieczne Mazowieckie”*, [w:] *Teoria i praktyka prewencji kryminalnej*, pod red. A. Jaworskiej i M. Stefańskiego, Słupsk, wyd. Akademii Pomorskiej.

Visegrad Group Safety

BOGUMIŁA PAWLACZYK

LOCAL GOVERNMENT ACTIVITIES FOR SAFETY EDUCATION- SELECTED PROBLEMS

DZIAŁANIA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO NA RZECZ EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA – WYBRANE PROBLEMY

Bogumiła Pawlaczyk

PWSZ im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu

bp10@onet.eu

ABSTRACT

The article discusses safety education issues connected with defense and protection against any kind of danger. It presents safety education matters of the new school subject introduced into lower secondary schools and upper secondary schools' curriculum. The article is especially concerned with the significance of local government activity for safety education. The author also reviews some curricula promoting safety and indicates the need to apply new conceptions in the field of safety education.

KEYWORDS: *the constitution, national safety, state, law system, human safety*

Słownik współczesnego języka polskiego określa bezpieczeństwo jako „stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym; przeciwieństwo zagrożenia”¹.

Dla jednostek, grup społecznych, narodów czy państw stanowi ono wartość najwyższą. Bezpieczeństwo to stan dający poczucie pewności, że dobro to nie dozna żadnego uszczerbku. Na poziomie egzystencjalnym jest jedną z podstawowych potrzeb, takich jak: istnienie, przetrwanie czy pewność funkcjonowania i rozwoju². Brak bezpieczeństwa wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Zaspokojenie tej potrzeby umożliwi pełny rozwój człowieka, narodu i państwa.

¹ *Słownik współczesnego języka polskiego*, 2001, s. 50.

² Szerzej zob.: R. Zięba, 2006, s. 936-939.

Waldemar Kitler definiując *bezpieczeństwo narodowe*³, określa je jako *najważniejszą wartość, potrzebę narodową i priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki - działania (m.in.: dyplomatyczne, ekonomiczne, militarne, kulturowe, specjalne, normatywne, naukowo-techniczne i społeczne) w dziedzinie stosunków międzynarodowych i wewnętrznych, gwarantujące trwałą byt i rozwój, w tym działania ochronne i obronne mające na celu stworzenie sprzyjających i bezpiecznych warunków bytu i rozwoju narodowego (państwa), a w tym ochronę i obronę państwa jako instytucji politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr i środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w wartości podlegające szczególnej ochronie.*

Obowiązek obrony ojczyzny spoczywa na wszystkich obywatelach Rzeczypospolitej Polskiej⁴, a umacnianie obronności państwa, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji rządowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych i organizacji społecznych. W ramach powszechnego obowiązku obrony obywatele polscy są zobowiązani do:

- pełnienia służby wojskowej;
- wykonywania obowiązków wynikających z przydziałów kryzysowych i mobilizacyjnych;
- pełnienia służby w obronie cywilnej;
- **odbywania edukacji dla bezpieczeństwa;**
- uczestniczenia w samoobronie ludności;
- odbywania ćwiczeń w jednostkach przewidzianych do militaryzacji i pełnienia służby w jednostkach zmilitaryzowanych, a także wykonywania świadczeń na rzecz obrony

na zasadach określonych w ustawie z dnia 27 listopada 1967 roku *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*⁵.

3 W. Kitler, A. Skrabacz, 2010, s.21.

4 Art. 85 ustawy z dnia 02 kwietnia 1997 r. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 78, poz. 485 z późn. zm.).

5 ustawa z dnia 27 listopada 1967 roku *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.).

Pojęcie „bezpieczeństwo państwa” ewoluowało. Jeszcze w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku łączono je wyłącznie z zagrożeniami o charakterze militarnym, pochodzącymi z zewnętrznych źródeł. Bezpieczeństwo człowieka czy majątku narodowego miało znaczenie drugorzędne i było zauważane w kontekście zaplecza osobowego i materialnego dla sił zbrojnych. Zmiany, jakie zaszły we współczesnym świecie (załamanie się zimnowojennego podziału świata, delegalizacja wojny agresywnej czy wzrost współzależności międzynarodowych), doprowadziły do zidentyfikowania niemilitarnych źródeł zagrożeń (destabilizacja systemu politycznego, konflikty społeczne, klęski żywiołowe, przestępczość zorganizowana czy terroryzm). Szeroki kontekst, w jakim używane jest pojęcie „bezpieczeństwo”, pozwala na zastosowanie różnych kryteriów jego podziału⁶. W *Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku* wyróżniono bezpieczeństwo: zewnętrzne, militarne, wewnętrzne, obywatelskie, społeczne, ekonomiczne, ekologiczne oraz bezpieczeństwo informacyjne i telekomunikacyjne⁷.

W życiu jednostek i grup społecznych istotne znaczenie mają bezpieczeństwo publiczne (część składowa bezpieczeństwa wewnętrznego) i porządek publiczny. Pojęcia te występują łącznie, wzajemnie się uzupełniają. Bezpieczeństwo publiczne określane jest jako *pożądaný stan faktyczny wewnątrz państwa, który niezależnie od szkód wywołanych przez ludzi, siły natury i technikę umożliwia funkcjonowanie całokształtu organizacji państwowych, społecznych, prywatnych itd. oraz zachowanie życia, zdrowia i mienia osób żyjących w tym państwie*⁸, natomiast porządek publiczny postrzegany jest przez pryzmat zadań i działalności organów administracji publicznej, dotyczących bieżącego przestrzegania norm oraz utrzymywania sprawności instytucji i urzędów publicznych⁹.

Państwo jest gwarantem bezpieczeństwa swoich obywateli, tak w aspekcie wewnętrznym - rozumianym jako stabilność i harmonijność danego organizmu bądź systemu, jak i zewnętrznym - oznaczającym brak zagrożenia ze strony innych podmiotów¹⁰.

6 Szerzej na temat podziału bezpieczeństwa według kryteriów: podmiotowego, przedmiotowego, przestrzennego, czasu i sposobu organizowania zob. B. Balcerowicz, 2004, s.7.

7 http://www.bbn.gov.pl/portal/pl/475/1144/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP.html. [data dostępu: 20.10.2011].

8 M. Huzarski, 2009, s.17.

9 M. Brzeziński, 2009, s.40.

10 M. Huzarski, 2009, s.12.

Konstytucyjny¹¹ obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa państwo realizuje przy pomocy organów administracji publicznej i samorządu terytorialnego (gminnego, powiatowego i wojewódzkiego)¹² oraz wyspecjalizowanych służb, tworząc system bezpieczeństwa, na który składa się ochrona i obrona narodowa¹³. Współczesna *ochrona i obrona narodowa (totalna, powszechna) stanowi sumę wszystkich wojskowych (militarna) i cywilnych (obrona cywilna – niemilitarna) zabezpieczeń służących zapewnieniu bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa wobec zagrożeń godzących w bezpieczeństwo narodowe*¹⁴. Na szczeblu lokalnym kształtowanie bezpieczeństwa to podejmowanie działań mających na celu minimalizację potencjalnych zagrożeń (między innymi zjawisk kryminogennych, sytuacji kryzysowych), a także wzrost poczucia bezpieczeństwa.

Współpraca na rzecz bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym odbywa się w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 stycznia 2009 roku *o wojewodzie i administracji rządowej w województwie*. Artykuł 22 tejże ustawy stanowi, że wojewoda będący przedstawicielem Rady Ministrów jest odpowiedzialny za realizację polityki rządu na podległym mu obszarze, a w szczególności:

- ma zapewnić współdziałanie wszystkich jednostek organizacyjnych administracji rządowej i samorządowej działających na terenie województwa;

- kieruje działalnością tych podmiotów w zakresie zapobiegania zagrożeniu życia, zdrowia lub mienia oraz zagrożeniom środowiska, bezpieczeństwa państwa i utrzymania porządku publicznego, ochrony praw obywatelskich, a także zapobiegania klęskom żywiołowym i innym nadzwyczajnym zagrożeniom oraz zwalczania i usuwania ich skutków na zasadach określonych w ustawach;

- ma za zadanie dokonanie oceny stanu zabezpieczenia przeciwpowodziowego województwa, a także opracowanie planu operacyjnego ochrony przed powodzią;

11 Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju - art. 5 ustawy z dnia 02 kwietnia 1997 r. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 78, poz. 485 z późn. zm.).

12 Zgodnie z art. 16 ust. 2 *Konstytucji RP* samorząd terytorialny przysługującą mu ustawowo część zadań publicznych wykonuje we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. (Dz. U. Nr 78, poz.485 z późn. zm.).

13 Szerzej na temat pojęcia „ochrony i obrony narodowej”, W. Kitler, A. Skrabacz, 2010, s 41.

14 W. Kitler, 2001, s. 156.

- ogłasza i odwołuje pogotowie i alarm przeciwpowodziowy;
- wykonuje i koordynuje zadania w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa, wynikające z odrębnych ustaw¹⁵.

Wśród zadań własnych gminy znajdują się sprawy: ochrony zdrowia, edukacji publicznej, lokalnego transportu drogowego, porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpowodziowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego¹⁶.

Szerzej zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa określa w art. 4 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie powiatowym*¹⁷, wymieniając obok edukacji publicznej zadania z zakresu: obronności, porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, ochrony przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania powiatowego magazynu przeciwpowodziowego, przeciwpowodziowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska, przeciwdziałania bezrobociu i aktywizacji lokalnego rynku pracy.

Starosta sprawuje zwierzchnictwo nad powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami, a także realizuje ustawowo określone zadania w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli przy pomocy *komisji bezpieczeństwa i porządku*¹⁸. Komisja przygotowuje projekt powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego¹⁹.

Zadaniem samorządów wojewódzkich jest - w szczególności - zapewnienie obronności i bezpieczeństwa publicznego²⁰.

15 Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 roku *o wojewodzie i administracji rządowej w województwie* (Dz. U. z 2009, Nr 31 poz. 31 z późn. zm.).

16 Art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 08 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).

17 Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.).

18 Art. 38 ustawy z dnia 05 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.).

19 Oprócz komisji bezpieczeństwa również rada powiatu na mocy art. 41 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.) może wpływać na kształtowanie bezpieczeństwa i porządku publicznego w społeczności lokalnej poprzez uchwalanie przepisów porządkowych, jeżeli jest to niezbędne do ochrony życia, zdrowia lub mienia obywateli, ochrony środowiska naturalnego albo do zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego, o ile przyczyny te występują na obszarze więcej niż jednej gminy.

20 Ustawa z dnia 05 czerwca 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.).

Ustawy ustrojowe²¹ wymieniają jako jedno z zadań własnych samorządów współpracę z organizacjami pozarządowymi w sferze zadań publicznych związanych z porządkiem i bezpieczeństwem publicznym oraz przeciwdziałaniem patologiom społecznym. Kompetencje organów samorządowych pozwalają na tworzenie bezpieczeństwa z udziałem społeczności lokalnych. Rola jednostek samorządu terytorialnego w realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa społecznościom lokalnym powinna polegać głównie na:

- aktywnym kreowaniu polityki bezpieczeństwa na danym terenie;
- inwestowaniu w infrastrukturę na rzecz bezpieczeństwa (np. w zakresie monitoringu miejsc zagrożonych czy też nowych rozwiązań urbanistycznych);
- koordynowaniu i organizacji działań w zakresie wypełnienia czasu wolnego młodzieży.

Jak już wspomniano, do przeszłości należy utożsamianie bezpieczeństwa jedynie z przeciwdziałaniem zagrożeniom zewnętrznym. Dynamiczny rozwój cywilizacyjny niesie ze sobą coraz to nowe zagrożenia dla życia i zdrowia człowieka. Agresja i brutalizacja życia codziennego, wysoki poziom przestępczości czy też zagrożenia terroryzmem mają niebagatelny wpływ na poczucie bezpieczeństwa, wskazują też wyraźnie na potrzebę zwiększania działań na rzecz bezpieczeństwa. Działania te mają z jednej strony chronić społeczeństwo przed zagrożeniami, a z drugiej przygotować je do radzenia sobie w sytuacjach krytycznych. Współodpowiedzialność obywateli za ochronę i obronę życia i zdrowia oraz innych dóbr jest podstawowym elementem budowy systemu ochrony ludności²². Dlatego też problem bezpieczeństwa oraz edukacji²³ dla bezpieczeństwa nabiera współcześnie szczególnego znaczenia.

Edukacja²⁴ na rzecz bezpieczeństwa jest jednym z komponentów ochrony i obrony narodowej. Jej zadaniem jest przekazywanie wiedzy i kształtowanie odpowiednich umiejętności i postaw w sferze ochrony ludności. Każdy człowiek powinien rozumieć, czym jest zagrożenie, umieć je rozpoznać, a także wiedzieć, jak unikać i eliminować zagrożenia. Edukacja

21 Ustawa o samorządzie gminnym, ustawa o samorządzie powiatowym, ustawa o samorządzie województwa.

22 Kitler W., Skrabacz A., 2010, s. 230.

23 Słownik współczesnego języka polskiego..., op. cit., s. 227, określa pojęcie „edukacja” jako proces zdobywania wiedzy, umiejętności, najczęściej przewidzianych programem; kształcenie, naukę, oświatę, wychowanie.

24 Edukacja jest pojęciem szerszym od wychowania, kształcenia i samokształcenia. Szerzej: Szczurek T., (red.), (2011), s. 32-33.

dla bezpieczeństwa jest także ważną kategorią wychowania człowieka²⁵. Jej zakres wiąże się między innymi z wychowaniem patriotycznym, obywatelskim, moralnym, ekologicznym i obronnym²⁶. Wychowanie dla bezpieczeństwa to proces kształtowania takich form życia indywidualnego i zbiorowego, które zapewniają trwanie, przetrwanie, rozwój oraz doskonalenie życia.

Do podstawowych celów edukacji dla bezpieczeństwa²⁷ (według Jarosława Kardasa) należą:

➤ przyswojenie przez społeczeństwo wiadomości na temat: roli i znaczenia bezpieczeństwa oraz sposobów jego utrzymania; systemu obrony państwa; działalności struktur państwowych i pozapaństwowych w zakresie bezpieczeństwa państwa;

➤ opanowanie umiejętności z zakresu: rozpoznawania, zapobiegania i postępowania wobec zagrożeń; właściwego zachowania się w sytuacjach kryzysowych; orientowania się w strukturach i kompetencjach organów państwa odpowiedzialnych za bezpieczeństwo;

➤ kształtowanie postaw: odpowiedzialności za bezpieczeństwo państwa; potrzeby świadczenia usług na rzecz dobra państwa; potrzeby opanowania wiedzy i umiejętności z zakresu bezpieczeństwa własnego i innych.

Procesem edukacji powinno zostać objęte całe społeczeństwo: dzieci w przedszkolach, młodzież szkolna, studenci i dorośli. Ze względu na obszerność tematu omówione zostaną kwestie związane z edukacją dla bezpieczeństwa dzieci i młodzieży szkolnej oraz udział samorządów lokalnych w tym przedsięwzięciu. Pominęto problematykę szkolenia dorosłych członków społeczeństwa.

Tradycje edukacji obronnej sięgają w Polsce końca XVIII wieku. Kształceniem obronnym zajmowały się przede wszystkim szkoły wojskowe, które miały za zadanie przygotowanie kadeta do służby ojczyźnie. Pierwsza tego typu placówka na ziemiach polskich została utworzona w 1775 roku. Była to Szkoła Rycerska w Warszawie²⁸, która przygotowywała przyszłych oficerów zreformowanego wojska Rzeczypospolitej i urzęd-

²⁵ Wychowanie to świadome działania mające na celu ukształtowanie osoby wychowywanej pod względem fizycznym, moralnym i umysłowym oraz przygotowanie jej do życia w społeczeństwie. *Słownik współczesnego języka polskiego*, 2001, s. 554.

²⁶ Szczurek T., (red.), 2011, s. 81.

²⁷ Kardas J., 2001, s. 187-188.

²⁸ [http://www.pl.wikipedia.org/wiki/Korpus_kadetów_\(Polska\)](http://www.pl.wikipedia.org/wiki/Korpus_kadetów_(Polska)). [data dostępu: 03.10.2011].

ników państwowych. Do pierwszego rozbioru Polski powstało jeszcze kilka szkół wojskowych, między innymi Korpusy Kadetów w Nieświeżu i w Grodnie.

Szkolnictwo wojskowe funkcjonowało w Księstwie Warszawskim (1807 r.)²⁹ oraz w Królestwie Polskim (1815 r.), gdzie władze utrzymywały utworzony w 1795 roku Korpus Kadetów w Kaliszu. Po upadku powstania listopadowego Wojsko Polskie i szkolnictwo wojskowe przestały istnieć. Od tej pory szkolnictwo obronne mogło działać tylko w konspiracji lub na emigracji.

Początek XX wieku dał nowy impuls do podjęcia działań przygotowawczych do odzyskania przez Polskę niepodległości. Jako pierwszy potrzebę przygotowania społeczeństwa polskiego do walki zbrojnej dostrzegł Józef Piłsudski³⁰. W celu przygotowania organizatorów i dowódców przyszłego powstania zbrojnego tworzone różne organizacje (Związek Walki Czynnej we Lwowie, Związek Strzelecki, Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne). Po wybuchu I wojny światowej organizacje te stały się podbudową Legionów Polskich.

W II Rzeczypospolitej wprowadzono powszechny obowiązek służby wojskowej, tworzone szkoły kadeckie wzorowane na tradycji Korpusów Kadeckich w Warszawie i Kaliszu. Początkowo planowano wprowadzić obowiązkowe przysposobienie wojskowe dla całej młodzieży przedpoborowej. Ze względu na trudności, głównie finansowe, nie zrealizowano tego pomysłu. Od 1925 roku przysposobienie wojskowe było obowiązkowe dla młodzieży męskiej szkół ponadpodstawowych i wyższych. Dziewczęta szkół średnich mogły uczęszczać na nadobowiązkowe zajęcia obejmujące działania sanitarne, ratownictwo i opiekę nad żołnierzami. Jednocześnie intensywnie szkolono kadrę oficerską i pracowano nad organizacją szkolnictwa wojskowego Armii Polskiej. Utworzono szkoły podchorążych rezerwy, a kandydatów na oficerów rezerwy szkolono w pułkach odpowiednich rodzajów wojsk.

Kształcenie obronne podczas II wojny światowej to po pierwsze ośrodki szkolnictwa wojskowego – Szkoły Podchorążych wszędzie tam, gdzie tworzone wojsko polskie (Francja, Wielka Brytania, ZSRR, Włochy, Palestyna, Iran, Irak), po drugie konspiracyjne szkolnictwo na terenie okupowanego kraju.

Po II wojnie światowej wznowiono naukę przysposobienia obronnego

²⁹ J. Stojanowski, 1923, s. 3.

³⁰ A. Nowicka-Osuch, M. Palczewska, 2007, s. 84.

jako przedmiotu obowiązkowego w szkołach średnich, na kursach kształcenia nauczycieli oraz na kursach gimnazjalnych i licealnych. Tworzono szkoły podchorążych rezerwy i szkoły oficerów rezerwy. Obowiązkowym szkoleniem objęto również młodzież akademicką.

System szkolenia obronnego ulegał częstym modyfikacjom. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku edukacją obronną objęto: kadre kierowniczą administracji państwowej; jednostki przewidziane do militaryzacji; formacje obrony cywilnej; młodzież szkół ponadpodstawowych; ludność w zakresie powszechnej samoobrony.

W 1990 roku zrezygnowano z edukacji obronnej w szkołach podstawowych. Do szkół ponadpodstawowych wprowadzono nowe programy przysposobienia obronnego, których treści ograniczały się do ochrony życia i zdrowia przed zagrożeniami czasu pokoju oraz szkoleniem z udzielania pierwszej pomocy.

Po przeprowadzonej w 1999 roku reformie systemu edukacji wprowadzono: sześciolatte szkoły podstawowe, trzyletnie gimnazja i dwu lub trzyletnie szkoły ponadgimnazjalne. Przedmiot przysposobienie obronne wprowadzono w gimnazjum w formie ścieżki międzyprzedmiotowej oraz w liceum w formie oddzielnego przedmiotu. W drodze eksperymentu wprowadzano klasy o profilu wojskowym w szkołach ponadgimnazjalnych (eksperyment zakończył się w 2003). Wiedza z zakresu edukacji obronnej obejmowała: ogólną wiedzę o bezpieczeństwie i jego kształtowaniu, wychowanie komunikacyjne, edukację prozdrowotną, edukację ekologiczną, profilaktykę przeciwpożarową, pierwszą pomoc przedmedyczną, ratownictwo, edukację przeciwp przestępczą, zasady ochrony dóbr kultury i elementy międzynarodowego prawa humanitarnego oraz przysposobienie obronne (tylko w klasach wojskowych)³¹.

Obecny model kształcenia realizowany jest w oparciu o założenia ustawy z dnia 7 września 1991 roku *o systemie oświaty*³² oraz załączniki Nr 2 i 4 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*³³. Obowiązek edukacji dla bezpieczeństwa wynika również z zapisów ustawy *o powszechnym*

31 Kaliński M., 2004, s. 128.

32 Ustawa z dnia 7 września 1991 roku *o systemie oświaty* (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.).

33 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17).

*obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*³⁴.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych obejmuje dwa etapy edukacyjne: pierwszy, realizowany w klasach I-III (edukacja wczesnoszkolna, kształcenie zintegrowane) oraz drugi, realizowany w klasach IV-VI (na tym etapie treści przekazywane są w ramach odrębnych przedmiotów). W szkole podstawowej nauczyciele kształtują postawy i umiejętności uczniów. Dzieci uczą się rozpoznawać zagrożenia wynikające z własnych i cudzych zachowań, rozpoznawać sygnały alarmowe, szukać pomocy, zapoznają się z podstawowymi zasadami udzielania pierwszej pomocy.

Głównym celem zajęć edukacji dla bezpieczeństwa w gimnazjum (trzeci etap edukacyjny) jest: pogłębianie wiedzy z zakresu zachowania się w sytuacjach zagrożenia życia lub zdrowia; przygotowanie ucznia do działania ratowniczego i nauczanie go udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach urazowych oraz wdrażanie do świadomego uczestniczenia w życiu regionu i kraju na wypadek różnych zagrożeń.

Na czwartym etapie edukacyjnym uczeń powinien umieć rozróżniać struktury obronności państwa, rozumieć ich rolę oraz znać formy spełniania powinności obronnych przez organy administracji i obywateli; znać zasady postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia życia, zdrowia lub mienia oraz znać zasady planowania i organizowania działań, a także umieć udzielać pierwszej pomocy poszkodowanym w różnych stanach zagrożających życiu i zdrowiu.

Edukacja dla bezpieczeństwa to także działania prewencyjne³⁵ i profilaktyczne (zapobiegające szkodliwym zjawiskom). Oba pojęcia często stosowane są zamiennie³⁶. Pojęcie prewencja najczęściej kojarzy się z przestępczością i patologiami społecznymi (dewiacjami społecznymi), rozumianymi jako zjawiska występujące w społeczeństwie, ale sprzeczne z war-

34 Artykuł 166 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* stanowi, że „uczniowie gimnazjów, zasadniczych szkół zawodowych, liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników podlegają obowiązkowi edukacji w zakresie bezpieczeństwa. Edukacja dla bezpieczeństwa jest obowiązkowym przedmiotem nauczania w wymiarze 1 godziny tygodniowo w cyklu kształcenia w wymienionych szkołach”.

35 <http://www.gazetaprawna.pl/encyklopedia/prawo/hasla/337659,prewencja.html>. [data dostępu: 10.10.2011] Prewencja to inaczej zapobieganie złym zjawiskom i zagrożeniom, usuwanie ich przyczyn. Składają się na to różnego rodzaju działania prowadzone przez instytucje i służby państwowe, organizacje społeczne i inne podmioty, które muszą (ze względu np. na obowiązki wynikające z ustaw) lub chcą pełnić rolę prewencyjną.

36 T. Serafin, S. Parszowski, 2011, s. 38.

tościami przyjętymi przez ogół³⁷. W tym wymiarze możemy mówić o *prewencji kryminalnej jako systemie działań mających na celu niedopuszczenie do pojawienia się niepożądanych zdarzeń i zjawisk, inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi*³⁸. Walką z tymi zjawiskami zajmuje się przede wszystkim Policja.

Niebagatelną rolę do spełnienia w działaniach prewencyjnych i profilaktycznych na szczeblu lokalnym mają samorzady terytorialne, które realizują swoje zadania w ramach polityki społecznej, rozumianej jako *celowa działalność państwa i innych organizacji w dziedzinie kształtowania warunków życia i pracy ludności oraz stosunków społecznych, mająca na celu między innymi zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego, zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu, zapewnienie ładu społecznego*³⁹. Na tę kwestię zwraca uwagę K. Dziurzyński pisząc o programach rozwiązywania problemów społecznych w społecznościach lokalnych⁴⁰. Polityka społeczna zajmuje się między innymi walką z przestępczością oraz innymi dewiacjami społecznymi, takimi jak: przemoc w rodzinie⁴¹, narkomania⁴², alkoholizm⁴³. Samorząd terytorialny realizuje zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, narkomanii oraz alkoholizmowi, tworząc własne programy profilaktyczne, a także współdziałając z innymi podmiotami przy realizacji programów ogólnopolskich:

➤ *Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej”*⁴⁴, obejmującego takie obszary działania, jak: bezpieczeństwo w miejscach publicznych i miejscu zamieszkania; przeciwdziałanie przemocy domowej; bezpieczeństwo w szkole; bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej; ochrona przed wydarzeniami nadzwyczajnymi lub atakiem terrorystycznym; bezpieczeństwo w ruchu drogowym; bezpieczeństwo w działalności gospodarczej; ochro-

37 *Ibidem*, s. 35.

38 *Ibidem*, s. 43.

39 B. Szatur-Jaworska, G. Firlit-Fesnak, 1994, s. 3.

40 K. Dziurzyński, 2009, s. 11.

41 Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.).

42 Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, (Dz. U. z 2005 r. Nr 179, poz. 1485 z późn. zm.).

43 Ustawa z dnia 16 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, (tekst jednolity Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.).

44 http://www.bip.kgp.policja.gov.pl/porta1/kgp/784/8474/PROGRAMY_NARODOWE_RZADOWE_/html. [data dostępu: 10.10.2011].

na dziedzictwa narodowego przed kradzieżami, dewastacją i nielegalnym wywozem za granicę;

➤ *Krajowego programu zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży*⁴⁵, którego celem jest zahamowanie dynamiki wzrostu niedostosowania społecznego oraz przestępczości dzieci i młodzieży; eliminowanie i łagodzenie drastycznych przejawów niedostosowania społecznego, w szczególności zagrażających zdrowiu oraz życiu dzieci i młodzieży, a także pozostawiających trwałe, niekorzystne dla ich przyszłości skutki;

➤ *Krajowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na lata 2006 - 2016*⁴⁶, zmierzającego do ograniczenia skali zjawiska przemocy rodzinie; zwiększenia skuteczności ochrony ofiar przemocy w rodzinie i zwiększenia dostępności pomocy oraz zwiększenia skuteczności działań interwencyjnych i korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie;

➤ *Narodowego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na lata 2011 - 2015*, którego priorytetem jest ograniczenie szkód zdrowotnych wynikających ze spożywania alkoholu;

➤ *Krajowego programu przeciwdziałania narkomanii na lata 2011 - 2016*, ukierunkowanego działania na profilaktykę, leczenie, rehabilitację, ograniczenie szkód zdrowotnych i reintegrację społeczną, co ma doprowadzić do ograniczenia używania narkotyków.

Samorządy realizują lub uczestniczą w realizacji lokalnych programów prewencyjnych skierowanych do dzieci i młodzieży. Tak dzieje się między innymi w Wielkopolsce, gdzie od lat realizowane są programy prewencyjno-edukacyjne: „Bezpieczna szkoła”, „Z Pyrkiem bezpiecznie” czy „Uwaga zagrożenia”⁴⁷.

Efektem kształcenia młodego pokolenia powinno być przygotowanie społeczeństwa do racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych i militarnych oraz aktywne uczestniczenie w realizowanych przez organy administracji państwowej, samorządu terytorialnego i organizacje

⁴⁵ <http://www.bip.kgp.policja.gov.pl>

³³⁸ <http://www.bip.kgp.policja.gov.pl>

⁴⁶ ³³⁹ <http://www.premier.gov.pl/rzad/uchwały/6246>. Uchwała Rady Ministrów Nr 35/2011 z dnia 22 marca 2011 r. Pobrano: 10.10.2011 r.

³⁴⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 marca 2011 r. w sprawie *Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011-2016*. (Dz. U. z 2011 r. Nr 78, poz. 428).

⁴⁷ <http://www.wielkopolska.policja.gov.pl/prewencja/index./hp>.
Pobrano: 10.10.2011r.

społeczne przedsięwzięciach profilaktycznych i prewencyjnych, zapewniających poczucie bezpieczeństwa. Aby ten cel zrealizować, należy wprowadzić nowe rozwiązania. Obecnie edukacja dla bezpieczeństwa odbywa się na dwóch płaszczyznach. Przekazanie wiedzy następuje po pierwsze poprzez szkoły, gdzie wprowadzono edukację dla bezpieczeństwa jako samodzielny przedmiot, po drugie za pośrednictwem podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne państwa, w tym instytucji samorządowych, a także organizacji społecznych, stowarzyszeń i fundacji. Konieczna jest koordynacja tych działań, tak na szczeblu centralnym, jak i lokalnym, gdzie władze samorządowe poprzez bezpośredni kontakt ze społeczeństwem mają większą świadomość rodzaju i skali zagrożeń. Pozwoli to na podjęcie działań edukacyjnych adekwatnych do potrzeb.

REFERENCES

- 1) *Słownik współczesnego języka polskiego*, (2001), Warszawa.
- 2) Zięba R. (2006), *Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa.
- 3) Kitler W., Skrabacz A. (2010), *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*. Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa.
- 4) Balcerowicz B. (2004), *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*, ZUMS BN, WSO, AON, s.7.
- 5) Huzarski M. (2009), *Zmienne podstawy bezpieczeństwa i obronności państwa*, AON, Warszawa, s.17.
- 6) Brzeziński M. (2009), *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:] Sulowski S., Brzeziński M. (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, Warszawa, s.40.
- 7) Kitler W. (2001), *Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych*, Warszawa.
- 8) Szczurek T., (red.), (2011), *Współczesne trendy w edukacji dla bezpieczeństwa. Kształcenie, wychowanie, motywowanie*, Warszawa.
- 9) Kardas J. (2001), *Edukacja na rzecz bezpieczeństwa*, [w:] *Obrona cywilna w obronie narodowej III RP*, Warszawa.

- 10) Stojanowski J. (1923), *Korpusy Kadetów w Księstwie Warszawskim. Polskie Korpusy Kadetów*, Warszawa.
- 11) Nowicka-Osuch A., Palczewska M. (2007), *Tradycje i doświadczenia z organizacji edukacji obronnej młodzieży w XVIII, XIX, XX wieku*, [w:] *Szkolenie młodzieży na potrzeby bezpieczeństwa państwa*, Kozub M. (red.), Warszawa.
- 12) Kaliński M. (2004), *Tradycje i współczesność przysposobienia wojskowego młodzieży szkolnej*, Toruń.
- 13) Serafin T., Parszowski S. (2011), *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- 14) Szatur-Jaworska B., Firlit-Fesnak G. (1994), *Leksykon pojęć socjalnych: wybrane terminy z polskiej i niemieckiej polityki społecznej, pomocy społecznej i pracy społecznej*, Dom Wydawniczy i Handlowy Elipsa, Warszawa, s. 3.
- 15) Dziurzyński K., Sawicki A., *Doświadczenie bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym*, [w:] Fehler W. (red.) *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*, Warszawa.

WEBSITES

1. <http://www.wielkopolska.policja.gov.pl/prewencja/index./hp>. Pobrano: 10.10.2011r.
2. http://www.bip.kgp.policja.gov.pl/portal/kgp/784/8474/PROGRAMY_NARODOWE_RZADOWE_/html. <http://www.bip.kgp.policja.gov.pl>
3. <http://www.premier.gov.pl/rzad/uchwały/6246>
4. [http://www.pl.wikipedia.org/wiki/Korpus_kadetów_\(Polska\)](http://www.pl.wikipedia.org/wiki/Korpus_kadetów_(Polska))
5. <http://www.gazetaprawna.pl/encyklopedia/prawo/hasła/337659,prewencja.html>

AKTY PRAWNE

1. Ustawa z dnia 08 marca 1990 r. o *samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 05 czerwca 1998 r. o *samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.).

3. Ustawa z dnia 05 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2001 r. , Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, (Dz. U. z 2005 r. Nr 179, poz. 1485 z późn. zm.).
7. Ustawa z dnia 16 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jednolity Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.).

Visegrad Group Safety

ANNA ROLKA

**THE PREPARATION OF POLICE FOR THE AREA
OF RESPONSIBILITIES IN PUBLIC SAFETY**

**PRZYGOTOWANIE KADRY POLICYJNEJ DO REALIZACJI ZADAŃ
W ZAKRESIE BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO**

Anna Rolka

Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie

a.rolka@wspol.edu.pl

ABSTRACT

The paper shows that the police services need to be aware of possible challenges especially in the context of non-military threats and prepare appropriate plans of action to deal with them. The article indicates the importance of personnel training and preparation for the purpose of combating emergency situations and dealing with public safety. It also highlights the usefulness of simulation as a method of deepening the knowledge and gaining practical skills in analyzing the risk (risk analysis) in complex situations. The article also indicates the requirements to prepare commanders how to identify risk factors and how to describe and evaluate them. It also presents the role of scenario planning as a method of commanders activity. The next issue described in the article is connected with command principles, legal solutions and experience. Author pointed fundamental principles of command for instance: the principle of unity of command, continuity, integration, decentralization and mutual trust and understanding of the commander and his staff. The paper shows necessity of application modern methods and techniques of training for example simulation. It enable future commanding officers to become comprehensively familiar with principles of command and during simulations to prepare them to put these principles of command into practice.

KEYWORDS: *police service, practical skills, training of competences, identification of risk factor, civilizational threat*

WPROWADZENIE

Współczesny świat jest tak samo nieprzyjazny człowiekowi, jak był kilka tysięcy lat temu. Jednak konsekwencje wszystkich działań człowieka współcześnie wydają się być znacznie poważniejsze niż w przeszłości. Dlaczego? Odpowiedź wydaje się prosta – do zagrożeń naturalnych dołączyły zagrożenia związane bezpośrednio z rozwojem cywilizacji, do skutków zaś zniszczenie wytworów tejże cywilizacji¹. Na świecie żyje obecnie niemal 7 miliardów osób², a średnia gęstość zaludnienia wynosi 50 osób na km², nietrudno więc zauważyć, że bezpieczeństwo, rozumiane jako możliwość przetrwania i prawidłowego rozwoju (zarówno jednostek, jak i całych społeczeństw) w świetle możliwych do przewidzenia zagrożeń, jest coraz trudniejsze do zachowania.

Bezpieczeństwo to we współczesnym świecie jedna z najważniejszych potrzeb warunkująca prawidłowy rozwój społeczeństwa i jego przetrwanie. Bezpieczeństwo jest stanem, który daje poczucie pewności, gwarantuje jego zachowanie oraz daje szansę na przyszły rozwój³.

Należy mieć świadomość, że wydarzenia z ostatnich kilku lat w sposób zdecydowany wpłynęły na postrzeganie bezpieczeństwa, które odnosi się zazwyczaj do faktycznego lub spodziewanego zagrożenia zarówno ze strony czynników zewnętrznych (wynikających z sytuacji międzynarodowej), jak i czynników wewnętrznych.

1. BEZPIECZEŃSTWO – FUNDAMENT PRZETRWANIA I ROZWOJU

Wielkie zmiany, jakie miały miejsce w Polsce po roku 1989, wprowadziły oprócz skutków pozytywnych, szereg zjawisk niepokojących. Mamy do czynienia z liberalizacją prawa, łatwym dostępem do broni, rozwojem przestępczości gospodarczej i zorganizowanej, nie tylko rodzimej, ale również zagranicznej. Współcześnie zagraża nam nie tyle konflikt zbrojny (w postaci tradycyjnej wojny), ile nowe rodzaje przestępczości i skutki z nią związane. Znamiennym przykładem obrazującym zmianę jakości w dziedzinie bezpieczeństwa są ataki terrorystyczne, zjawisko na stałe wpisane już na listę potencjalnych niebezpieczeństw w świadomości przeciętnego człowieka. Wzrost dobrobytu i rozwój gospodarki spowodował również nasilenie się zagrożeń związanych z awariami technicznymi, wywoływa-

1 Wolanin, 2002.

2 2009, http://www.stat.gov.pl/1-1_pow_ludn_stolice_kr_r.xls [data dostępu: 30.10.2011 r.]

3 Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, 2002.

nymi rozwojem nowych technologii, zwiększeniem się liczby środków transportu, starzeniem się infrastruktury (zwłaszcza w funkcjonujących jeszcze działach przemysłu ciężkiego) oraz często niefrasobliwością ludzi. Z rozwojem gospodarki związane jest również zwiększone ryzyko wystąpienia katastrofy naturalnej. Nierozważne postępowanie człowieka wobec środowiska naturalnego w XX wieku przyniosło ze sobą znaczne zachwianie jego równowagi, stąd m.in. występowanie gwałtownych huraganów, opadów deszczu i śniegu, katastrofalnych powodzi.

Od końca lat dziewięćdziesiątych bezpieczeństwo zaczęto pojmować przede wszystkim w kategoriach zapewnienia spokojnego rozwoju społeczeństwa, ze szczególnym zwróceniem uwagi na zagrożenia niemilitarne, w tym w szczególności katastrofy i inne zdarzenia związane z działaniami sił natury lub samego człowieka. Coraz większego znaczenia nabiera przeciwdziałanie destabilizacji drogi rozwoju społeczeństwa oraz rozwojowi potencjalnych sytuacji kryzysowych, które i tak pojawiają się w większej liczbie i obejmują coraz to nowe obszary życia i działalności człowieka⁴.

Zapewnienie ochrony obywateli przed realnymi niebezpieczeństwami związanymi z występowaniem zagrożeń militarnych, awarii technicznych i klęsk żywiołowych jest postrzegane jako bardzo ważne zadanie współczesnego państwa.

Jedną z podstawowych formacji powołanych do ochrony bezpieczeństwa osób oraz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego jest Policja. Obowiązek ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego nakłada na nią artykuł 1 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji⁵. Sprawne reagowanie na zagrożenie oraz efektywne działanie na miejscu zdarzenia w znacznym stopniu kształtują obraz Policji w oczach społeczeństwa.

W odpowiedzi na nowe wyzwania, stawiane służbom bezpieczeństwa i porządku publicznego, konieczne jest rozwijanie metod szkolenia i treningu kadr dowódczych. Przed polską Policją postawiono trudne zadanie zapewnienia bezpieczeństwa osobom uczestniczącym i bawiącym się podczas Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej „Euro 2012”. Jednym ze sposobów przygotowania się do tego zadania jest ciągle podnoszenie kwalifikacji w zakresie kierowania (dowodzenia) operacjami policyjnymi.

4 Stec, Płoskonka, Prutis, Etel, Srocki, 1999, s. 5.

5 Dziennik Ustaw nr 43 z 2007 roku, poz. 277, tekst jednolity, patrz również art. 18.

2. ANALIZA RYZYKA – PODSTAWA SZKOLEŃ SYMULACYJNYCH

Wśród wielu zasad kształcenia zawodowego na wyróżnienie zasługują zasady poglądowości i związku teorii z praktyką. Pierwsza z nich pozwala na łatwiejsze zrozumienie i zapamiętanie nauczanych treści, gdy do ich przekazania użyje się np. graficznego lub symbolicznego przedstawienia rzeczywistości. Druga jest uzupełnieniem pierwszej. Wynika z niej to, że zdobywana wiedza musi łączyć konkretne działanie z jego faktycznym zastosowaniem. Zasada ta jest zawsze respektowana w kształceniu zawodowym, umiejętnie podkreślając znaczenie tak teorii, jak i praktyki. W związku z powyższym uważa się, że jednymi z najlepszych metod nauczania w takim przypadku są metody symulacyjne, stanowiące najbardziej złożony rodzaj gry dydaktycznej⁶.

Ważnym elementem szkoleń opartych na symulacjach jest wyćwiczenie właściwego postrzegania zagrożeń, zwłaszcza ich identyfikacji, a co za tym idzie analizy i oceny. Istnieje więc potrzeba pogłębiania wiedzy dotyczącej szeroko rozumianej analizy ryzyka jako podstawowego elementu zarządzania zarówno w organizacji, jaki i instytucji odpowiedzialnych za wzrost poczucia bezpieczeństwa lub za samo jego zapewnienie. Aby prawidłowo zrozumieć proces, jakim jest analiza ryzyka, należy przedstawić uczestnikom szkoleń i ćwiczeń ideę ryzyka w ogóle.

Ryzyko to przedsięwzięcie, którego wynik jest nieznan, zależny od przypadku, lub odważenie się na przyjęcie możliwości, że coś się uda lub nie⁷. Czy jednak rzeczywiście? Ryzyko (z wł. *risicare*) to tyle, co „odważyć się”, co według P. L. Bernsteina⁸ oznacza że, ryzyko jest wyborem, a nie nieuchronnym przeznaczeniem. Tylko odważne działania, uzależnione od wolności wyboru, leżą u podstaw tego pojęcia.

Ryzyko definiuje się jako iloczyn prawdopodobieństwa wystąpienia zdarzenia i jego skutków, gdzie skutki to materialne efekty ryzyka generowane przez decyzję, wydarzenie lub proces⁹. Przedsięwzięcia mogą charakteryzować się występowaniem zdarzeń pociągających za sobą skutki zarówno pozytywne, stanowiące szansę na dalszy rozwój bądź uzyskanie dodatkowych korzyści, jak i negatywne, stanowiące zagrożenia dla powodzenia przedsięwzięcia¹⁰. Przyjmuje się ogólnie, że zarządzanie ryzykiem dotyczy obu powyższych aspektów, to w dziedzinie bezpieczeństwa w za-

6 Augustyniak, 2001.

7 *Mały słownik ...*, 1993.

8 Bernstein, 1997, s. 19.

9 McNamee, 2004

10 *Standard ...*, 2003, s.3

sadzie mamy do czynienia tylko ze zdarzeniami o następstwach niekorzystnych bądź zdarzeniami niekorzystnymi rozumianymi jako zdarzenia nagłe, powodujące śmierć lub uszczerbek zdrowia, szkody w mieniu lub negatywne oddziałujące niekorzystnie na środowisko naturalne i cywilizację¹¹. Ryzyko często uznawane jest za miarę niepewności, czyli stanu, którego skutek możemy jedynie prognozować.

Ryzyko towarzyszyło człowiekowi od zarania dziejów, ale dopiero w XVI wieku zadomowiło się w Europie na dobre, dotycząc początkowo działalności kupiecko – handlowej. Ryzyko było wtedy traktowane jako przeciwieństwo pewności i stało się synonimem zagrożenia. Potrzeba prowadzenia badań naukowych nad ryzykiem narodziła się w czasach nowożytnych, ale ich poważny rozwój związany z kontrolą i pomiarem ryzyka rozpoczął się dopiero w połowie XX wieku. Kamieniem milowym w zarządzaniu ryzykiem było opublikowanie w 1921 r. pracy doktorskiej Franka H. Knighta. Praca ta nosiła tytuł *Risk, Uncertainty and Profit*¹² i była studium o podejmowaniu decyzji w warunkach niepewności. Autor tej pracy rozróżnił pojęcia niepewności i ryzyka, wskazując, że niepewność to pojęcie o charakterze niemierzalnym (zależnym od kaprysu losu), natomiast ryzyko to pojęcie mierzalne (zależne od wolnego wyboru). W tym czasie (od połowy XX w. do lat 90.) ryzyko rozpatrywane było jako pojęcie ściśle związane z ekonomią (np. podejmowanie decyzji dotyczących inwestowania kapitału, ubezpieczeń). Realizując badania nad ryzykiem prowadzone w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, naukowcy zainteresowali się nowym obszarem, jakim były zjawiska naturalne o charakterze kryzysu. W 1990 roku zapoczątkowano dziesięcioletni program ONZ pt. *The International Decade for Natural Disaster Reduction*¹³, realizacja którego doprowadziła do przedstawienia w sposób syntetyczny przyczyn ryzyka (zagrożeń), zmian procesów społecznych, kwestii przewidywania zagrożeń i ich ewolucji¹⁴. Wśród nowych tendencji i kierunków w badaniach nad ryzykiem na wyróżnienie zasługują:

- globalne zmiany na świecie (w tym te związane z bezpieczeństwem);
- odpowiedzialność za decyzje obciążone ryzykiem;
- realizacje decyzji obciążonych ryzykiem i sposób ich wyjaśniania.

W niniejszej pracy pojawiło się już pojęcie zagrożenia zarówno w kon-

11 Wolanin, 2005, s. 35-39, 368fhg.

12 Knight, 1921.

13 *The International Decade for Natural Disaster Reduction (Dziesięcioletni program badania przyczyn i skutków katastrof naturalnych)*.

14 Kaczmarek, 2005, s. 17.

tekście pojęcia ryzyka, jak i przyczyn zdarzeń niekorzystnych, zagrażających ludziom ze strony środowiska naturalnego. Zagrożenie należy rozumieć jako połączenie ryzyka, skutków tego ryzyka i prawdopodobieństwa, że dane zdarzenie nastąpi¹⁵. Pojęcie zagrożenia często zastępuje pojęcie ryzyka, zwłaszcza gdy rozpoczynany jest proces analizy ryzyka. Zagrożenie bowiem jest „materialnym” wyrażeniem ryzyka i jego odzwierciedleniem w rzeczywistości. Zagrożenie to: ogień, błąd człowieka, zaniedbanie, zjawiska naturalne itp. Na temat świadomości zagrożeń i subiektywnego odczuwania identyfikowanego na podstawie badań sondażowych pisze K. Dziurzyński¹⁶.

Identyfikacja ryzyka wymaga szczegółowej wiedzy na temat rozpracowywanego zagadnienia, niezależnie od tego, czy jest to organizacja, rynek kapitałowy, czy operacja policyjna. Do identyfikacji ryzyka należy podchodzić w sposób metodyczny, tak, aby nie pominąć żadnego z istotnych czynników zagrożenia. Prawdłowo przeprowadzona pokazuje identyfikującemu, w jakim miejscu znajduje się w stosunku do zdarzeń niekorzystnych o niepewnym charakterze. Pokazuje obraz działających i środowiska, w którym działają.

Jak identyfikować ryzyko (zagrożenie)? Jedną z metod może być przeprowadzenie analizy SWOT. Z chwilą ustalenia, do jakiej kategorii (silne, słabe strony, szanse czy zagrożenia) należy zaliczyć dany czynnik, uzyskamy katalog czynników ryzyka. Mając na uwadze aspekty bezpieczeństwa, trzeba się koncentrować w takim wypadku na kategorii „zagrożenia”. Metodą tą zidentyfikować można zarówno czynniki zewnętrzne i wewnętrzne.

Innym sposobem może być stworzenie arkusza kalkulacyjnego, w którym umieścić można z jednej strony kryterium zagrożenia, a z drugiej stopień jego zaawansowania¹⁷. Najprostszą metodą zaś, opartą na doświadczeniu zespołu identyfikującego, zdaje się być „burza mózgów”, prowadząca do stworzenia katalogu zagrożeń.

Opis ryzyka służy do przedstawienia ryzyka w czytelnej formie. Najczęściej przygotowywany jest w postaci tabeli (tabela 1). Rozważając skutki i prawdopodobieństwa wystąpienia poszczególnych czynników ryzyka można zdefiniować priorytety postępowania¹⁸. Opisanie ryzyka, pozwala na przedstawienie dwóch zasadniczych cech definiujących ryzyko (skutki

15 McNamee, 2004.

16 Dziurzyński, 2009; Dziurzyński 2010a; Dziurzyński 2010b.

17 por. Janik, 2006; Maliszewski, 2006, *Standard...*, 2003.

18 *Standard...*, 2003, s. 6.

i prawdopodobieństwo) określonych zagrożeń w sposób pozwalający na ich porównanie i wyważanie. Zestawienie tabelaryczne pozwala również na efektywniejsze posługiwanie się informacjami, co w przypadku wykorzystywania ich w realizacji ćwiczeń (symulacji) oraz działaniach rzeczywistych ma duże znaczenie.

Ocena ryzyka jest zadaniem niezwykle trudnym. Matematycy i ekonomiści mają tendencje do oceny ryzyka metodami matematycznymi, twierdząc, że stwierdzenie „jutro będzie padał deszcz” mówi znacznie mniej niż stwierdzenie „prawdopodobieństwo, że jutro spadnie deszcz wynosi 0,3”¹⁹. Natomiast zdecydowana większość osób woli myśleć o czynnikach ryzyka w sposób jakościowy. Pozwala to na odnalezienie się w sytuacji, gdy jedyne słowa, jakich można użyć do oceny ryzyka, to: małe, średnie, duże. W przypadku, gdy mamy do czynienia z niewielką grupą ryzyk, praca nad ich oceną nie wydaje się trudna, zbyt wiele zidentyfikowanych szczegółowych zagrożeń może natomiast znacznie utrudnić prawidłowe planowanie. Stąd też konieczność postawienia kadr dowódczych w procesie szkolenia przed trudnym zadaniem hierarchizacji wyzwań i odpowiedzi na pytanie, jakie zagrożenia można pominąć, a z jakim trzeba się zmierzyć. Efekt analizy ryzyka przybiera najczęściej formę tabeli, wykresu (matrycy lub mapy ryzyka).

Tabela 1. Opis ryzyka

1.	Nazwa ryzyka	Deskryptor ryzyka
2.	Zakres ryzyka	np. opis jakościowy zdarzeń
3.	Charakter ryzyka	np. strategiczne, operacyjne
4.	Grupy nacisku	Grupy nacisku i ich oczekiwania
5.	Opis ilościowy ryzyka	Znaczenie i prawdopodobieństwo wystąpienia ryzyka
6.	Tolerancja w zakresie ryzyka (poziom akceptowanego ryzyka)	Potencjalna wielkość strat. Skutki. Prawdopodobieństwo i wielkość potencjalnych szkód. Cele w zakresie kontrolowania ryzyka i optymalne wyniki.
7.	Działania względem ryzyka i mechanizmy kontroli	Podstawowe środki stosowane obecnie do zarządzania danym ryzykiem. Poziom pewności przy obecnych mechanizmach kontroli. Istniejące procedury monitorowania i analizy systemu.

¹⁹ Arrow, 1979, s.11.

8.	Potencjalne możliwości poprawy sytuacji.	Zalecenia służące zmniejszeniu ryzyka.
9.	Opracowanie strategii i planów krótkookresowych	Określenie pionu odpowiedzialnego za opracowanie strategii i planów krótkookresowych.

Źródło: *Standard ...*, 2003, s. 7.

3. DOWODZENIE I ZASADY DOWODZENIA W POLICJI

Bezpieczeństwo i porządek publiczny to wciąż dziedzina, dla której idea analizy ryzyka jest nowością. Dopiero po około 10 latach doświadczenie i rutyna zaczęła ustępować miejsca nowoczesnej analizie ryzyka. W działaniach policyjnych doświadczenie i rutyna ustępuje miejsca nowoczesnej analizie ryzyka.

Dowodzenie w Policji to ukierunkowana, celowa działalność, realizowana w ramach działań policyjnych, zapewniająca wysoką zdolność sił i środków Policji do osiągnięcia celu tych działań oraz charakteryzująca się szczególnie sprawnym, jednoosobowym podejmowaniem decyzji i ponoszeniem za nie odpowiedzialności, precyzyjnym rozdziałem i kontrolą przebiegu czynności²⁰. To powinno stanowić dodatkowy bodziec do korzystania z metod analizy ryzyka. Dowodzenie jest procesem, który realizować mogą osoby posiadające, obok głębokiej wiedzy merytorycznej, doświadczenie nie tylko zawodowe, ale i życiowe, a także odpowiednie predyspozycje. Należy w tym kontekście uznać, że dowodzenie jest sztuką i jako sztuka podlega pewnym prawidłowościom. Osiąganie sukcesu podczas dowodzenia, np. siłami policyjnymi, zależy od tego, jak poznawane i rozumiane są przez dowódców (a także ich sztaby) pewne reguły rządzące procesem dowodzenia, w tym zasady dowodzenia²¹.

Uświadomienie sobie (i innym) oraz uznanie za prawdopodobne okoliczności, które mogą utrudnić działania jednostek Policji oraz odpowiednie przygotowanie przedsięwzięć uprzedzających i ograniczających negatywny wpływ przewidywanych okoliczności jest podstawą prawidłowej reakcji na zagrożenie. Zadaniem przewidywania i antycypacji jest ograniczenie niepewności i ryzyka w działaniach. Proces przewidywania powinien być ciągły i musi obejmować nie tylko sam proces decyzyjny i planowanie działań, lecz także całą fazę realizacji poszczególnych zadań.

²⁰ Zarządzenie 213/2007 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 lutego 2007 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji zadań Policji w przypadkach zagrożenia życia i zdrowia ludzi lub ich mienia albo bezpieczeństwa i porządku publicznego, Dz. Urz. KGP z 2007 r., Nr 5, poz.49.

²¹ Kręcikij, Wołęjszo, 2007, s. 28-36.

Przedstawiona teza znalazła odzwierciedlenie w najnowszych przepisach policyjnych. *Zarządzenie 213/2007 KGP*²² wprowadza do użytku służbowego (opcjonalnie) dokument sztabowy pt. *Koncepcja realizacji operacji policyjnej*. W punkcie VI wymaga się od sporządzającego wyżej wymieniony dokument przedstawienia prawdopodobnych scenariuszy działań. Scenariusze powinny być podstawą do opracowania możliwych rozwiązań problemów, jakie powstaną w trakcie realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa. W zależności od rodzaju zdarzenia i przewidywanego potencjalnego zagrożenia należy wybrać następujące kryteria budowy scenariuszy:

1. ilościowe (dotyczy przewidywanej liczby osób uczestniczących w zdarzeniu),
2. miejscowe (dotyczy miejsca wystąpienia potencjalnych zagrożeń),
3. zagrożenia (dotyczy charakteru zdarzenia).

Budowa scenariuszy jest bardzo skuteczną metodą identyfikacji ryzyka w przypadku, gdy mamy do czynienia z bezpieczeństwem. Nie mniej jednak próba ich tworzenia wymaga biegłych specjalistów w zakresie opracowywanych zagadnień, biegłych bezpośrednio związanych z samym procesem działania w warunkach przedstawianych w scenariuszu²³. Skutecznie prowadzone szkolenie kadr dowódczych pobudza do rozwijania wśród szkolonych swoistej „eksperckości” i wyczuła zmysł postrzegania zagrożeń. Ma to następnie przełożenie na dalsze kształcenie umiejętności dowódców, choćby w zakresie stosowania zasad dowodzenia.

Zasady dowodzenia to opracowane teoretycznie i zweryfikowane w praktyce ogólne normy racjonalnego postępowania, które określają najrozsądniejsze sposoby działalności dowództw (dowódców) podczas przygotowania i prowadzenia działań sił policyjnych w ramach operacji (akcji) policyjnych. Stanowią one często kryterium oceny prawidłowości przeprowadzonych działań, są też praktycznymi wskazówkami pozwalającymi wybrać najlepszy sposób działania. Poznanie i stosowanie się do nich umożliwia dowódcom policyjnym sprawne działanie w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, zaniedbania zaś w tej dziedzinie mogą doprowadzić do niepowodzenia działań, strat w mieniu, a w skrajnych przypadkach nawet do utraty życia policjantów lub osób postronnych. Dlatego należy dołożyć wszelkich starań, aby w procesie szkolenia wpoić przyszłym dowódcom maksimum wiedzy na temat zasad dowo-

²² Patrz przypis 20.

²³ McNamee, 2004.

dzenia i umożliwić im odbycie ćwiczeń praktycznych w celu nabycia doświadczeń. W trakcie realizacji zajęć dydaktycznych należałoby skupić się co najmniej na 5 podstawowych zasadach: jedności, ciągłości, integracji, decentralizacji oraz wzajemnym zaufaniu i zrozumieniu.²⁴

Pierwszą z zasad dowodzenia jest jedność dowodzenia rozumiana jako podporządkowanie wszelkich działań jednemu dowódcy, co pozwala na spójność planowania i wykonania nałożonych na dowódcę zadań. Dowódca osobiście podejmuje i ponosi odpowiedzialność za swoje decyzje i zadania zrealizowane przez podwładnych, co koreluje z nowymi trendami w podejściu do ryzyka. Zasada jedności umożliwia także koordynowanie działań w każdym momencie akcji/operacji policyjnej. W trakcie ćwiczeń symulacyjnych jest jednym z ważniejszych elementów ocenianych przez instruktorów.

Drugą z zasad jest zasada ciągłości definiowana jako stały, nieprzerwany wpływ dowódcy i organów dowodzenia na proces planowania działań, ich przygotowania i przebiegu. Obejmuje ona również przywracanie zorganizowanego działania sił oraz dostosowanie dowodzenia do potrzeb wynikających ze zmiennej sytuacji operacyjnej. Ciągłość dowodzenia osiąga się poprzez monitorowanie rozwoju sytuacji, stanowcze i konsekwentne wcielanie w życie podjętych decyzji oraz opracowanych planów działania. Powyższe nie oznacza jednak bezmyślnego trzymania się zaplanowanych rozwiązań, wymagana jest bowiem natychmiastową reakcją na zmieniającą się sytuację. Ważnym elementem w zachowaniu ciągłości dowodzenia jest również ustalenie, w sposób prosty i zrozumiały, kolejności jego podejmowania w przypadkach szczególnych.

Integracja jest następną zasadą dowodzenia, której działanie zauważyć można w trakcie symulacji. Zasada ta mówi o stworzeniu takiej struktury dowodzenia, aby zapewnić dowódcy zdolność do zdecydowanego i skutecznego osiągnięcia zakładanych celów działania. Struktury organizacyjne dowództwa powinny być tak konstruowane, aby mogły spełniać wymagania każdej operacji, integrując poszczególne komponenty poprzez funkcjonalny i sprawny system dowodzenia, przez który rozumie się zbiór zespołów ludzkich, zasad, środków materialnych i metod postępowania ujęty w ścisłe ramy organizacyjne, który do wykonania zadania w ramach akcji (operacji) policyjnej musi zawierać następujące komponenty związane z dowodzeniem: organizację, środki i proces. Właściwa organizacja współdziałania stanowi również jeden z zasadniczych czynników integrujących i przygo-

²⁴ Michniak, 2005, s.66.

towujących dowództwo do działania z elementami układu pozamilitarnego w obszarze prowadzenia działań. Stąd też realizowane podczas symulacji zadania: zorganizowanie dowodzenia i łączności, nawiązanie kontaktu z właściwymi podmiotami współdziałającymi na miejscu zdarzenia, określenie zakresu współdziałania (dowódca), ustalenie zasad współpracy z pozostałymi dowódcami itp.

Interesującą współczesną zasadą dowodzenia jest decentralizacja. Choć z pierwszej zasady wynika jednoosobowa odpowiedzialność za podejmowane decyzje, to zasada decentralizacji umożliwi przekazanie niektórych uprawnień poszczególnym dowódcom niższego szczebla. Umożliwia to większą swobodę działania, pozwalając na szybką reakcję w miejscu powstania problemu. Decentralizacja dowodzenia rozwija w dowódcach niższego szczebla odpowiedzialność za przebieg działań poprzez konieczność działania kreatywnego, często pod presją czasu. Jest jednocześnie motorem napędowym rozwoju przyszłej kadry dowódczej, gdyż odpowiednio dawkowana odpowiedzialność za przezwyciężanie trudności powoduje wytworzenie nawyków przydatnych w samodzielnej pracy na stanowisku dowódcy. Dowódcy decydujący się na przekazanie uprawnień powinni jasno określić swój zamiar oraz granice swobodnego działania dowódcy niższego szczebla, jego możliwości i ograniczenia. Ważne jest również prawidłowe określenie celów do osiągnięcia. Warunkiem koniecznym prawidłowej decentralizacji pozostaje jednak ciągle pełna znajomość sytuacji w rejonie odpowiedzialności w każdym momencie trwania działań²⁵. Realizacja tej zasady w praktyce powoduje także wydzielenie części sił i środków do dyspozycji dowódcy niższego szczebla.

Podczas realizacji zajęć z wykorzystaniem symulacji policjanci w pierwszej kolejności określą właściwą organizację systemu dowodzenia. W czasie fazy przygotowania może nastąpić podział na podoperacje²⁶.

Następną zasadą dowodzenia, na którą należałoby zwrócić uwagę, jest zasada wzajemnego zaufania i zrozumienia dowódcy ze sztabem. Powinna ona funkcjonować na wszystkich poziomach dowodzenia. Ze względu na skomplikowanie policyjnych sytuacji kryzysowych, w tym zwłaszcza imprezy masowe podwyższonego ryzyka, zgromadzenia i uroczystości publiczne wysokiego ryzyka oraz zbiorowe naruszenie bezpieczeństwa i porządku publicznego, rola sztabu będzie niezwykle istotna, zwłaszcza w kontekście oceny zagrożeń (analizy ryzyka). W powyższych przypad-

²⁵ Michniak, 2005, s.67.

²⁶ Patrz przypis 20.

kach bowiem może dojść do różnorodnych działań na znacznym obszarze, co spowoduje konieczność określenia znacznej ilości celów do realizacji i pomnoży sposoby ich osiągnięcia²⁷. W związku z powyższym konieczne będzie stawianie dowódcy odpowiednio wysokich wymagań w zakresie wykorzystania potencjału i specjalistycznej wiedzy członków sztabu. Przede wszystkim zaś jego działania skierowane będą na dążenie do maksymalizacji pewności podejmowanych decyzji, analizę ryzyka w procesach informacyjno-ecyzyjnych²⁸.

W przygotowaniu działań oprócz wiedzy teoretycznej istotną rolę odgrywa zespolenie teorii z praktyką. Prawidłowa teoria jest stymulatorem racjonalnej praktyki²⁹. Stąd też w ćwiczeniach z wykorzystaniem symulacji duży nacisk położyć należy na prawidłowe relacje pomiędzy dowódcą operacji a jego współpracownikami. Istotne jest również otwarcie na nowe pomysły i rozwiązania, gdyż często bezrefleksyjne powielanie „starych i sprawdzonych” metod (nawet gdy były one skuteczne) owocuje spadkiem skuteczności działań.

Wyżej wymienione zasady dowodzenia nie są oczywiście, jedynymi, jakich doszukać można się w literaturze³⁰. Wśród szeregu opisywanych na uwagę zasługują ponadto:

- zasada ekonomii sił – nie może zaangażować w działania więcej sił niż wynika z przeprowadzonej analizy ryzyka. Trzeba rozważyć, które zadania wymagają pełnej koncentracji sił, a które można wykonać (akceptując ryzyko niepowodzenia) minimalnymi siłami;

- zasada rozpoznania – spełnienie wymagań dotyczących wiedzy na temat występujących zagrożeń, zarówno naturalnych, jak i związanych z działaniem przeciwnika (tłumu, przestępcy);

- zasada elastyczności – reakcja w przypadkach wymagających odstąpienia od realizacji założeń wypracowanego planu. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji nieprzewidywanych wcześniej lub tych, które pominięto w planowaniu, uznając ryzyko ich wystąpienia za nieistotne. Ważne jest więc, aby każdy wykonawca planu znał zamiary przełożonego i cel działania tak, aby szybkie podejmowanie decyzji czy zmiana organizacji dowodzenia nie powodowały spadku skuteczności działań.

Omówione wyżej zasady również winny znaleźć swoje odzwier-

27 Kręcikij, Wołęjszo, 2007, s. 37.

28 Posobiec, 2008, s.116.

29 Nożko, 1985, s. 228.

30 Por. Michniak, 2005, Kręcikij, Wołęjszo, 2007.

cedlenie w procesie dydaktycznym, w realizowanych podczas ćwiczeń symulacjach.

ZAKOŃCZENIE

Jeżeli postawimy przyszłego dowódcę w założonej sytuacji kryzysowej, pojawiają się następujące elementy: decydent, w tym przypadku osoba szkolona, okoliczności będące przyczyną zaistniałej sytuacji (wywołujące sytuację), zbiór możliwości przyszłego działania oraz kryteria niezbędne do dokonania właściwego wyboru³¹. Niestety sytuacje zazwyczaj niosą za sobą pewien zbiór czynników (zagrożeń) wpływających na kształt sytuacji będących poza kontrolą decydenta. W takiej sytuacji pogłębianie znajomości i umiejętności stosowania zasad dowodzenia w związku z bieżącą analizą ryzyka wydaje się niezbędne do prawidłowej realizacji zadań (zwłaszcza, gdy mamy do czynienia z działaniami Policji mogącymi nieść za sobą konsekwencje polityczne, społeczne i medialne) i jest nie do przecenienia. Bardzo interesującą analizę oczekiwań i zadowolenia ze szkoleń policyjnych przedstawiają w niniejszym tomie K. Dziurzyński i K. Szadecki³².

Dzięki nowoczesnym metodom szkolenia funkcjonariusze będą lepiej przygotowani do pełnienia funkcji dowódczych, mogąc wielokrotnie powtarzać wszystkie warianty działań.

Szkolenia prowadzone w formie symulacji powinny wyrabiać przede wszystkim aktywność dowódcy w poszukiwaniu prostych a jednocześnie skutecznych rozwiązań problemów decyzyjnych. Ćwiczący, mając możliwość współpracy w grupie, obserwowania własnych reakcji w warunkach emocji zbliżonych do rzeczywistych, powinni również nauczyć się pozytywnego myślenia oraz nastawienia na sukces. Silna aktywizacja uczestników szkoleń, kształtowanie pozytywnych postaw przyszłych dowódców, w tym umiejętności sprawnego podejmowania decyzji zgodnych z obowiązującym prawem, jest walorem edukacyjnym, dla którego warto podjąć wysiłki³³.

Eliminacja kryzysów i zapobieganie ich występowaniu jest działaniem stabilizującym system społeczny w relacjach wewnętrznych i zewnętrznych. Skuteczność takiego działania jest miarą niezawodności systemu bezpieczeństwa państwa. Działanie we wspólnej sprawie jest jednak sku-

31 Górny, 2004, s. 9.

32 Dziurzyński, Szadecki, 2011.

33 Urban, Gudzbeler, Nepelski, Kamka, Rolka, 2009.

teczne dopiero wtedy, gdy wszystkie elementy systemu zgodnie ze sobą współpracują, uzupełniając się wzajemnie. W przypadku, kiedy nie występują zagrożenia, trudno jest ocenić stworzony system bezpieczeństwa. Najlepszym sposobem na dokonanie tego jest regularne przeprowadzanie ćwiczeń, analiza osiągniętych rezultatów i co za tym idzie, ewentualna korekta wypracowanych rozwiązań.

Polskiej Policji postawiono trudne zadanie zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego a jednocześnie kreowania wizerunku wysokiego zaufania społecznego oraz zapewnienia najwyższych standardów bezpieczeństwa z jednoczesną świadomością troszczenia się o gości i uczestników podczas Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej „Euro 2012”. Proces przygotowania oraz realizacji przedsięwzięcia wymaga od służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny rozwijania metod szkolenia i treningu kadr dowódczych. Jednym ze sposobów przygotowania się do tego zadania jest ciągłe podnoszenie kwalifikacji w zakresie kierowania (dowodzenia) operacjami policyjnymi.

Bezpieczeństwo nie jest już wąską ścieżką, lecz szeroką drogą, którą podążają ludzie, drogą trudną, wymagającą mobilizacji wszystkich służb, instytucji i obywateli.

REFERENCES

- 1) Wolanin J., (2002), *Wybrane elementy zarządzania ryzykiem*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem na poziomie lokalnym*, EDURA, Warszawa.
- 2) http://www.stat.gov.pl/1-1_pow_ludn_stolice_kr_r.xls [data dostępu: 30.10.2011 r.]
- 3) *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
- 4) Stec M., Płoskonka J., Prutis St., Etel L., Srocki St., (1999), *System zarządzania państwem w sytuacjach kryzysowych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- 5) Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku, Dziennik Ustaw nr 43 z 2007 roku, poz. 277.
- 6) Augustyniak K., (2001), *Wybrane problemy szkolenia policyjnego*, Wydawnictwo Współ, Szczytno.
- 7) *Mały słownik języka polskiego* (1993), PWN, Warszawa.
- 8) Bernstein P.L., (1997), *Przeciw Bogom. Niezwykłe dzieje ryzyka*, WIG

- PRESS, Warszawa.
- 9) McNamee D., (2004), *Oszacowanie ryzyka w audycie wewnętrznym i zarządzaniu*. Warszawa. Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Łódź.
 - 10) Wolanin J., (2005), *Zarys teorii bezpieczeństwa obywateli. Ochrona ludności na czas pokoju*, Warszawa, s. 35-39, 368fhg
 - 11) Knight F.H., (1921), *Risk, Uncertainty and Profit*, Hart, Schaffner & Marx, Boston.
 - 12) Kaczmarek T., (2005), *Ryzyko i zarządzanie ryzykiem. Ujęcie interdyscyplinarne*, Diffin, Warszawa.
 - 13) Janik P., (2006), *Metoda oceny gminy i powiatu*. Przegląd Pożarniczy nr 2.
 - 14) Dziurzyński K., Sawicki A., (2009) *Doświadczenie bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym* [w:] Włodzimierz Fehler (red.) *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*, bnw, Warszawa.
 - 15) Dziurzyński K., Sawicki A., (2010a) *Mieszkańcy miast polskich w obliczu niepokojów i zagrożeń* [w:] Włodzimierz Fehler (red.) *Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej*, Bobollanum, Warszawa.
 - 16) Dziurzyński K., (2010b) *Mieszkańcy małych miast polskich w obliczu niepokojów i zagrożeń wywołanych przestępczością*, [w:] M. Trombski, B. Kosowski (red.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa w aspekcie zmienności zagrożeń*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy, Katowice.
 - 17) Maliszewski G., (2006), *Rozważania o metodzie*. Przegląd Pożarniczy nr 7.
 - 18) Arrow K. J., (1979), *Eseje z teorii ryzyka*, PWN, Warszawa.
 - 19) *Podstawy dowodzenia*, [red.] Kręcikij J., Wołęjszo J., (2007), AON, Warszawa.
 - 20) Michniak J.W., (2005), *Dowodzenie w operacjach antykryzysowych i połączonych*. AON, Warszawa.
 - 21) Posobiec J., (2008), *Dowodzenie w warunkach ryzyka i niepewności*, [w:] *Podjęmowanie decyzji w warunkach ryzyka i niepewności*, Materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa.
 - 22) Nożko K., (1985), *Walka o przewagę*, Wydawnictwa MON, Warszawa.
 - 23) Górny P., (2004), *Elementy analizy decyzyjnej*, AON, Warszawa.

- 24) Dziurzyński K., Szadecki K., (2011) *Szkolenia zawodowe funkcjonariuszy policji w ocenie ich uczestników*, [w:] [w:] Magdalena Sitek, Piotr Majer (red.) *Jakość w działaniach na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznych państw Grupy Wyszehradzkiej z perspektywy europejskiej*, Wydawnictwo WSGE, Józefów.
- 25) Urban A., Gudzbeler G., Kamka P., Nepelski M., Rolka A., (2009), *Projekt wstępny symulatora dowodzenia działaniami Policji w sytuacjach kryzysowych*. Szczytno. (materiały nie publikowane)

Visegrad Group Safety

ELŻBIETA SZAFRAŃSKA
JERZY SZAFRAŃSKI

THREATS FROM EXTREMIST GROUPS

ZAGROŻENIA ZE STRONY UGRUPOWAŃ EKSTREMISTYCZNYCH

mł. insp. dr Elżbieta Szafrąńska

mł. insp. dr Jerzy Szafrąński

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie

matimarjur@wp.pl

ABSTRACT

Extremism was very limited in the countries of ‘people’s democracy’. It was a result of strong influence of political and police regime. Propaganda information and symbols of different extreme left-wing and right-wing groups were found only in western countries. However, it doesn’t mean that the extremist groups didn’t exist in the 80s. Increased activity of skin-heads (as nationalists) and anarchists (in form of punks) was noticed in the second half of the 80’s and first half of the 90’s. Their activity was associated mainly with groups of football hooligans and music which accompanied them, and to some extent with ideas promoted by them.

Modern extremism is far more dangerous and infects larger and larger groups of youth population with its ideas. What is worse, the phenomenon of extremism becomes more and more ‘mutated’ and resistant to a variety of measures undertaken by the state. Although there is still a lack of social acceptance, the last decade’s events show that extremism is undergoing a slow and continuous process of putting words into action.

Effective countermeasures against extremist practices include the fight with their negative symptoms, which, cannot be limited only to prevention activities or action aimed at making extremist organizations illegal. There is a strong need to create the system for preventing and fighting extremism, similar to that for combatting terrorism. Educational programmes for youngsters, parents and teaching personnel should be of fundamental importance to the issue in question.

KEYWORDS: *security, threat, extremism, terrorism, public order*

WSTĘP

Przed rokiem 1989 ekstremizm w krajach „demokracji ludowej” istniał w bardzo ograniczonej formie, co było skutkiem silnego oddziaływania reżimu politycznego i policyjnego w tych państwach. Ślady symboli oraz informacje propagujące idee różnych grup skrajnie prawicowych i lewicowych można było znaleźć jedynie w państwach zachodnich. Co nie znaczy, że w latach 80. nie funkcjonowały podobne grupy. Wzmoczona aktywność Skinheadów (jako narodowców) oraz anarchistów przypadła na drugą połowę lat 80. i początek 90. Ich funkcjonowanie kojarzono przede wszystkim z grupami pseudokibiców oraz muzyką, która im towarzyszyła, a w niewielkim stopniu z propagowanymi przez nie ideami.

Współczesny ekstremizm staje się coraz bardziej niebezpieczny, zaraża swoimi poglądami coraz szersze rzesze młodzieży. Co gorsza, „wirus” ekstremizmu coraz bardziej się mutuje i uodparnia na różne zabiegi, podejmowane przez państwo. Jak pokazują wydarzenia ostatniej dekady, powoli i konsekwentnie przechodzi od słów do czynów, mimo braku akceptacji wielu grup społecznych.

Czym jest zatem owo zjawisko i jakie stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego Polski i Europy? Zgodnie ze słownikiem wyrazów obcych, ekstremizm etymologicznie pochodzi od łacińskiego wyrazu *extremus* i oznacza najbardziej oddalony, ostatni, krańcowy, skrajny punkt¹. Natomiast według słownika języka polskiego, ekstremizm to krańcowość, skrajność; stosowanie ostatecznych środków, by osiągnąć dany cel polityczny bądź ideologicznych². Wielu ekspertów w dziedzinie nauk społecznych jest zdania, że ekstremistyczna myśl i ekstremistyczne środki mogą, ale nie muszą, prowadzić do ekstremistycznych celów. Ponadto, wskazują oni, że to, co dla jednych jest skrajne, czyli jest ekstremizmem, dla innych może być normą.

Roman Tokarczyk definiuje ekstremistę jako osobę, która wyznaje ekstremizm poprzez hołdowanie skrajnym poglądom w określonej sprawie. Jednostkę taką charakteryzuje w swojej działalności sięganie po skrajne, ostateczne środki, w tym przemoc lub terror dla osiągnięcia stawianego celu. Cel natomiast może mieć charakter ideologiczny, społeczny, religijny, polityczny lub ekonomiczny³.

1 J. Tokarski (red.), *Słownik Wyrazów Obcych*, Warszawa 1980, s.181.

2 <http://sjp.pwn.pl/slownik/2456695/ekstremizm>, 24 października 2011.

3 R. Tokarczyk, *Teoretyczna a praktyczna istota współczesnego ekstremizmu politycznego*, [w:] *Doktryna i ruch współczesnego ekstremizmu politycznego*, E. Olszewski, (red.), Lublin 2004, s. 15-16.

Krzysztof Karolczak wskazuje cechy charakteryzujące każdy ekstremizm:

- uproszczenia w widzeniu świata i jego perspektyw, manichejskie postrzeganie rzeczywistości;
- monokausalne łączenie zła z „naturalnym wrogiem”, czy w zależności od miejsca i czasu: cudzoziemszczyzną, komunizmem, faszyzmem, liberalizmem, „niższymi rasami”, inną religią itp.;
- używanie pojęć „dobra ogółu”, „zabezpieczenia zasadniczych interesów narodowych” maskujących istotę totalitarnych celów;
- idealizacja społecznych i kulturowych tradycji społeczeństw, w których głoszona jest ekstremistyczna idea;
- eksponowanie szczególnej roli („przeznaczenia”) zwolenników ekstremistycznej idei i członków takich ruchów w rozwoju społeczeństw i przeobrażeniach współczesnego świata;
- wykorzystywanie wszelkich dostępnych metod (przede wszystkim z arsenału socjotechniki, niestroniących również od używania rozwiązań siłowych) do propagowania własnej idei.⁴

W ostatnim czasie w wielu krajach Europy wzrasta liczba incydentów z użyciem przemocy realizowanych przez skrajne lewicowe lub prawicowe grupy. Podczas organizowanych przez nie akcji protestacyjnych, manifestacji czy zamieszek ekstremiści stosują przemoc wobec Policji lub grup społecznych spokojnie manifestujących swoje odmienne poglądy, przynależność rasową czy orientację seksualną. Powtarzające się wydarzenia tego typu oraz ich skala świadczą o rosnącej gotowości tych grup do stosowania przemocy w swojej działalności, która może przejawiać się jako akty terrorystyczne.

Odnutowywane przez służby specjalne i policje państw europejskich coraz liczniejsze przypadki przestępczości nacechowane ekstremizmem wymuszają jednak reakcję polityków i przyczyniają się do zmiany podejścia opinii publicznej do tego problemu. Podejmowane są prace nad specjalnymi strategiami działań władz wobec wszelkich przejawów ekstremizmu na szczeblach centralnym i lokalnych oraz jednakowego traktowania wszystkich ekstremizmów.

W lipcu br. w Brukseli odbył się zwołany przez polską prezydencję

⁴ K. Karolczak, *Uwarunkowania i źródła ekstremizmu politycznego*, [w:] *Doktryna i ruch współczesnego ekstremizmu politycznego*, (red.) E. Olszewski, Lublin 2004, s. 39-41.

antyterrorystyczny szczyt. Była to odpowiedź przewodnictwa na wydarzenia w Norwegii⁵. Eksperci ds. terroryzmu i wolnego rynku debatowali nad zwiększeniem kontroli swobodnego obrotu chemikaliami, które mogą posłużyć do ataków realizowanych przez ekstremistów.

Nad radykalizacją nastrojów w Europie oraz nasilającym się ekstremizmem debatowali również we wrześniu ministrowie ds. wewnętrznych i sprawiedliwości Unii. Na polski wniosek zwołano bowiem dodatkowy szczyt Rady Europy. Podczas spotkania przedstawiciele państw Unii zaproponowali przyjęcie zmian w unijnych przepisach dotyczących obrotu i śledzenia na rynku UE substancji chemicznych, które mogą służyć do celów przestępczych, np. konstrukcji bomb.

Należy podkreślić, że jak do tej pory organizacje i grupy ekstremistyczne na świecie przejawiają o wiele większą aktywność niż im podobne ugrupowania działające w Polsce. Działają bowiem o wiele bardziej zdecydowanie, agresywnie i stwarzają większe zagrożenie. Zagraniczne organizacje ekstremistyczne tworzą również oddziały w innych państwach, m. in. w Polsce. Dzięki temu rozszerzają swój zasięg, pozyskując nowych członków i sympatyków. Przykładami są *Blood & Honour, Combat – 18, Kościół Twórcy*.

1. CHARAKTERYSTYKA UGRUPOWAŃ EKSTREMISTYCZNYCH W POLSCE

Badania wielu ośrodków naukowych wskazują, że obecnie na terenie Polski działają różne ugrupowania, skrajnie prawicowe, neofaszystowskie oraz ugrupowania skrajnie lewicowe i anarchistyczne, których działalność

5 22 lipca 2011 r. w Norwegii - miały miejsce dwa zamachy. Pierwszy o godz. 15:20 - wybuch bomby w Oslo przy Regjeringskvartalet przed biurem premiera Jensa Stoltenberga oraz innymi budynkami rządowymi. Eksplozja zabiła 8 osób i raniła kilkanaście. Drugi atak miał miejsce niecałe dwie godziny później na terenie obozu dla młodzieży zorganizowanego przez organizację młodzieżową Norweskiej Partii Pracy na wyspie Utøya leżącej na jeziorze Tyrifjorden, w czasie którego zabitych zostało 68 osób. Sprawcą obydwu ataków okazał się 32-letni Anders Behring Breivik. Zbrodnia była najprawdopodobniej motywowana politycznie. Szef norweskiej policji Roger Andresen określił Breivika jako „chrześcijańskiego fundamentalistę”. W przeszłości Breivik był członkiem Partii Postępu (FrP), jednak opuścił ją po tym, jak jego poglądy, jak oceniła partia, stały się zbyt radykalne. Należał do konserwatywnego, przyjmującego tylko chrześcijan nurtu masonerii skandynawskiej, lecz został wykluczony z niej po dokonaniu masakry. Breivik posiadał zarejestrowaną firmę rolniczą, co dawało mu dostęp do nawozów i innych materiałów zawierających substancje potrzebne do budowy bomb, których część zamówił w Polsce. Był także członkiem klubu strzeleckiego i miał legalnie zarejestrowaną broń palną. Nie miał wcześniej żadnych konfliktów z prawem, nie licząc mandatów drogowych.
[Http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamachy_w_Norwegii_\(2011\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamachy_w_Norwegii_(2011)); 3 listopada 2011 r.

stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego. Z uwagi na dużą płynność nie można precyzyjnie określić liczby członków oraz sympatyków tych organizacji, zwłaszcza, że część z nich nie posiada cech w rozumieniu pojęcia „organizacja” czy „zorganizowana grupa”. Nie mają bowiem ugruntowanych struktur, wyrazistych i jednoznacznych przywódców czy programów działania.

Analiza działalności ugrupowań ekstremistycznych w Polsce oraz prognozy ekspertów dotyczące ich rozwoju budzą poważne obawy co do potencjalnych skutków ich dalszego funkcjonowania. Liczebność wielu z nich, jeszcze kilka lat temu, nie przekraczała kilkudziesięciu członków i tyleż samo sympatyków. Obecnie niektóre zrzeszają ponad tysiąc członków i przyciągają swoimi programami tysiące sympatyzujących osób. Jeszcze niedawno działały w ukryciu, dzisiaj uczestniczą w wielu oficjalnych imprezach lub są ich organizatorami. Kilka lat temu obawiano się agresji i przemocy w ich słowach, obecnie boimy się agresji i przemocy w ich czynach. Postępująca agresja w aktywności wielu skrajnych ugrupowań rodzi również obawy użycia przez te grupy różnych skrajnych form przemocy, w tym terroryzmu.

Do najbardziej znaczących i największych ugrupowań neofaszystowskich działających w Polsce należą obecnie:

- Blood&Honour (Krew i Honor);
- Combat 18 (Walka 1 – Adolf, 8 – Hitler);
- Word Church of the Creator (Światowy Kościół Twórcy).

Natomiast główną siłą ugrupowań skrajnie prawicowych stanowią:

- Narodowe Odrodzenie Polski;
- Obóz Narodowo – Radykalny;
- Stowarzyszenie Nacjonalistyczne Zadruga;
- Falanga;
- Opcja Socjalnarodowa.

Blood&Honour (Krew i Honor) to międzynarodowa organizacja skupiająca osoby o poglądach nazistowskich i rasistowskich (często wywodzących się z subkultury *skinheads*). Oddział polski współdziała z podobnymi grupami w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Holandii, Czechach oraz na Węgrzech i w Serbii. Obecnie idea B&H propagowana jest za pośrednictwem Internetu – portalu www.bhpoland.org i powiązanej z nią witryny www.redwatch.info, gdzie ciągle jest aktualizowana lista proskrypcyjna

osób uznanych przez B&H za „wrogów” i „zdrajców rasy”. Ponadto reaktywowany został portal www.rozjebusy.info, na którym zamieszczane są fotografie oraz dane osób kiedyś związanych z ruchem, ale które, zdaniem B&H, ruch ten zdradziły. Rozpowszechnianie takich poglądów w sieci jest możliwe, gdyż strony www zamieszczone są na amerykańskich serwerach (często zmienianych). W USA prawo do publicznego wyrażania (również takich) poglądów daje I poprawka do Konstytucji. Mimo wysiłków podejmowanych przez polskie organy ścigania, powyższe strony są ciągle aktywne. W Polsce do 2005 roku ugrupowanie to liczyło ok. 30 aktywistów i 200 sympatyków. Obecnie ich ilość zwiększyła się kilkukrotnie i wynosi odpowiednio ok. 200 i ponad 1000. Trudno jest określić ich dokładną liczbę, gdyż zarówno aktywiści, jak i sympatycy w obawie przed działaniami służb i Policji działają w ukryciu.

Kolejnym, istotnym z punktu bezpieczeństwa państwa, ugrupowaniem jest **Combat 18 (Walka 1 – Adolf, 8 – Hitler)**. Ta terrorystyczna bojówka neofaszystowska powiązana jest z B&H, której centrala mieści się w Wielkiej Brytanii. Organizacja wsławiła się podpaleniami i podkładaniem bomb w dzielnicach emigrantów oraz klubach gejowskich w Londynie w latach 90.⁶

O Combat 18 trudno mówić jako o organizacji, ponieważ grupa ta opiera się na idei *leaderless resistance*, co oznacza zbiór wielu komórek odizolowanych od siebie w celu konspiracji, połączonych jednym celem - ogólnonarodowym powstaniem (można zatem mówić o sieciowym charakterze grupy). Droga do celu, sposoby jego realizowania są ogólnie narysowane i dostępne. Działania podzielone są na kilka faz, ale tak naprawdę nikt nie wydaje nikomu rozkazów, każdy wie, jaki jest cel, każdy musi znaleźć sposób na jego osiągnięcie.

W Polsce Combat 18 odpowiada głównie za „ochronę” koncertów zespołów neofaszystowskich i występuje razem z B&H. Członkowie tego ugrupowania nie komunikują się ze sobą, nie organizują wieców, spotkań ani poligonów. Starają się jak najskuteczniej zakonspirować swoją działalność. Szczególnie w kwestii wzajemnego przekazywania informacji. Żadnych telefonów, SMS-ów, maili, listów, żadnych pośredników, rozmów

⁶ 17 kwietnia 1999 r. po raz pierwszy członkowie Combat 18 podłożyli bombę. Wybuchła w londyńskiej dzielnicy imigrantów Brixton. 24 kwietnia kolejny ładunek eksplodował w Brick Lane we wschodnim Londynie. 30 kwietnia trzecia bomba wybuchła w odwiedzonym przez gejów pubie The Admiral Duncan. Zginęły trzy osoby, ponad sto zostało rannych. Sprawcą zamachu był 22-letni David Copeland, fanatyczny kibic i członek ugrupowania Combat 18.

przy osobach trzecich. Obowiązuje reguła spotkań w cztery oczy. Do roku 2006 liczbę członków liczono na ok. 100 w tym ok. 20 aktywistów i kilkuset sympatyków. Obecnie trudno jest określić dokładną liczbę członków tego ugrupowania w Polsce. Eksperci twierdzą, iż liczby te wzrosły kilkakrotnie.

Inną grupą o dużym potencjale zagrożenia ekstremizmem jest **Word Church Of The Creator**, czyli Światowy Kościół Twórcy, Kościół Stworzyciela, znana także jako Creativity Movement. To pseudoreligijna grupa rasistowska i neofaszystowska, nawiązująca do Ku Klux Klanu. Światowy Kościół Twórcy założony w 1973 r. jest oficjalnie zarejestrowany w USA jako związek religijny.

Oddział Kościoła Twórcy działa także w Polsce, mniej więcej od połowy 2001 r., choć szczegóły na temat jego aktywności nie są znane. Wiadomości dotyczące funkcjonowania tego ugrupowania w języku polskim dostępne są na stronie www.tworca.org (generalnie jest to strona anglojęzyczna), do której link zamieszczony jest także na stronie www.bhpoland.org.

Grupa ta prowadzi szeroką działalność w Internecie. Jej celem jest obrona białej rasy przed „żydami, murzynomami i innymi błotnymi rasami”, które rozwijają swój ogólnoswiatowy spisek. Hitler był - zdaniem jej ideologów - zbyt powściągliwy w swoich działaniach i w swoich manifestach. Zapewniają, że „Hitler dokonał wiele dla Białej Rasy, ale niestety nie zламаł kręgosłupa żydowskiego potwora”. Innym ograniczeniem Führera było to, że dbał tylko o interes Niemców, podczas gdy Kościół Twórcy troszczy się o dobro całej białej rasy⁷.

Znaczącą pozycję wśród ugrupowań skrajnie prawicowych zajmuje **Narodowe Odrodzenie Polski (NOP)** - organizacja o charakterze narodo-radykalnym i nacjonalistycznym. Symbolem NOP jest tzw. falanga, czyli stylizowany rysunek ręki trzymającej miecz. NOP działa na kilku płaszczyznach, jest także współzałożycielem międzynarodowego forum International Third Position (Międzynarodowa Trzecia Pozycja – międzynarodówka faszystowska mająca oddziały m.in. w Anglii, Rumunii, Hiszpanii oraz we Włoszech, z którą stowarzyszona jest też niemiecka NPD). Jest również członkiem Europejskiego Frontu Narodowego, który grupuje europejskie partie nacjonalistyczne. Organizacja posiada oficjalny organ prasowy - pismo „Szczerebiec”. W ostatnim czasie organizacja wydaje nowe - „17”. Podczas spotkań, dyskusji, manifestacji i pikiet NOP promuje swoją ideologię. Flagową akcją NOP jest „Zakaz pedałowania”.

⁷ Por. L. M. Nijakowski, *Neofaszystwa za rogiem*; <http://www.racjonalista.pl>, 27 października 2011.

Manifestacja, podczas której grupa wyraża swoje negatywne zdanie na temat homoseksualistów. Hasło to jest głoszone zawsze, praktycznie podczas każdej manifestacji lub spotkania. Organizacja opowiada się również za wprowadzeniem kary śmierci m.in. za morderstwa, pedofilię, gwałty czy handel narkotykami. Postuluje też wyjście Polski ze struktur NATO i UE. Jedną ze znaczących akcji przeprowadzonych przez NOP w ostatnim czasie była „Aborcja Prawdziwy Holokaust”, m.in. za pośrednictwem plakatów (zdaniem opinii publicznej o bardzo kontrowersyjnej treści) i ulotek.

NOP organizuje cyklicznie Narodowo - Rewolucyjny Obóz Letni Trzeciej Pozycji „Krzyż i Miecz” – przedstawiany jako „survivalowy”, jednak ma on charakter paramilitarnego szkolenia połączonego z indoktrynacją i zapoznawaniem jego uczestników z programem organizacji i deklaracją Trzeciej Pozycji. NOP wspólnie z ONR organizuje manifestacje z okazji świąt narodowych 3 maja i 11 listopada. Ostatnio organizowane przez NOP demonstracje były, według ich organizatorów, pokazem jedności środowisk narodowych. Wzięło w nich udział ponad 500 osób. Aktualności i wydarzenia z „życia” partii zamieszczone są na stronie www.nop.org.pl. W 2005 roku organizacja liczyła ok. 50 członków i kilkuset sympatyków. Aktualnie stan osobowy trudno sprecyzować. Ekspertcy oceniają, że organizacja może liczyć ok. 800 członków i ok. 1000 sympatyków.

Obóz Narodowo – Radykalny (ONR) to radykalna organizacja (skupiająca głównie młodzież), nawiązująca do działalności przedwojennego ruchu o tej samej nazwie. Posiada strukturę składającą się z Brygad, odpowiadających podziałowi administracyjnemu kraju, Oddziały – w większych miastach i Placówki – w mniejszych miejscowościach. Bieżąca działalność ONR przedstawiana jest za pośrednictwem stron www.onr.h2.org i www.nacjonalista.org. Organizuje wystąpienia publiczne (manifestacje, pikety), często w formie kontrdemonstracji do organizowanych przez środowiska lewicowe. Istotny wpływ na działalność członków ONR-u miało wydane przez Sąd Rejonowy w Strzelcach Opolskich w lutym 2008 r. postanowienie o umorzeniu postępowania prowadzonego przeciwko trzem członkom ugrupowania, oskarżonym o czyn z art. 256 kk. Osoby te, po złożeniu kwiatów pod Pomnikiem czynu Powstańczego na Górze Św. Anny wykonały, w ocenie Sądu, gest tzw. „salutu rzymskiego”, choć powszechnie jest on uznawany za pozdrowienie nazistowskie, a biegły powołany w sprawie stwierdził, iż zachowanie członków ONR-u wypełnia znamiona czynu z art. 256 kk. Ostatecznie, po złożeniu przez prokuraturę zażalenia na decyzję Sądu Rejonowego, Sąd Okręgowy w Opolu wydał wyrok ska-

zujący. Mimo to, członkowie ONR-u odebrali orzeczenie sądu pierwszej instancji jako akceptację swojej działalności i podczas uroczystości w 2008 r. ponownie wykonali kontrowersyjny gest. Dopiero w 2009 r., po ponownym wydaniu wyroku skazującego, uroczystości z udziałem przedstawicieli ONR-u i NOP-u były skromne, nie zarejestrowano demonstracyjnych gestów w formie pozdrowienia nazistowskiego. W 2007 r. Prokuratura Okręgowa w Opolu złożyła wniosek do Sądu Rejonowego w Opolu o rozwiązanie ONR z Brzegu (gdyż ONR z Brzegu jako jedyny oddział ugrupowania był oficjalnie zarejestrowany jako stowarzyszenie). 12 października 2009 r. Sąd Rejonowy w Opolu zdelegalizował powyższe stowarzyszenie, działając na podstawie art. 13 i 58 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Odłamem organizacji, działającym „lokalnie” na terenie Podhala, Orawy i Spisza jest **Stowarzyszenie Obóz Narodowo – Radykalny Podhale**, który posiada własne, niezależne władze, finanse i struktury. Założony w Zakopanem w 2004 r. ONR - Podhale współdziała z ogólnopolskim ONR, zachowując odrębność organizacyjną. Ugrupowanie brało udział m.in. w V Edycji rajdu im. Jana Mosdorfa (26-27 września 2009 r.)⁸.

Zainteresowanie młodzieży ideologią o charakterze narodowym sprzyja powstawaniu nowych ugrupowań. Jednym z nich jest **Nacjonalistyczne Stowarzyszenie Zadruga**⁹, które powstało w 2006 r. we Wrocławiu. Nazwą grupa odwołuje się do ideologii Zadrugi, działającej w okresie międzywojennym. Jej symbolem jest toporzeł, także zaczerpnięty z organizacji

8 W dniach 26 -27 września 2009 r. Obóz Narodowo – Radykalny Podhale zorganizował V edycję Rajdu im. Jana Mosdorfa. Organizatorom Rajdu przyświecały następujące założenia: uczczenie 66 rocznicy śmierci Jana Mosdorfa działacza narodowego, członka przedwojennych struktur MW, OWP, SN, przywódcy ONR, więźnia niemieckiego obozu koncentracyjnego Auschwitz, a zarazem propagowanie aktywnego spędzania czasu.

9 Zadruga – polska organizacja o charakterze narodowym, antyklerykalna i odwołująca się do rodzimej kultury i wierzeń, założona w 1935 roku przez Jana Stachniuka. Liczyła ok. 300 osób.

Zadruga stanowiła najbardziej prężny ruch neopogański w okresie międzywojennym. W latach 1937-1939 organizacja wydawała pismo „Zadruga”. Czołowymi działaczami organizacji byli Jan Stachniuk oraz Antoni Wacyk. Po wojnie organizacja oskarżona została przez władze komunistyczne o faszyzm i zdelegalizowana. Odnowiona po roku 1956 jako nieformalne Stowarzyszenie Intelektualne „Zadruga”. Duchowym przewodnikiem odnowionej Zadrugi był Antoni Wacyk. Po roku 1989 roku do ideologii Zadrugi odwołują się między innymi następujące organizacje: Nacjonalistyczne Stowarzyszenie Zadruga (powstałe w 2006 roku we Wrocławiu) prowadzone przez Dariusza Petryka, Stowarzyszenie na rzecz Tradycji i Kultury „Niklot”, Stowarzyszenie „Świaszczyca”, Zakon Zadrugi Północny Wilk, Wydawnictwo Toporzeł, Unia Społeczno-Narodowa oraz Zrzeszenie Wiary Rodzimej. Do dorobku Zadrugi odwołuje się także Front Narodowo-Robotniczy i *Tygodnik Ojczyzna*. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Zadruga_\(organizacja\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Zadruga_(organizacja)) 28 października 2011 r.

przedwojennej. Zadruza dąży do „rewolucji panslawistycznej”, mającej na celu zjednoczenie wszystkich Słowian i utworzenie Sławii jako przeciwwagi dla UE. Zadruza uczestniczy w manifestacjach organizowanych przez NOP i ONR (np. 11 listopada 2009 r. w Warszawie). Przedstawiciele tego ugrupowania uczestniczyli w 2007 r. w obchodach upamiętniających czyn powstańczy na Górze Św. Anny, gdzie jego członkowie wspólnie z przedstawicielami ONR wykonali gest tzw. pozdrowienia faszystowskiego.

W ostatnim czasie uaktywniła swoją działalność **Opcja Socjalnarodowa (OSN)**. Za pośrednictwem strony internetowej www.osn.pev.pl aktywiści próbują werbować członków i zdobywać sympatyków. Prowadzone analizy wskazują, że cel ugrupowania został osiągnięty. Systematycznie powiększa się grono sympatyków i członków grupy, za czym przemawia rozbudowywanie poszczególnych zakładek na stronie internetowej i tworzenie nowych jednostek terenowych. Członkowie OSN skupieni byli początkowo na Podkarpaciu i Lubelszczyźnie, teraz znajdują się również w świętokrzyskiem i mazowieckiem. Działalność OSN sprowadza się głównie do akcji ulotowych, tj. naklejania bądź rozrzucania, zwykle w centrach miast, ulotek z napisami gloryfikującymi białą rasę i białą rodzinę, a w ubiegłym roku zachęcających do bojkotu wyborów do Parlamentu Europejskiego. Na stronie internetowej zawarty jest program ugrupowania oraz przedstawione dokładnie akcje plakatowe – ile i gdzie jakich ulotek naklejono, co „oczywiście” spotkało się ze „zrozumieniem” i „poparciem” ze strony lokalnych społeczności. Strona internetowa OSN działa na polskim serwerze.

Prawdopodobnie na początku 2009 r. powstało nowe ugrupowanie o profilu narodowym **Falanga**. Falanga powstała po rozłamie w Brygadzie mazowieckiej ONR, a jej twórcą i przewodniczącym jest wcześniejszy koordynator Brygady mazowieckiej. Celem ugrupowania jest „przypomnienie Polakom o czasach ich wielkiej przeszłości, by potrafili myśleć o przyszłości Polski bez kompleksów. Wskreszenie tej dumy jest także teraz naszym zadaniem”- twierdzą czołowi działacze Falangi. Inspiracją dla tej organizacji są działania Romana Dmowskiego, gen. Franco, B. Piaseckiego, B. Mussoliniego. Falanga jest otwarta na współpracę z ONR, NOP oraz Młodzieżą Wszechpolską. Ugrupowanie często demonstruje tzw. „salut rzymski”, jednakże nie w trakcie oficjalnych uroczystości, lecz w ramach własnych spotkań. Jak twierdzi lider Falangi, „sprawa narodowa nie potrzebuje za wszelką cenę męczenników prawej dłoni z wyrokami. Jak twierdzą aktywiści, „... w Falandze salut będzie obecny, ale na zebraniach, kongresach

i uroczystościach organizowanych przez nas, a nie przez władze, które tylko czekają, aż im się podłożymy...”. Aktualności ugrupowania można znaleźć na stronie internetowej www.falanga.boo.pl/. W odróżnieniu od innych ugrupowań skrajnie prawicowych zarówno serwer, jak i domena powyższej strony znajdują się w Polsce. W zakładce *Idea* znajduje się manifest, czyli program ugrupowania, zakładający powstanie Wielkiej Polski, gdzie Naród będzie wyznawał wiarę katolicką, należy również znacjonalizować strategiczne sektory gospodarki, popierać asymilację przyjeżdżających Polaków z Kresów Wschodnich (wschodnia granica nie jest sprawiedliwa), stworzyć silną i nowoczesną armię, wystąpienie ze struktur NATO i UE, które mają odbierać Polsce suwerenność oraz kierować się hasłem: „nie Irlandia, nie Chicago – praca w Polsce dla Polaków”. Organizacja rozwinęła dotychczas terenowe struktury zwane Dzielnicami. Oprócz intensywnej akcji werbunkowej (prowadzonej m.in. na terenie UKSW oraz za pośrednictwem koordynatorów terenowych) Falanga przeprowadza również akcje manifestacyjne i protestacyjne, np. podczas parady równości w Warszawie i Marszu Tolerancji w Krakowie, plakatowania i graffiti. Z racji wcześniejszych kontaktów lidera działacze Falangi nawiązali już kontakty z nacjonalistami w Czechach i na Słowacji, gdzie delegacja ugrupowania uczestniczyła ostatnio w manifestacjach środowiska skrajnie prawicowego. Aktywiści Falangi i osoby ze ścisłego kierownictwa to przeważnie ludzie młodzi. Często poruszają się wyposażeni w ręczne miotacze gazu, paralizatory. W opinii ekspertów Falanga może się rozrastać, a jako nowe ugrupowanie na scenie narodowej prowadzić inne niż dotychczas, bardziej medialne i radykalne formy aktywności.

Oprócz manifestacji członkowie i sympatycy ugrupowań skrajnie prawicowych i neofaszystowskich organizują na terenie Polski koncerty zespołów rodzimej sceny *Rock Against Communism* (RAC)¹⁰, jak również

¹⁰ *Rock Against Communism*, (RAC) (ang. *rock przeciw komunizmowi*) – ruch w muzyce rockowej. W zakresie muzycznym zawiera się w dość szerokiej przestrzeni między rockiem klasycznym a black metalem. Tekstowo RAC to zarówno patriotyczne ballady, jak i agresywny black metal. Teksty piosenek często odnośzą się do wartości, takich jak ojczyzna, naród a część naradowo-socjalistyczna także do rasy. Nawołują do walki z ruchami lewicowymi. Scena RAC utożsamiana jest często z poglądami faszystowskimi, nazistowskimi bądź nacjonalistycznymi. Scena nazistowska RAC posługuje się często cyframi 88, które są skrótem słów „Heil Hitler”, bądź w połączeniu z 14 (14/88) oznaczają Czternaście Słów i 88 Spostrzeżeń opracowanych przez Davida Lanea. Jednak, mimo że część jej przedstawicieli można określić jako faszystów lub neonazistów, błędne byłoby stwierdzenie, że cała scena propaguje ideologię faszystowską czy nazistowską. W Polsce zdecydowanie większa jest scena NR (narodowo radykalna) promująca katolicyzm, patriotyzm, wartości narodowe i konserwatyzm. Nazwa wywodzi się od serii koncertów zorganizowanych w latach 80. w Wielkiej Brytanii jako

„artystów” z zagranicy. O ile informacje o samym fakcie zorganizowania koncertu pojawiają się na stronach internetowych, to już samo miejsce koncertu, a czasem i jego data nie są przeznaczone do publicznej wiadomości; te dane przekazywane są indywidualnie zainteresowanym albo poprzez sms-y, albo e-mailem. Te „środki ostrożności”, powodujące pewne zakonspirowanie koncertu wynikają m.in. z tego, że czasem wśród zaproszonych zespołów są te zakazane, jak to było w przypadku koncertu brytyjskiego zespołu *No Remorse* na Podlasiu w 2007 r. Organizowane koncerty służą również dystrybuowaniu płyt CD i gadżetów związanych nie tylko z samymi zespołami, ale również ogólnie ruchem skrajnie prawicowym i neofaszystowskim. Przyjazdy do Polski nazi-rockowych zespołów muzycznych mogą skutkować zwiększeniem częstotliwości organizowanych koncertów tych grup. Wytwarzanie na terenie RP płyt CD z utworami zawierającymi treści nazistowskie nawołujące do nienawiści na tle rasowym, wyznaniowym czy narodowościowym – jak twierdzą eksperci - może spowodować powstanie w naszym kraju międzynarodowej bazy dystrybucji materiałów propagandowych. W takiej sytuacji nie można wykluczyć, że pogłębianie współpracy członków ruchu neofaszystowskiego skrajnie prawicowego z cudzoziemcami przyczyni się do zwiększenia samych sympatyków tych ugrupowań oraz liczby osób zajmujących się tym procederem, a zacieśnienie takiej współpracy może prowadzić do powstania międzynarodowej grupy przestępczej.

W ciągu ostatniej dekady, w polskim ruchu narodowym, powstaje wiele lokalnych „autonomicznych” inicjatyw. Jak podają autonomiczni nacjonalisci na portalu o nazwie i adresie www.answ.wordpress.com: „... *autonomiczny nacjonalizm jest formą działania, nie ideologią samą w sobie. Jest to forma działania spopularyzowana już w wielu krajach przez młodych patriotów nie należących do oficjalnych organizacji nacjonalistycznych. W Polsce ruch ten wzbudza coraz większe zainteresowanie. Autonomiczni, inaczej niezależni, wolni od scentralizowanych organizacji i partii politycznych. Nasze działanie oparte ma być na zasadzie oporu bez przywódcy. Jest w naszym kraju wielu młodych ludzi wyznających wartości nacjonalistyczne, nastawionych krytycznie do otaczającej nas rzeczywistości, ale jednocześnie nie działających aktywnie w żadnej z organizacji narodowych. Są również ludzie, którzy z różnych powodów opuszczają szeregi danej organizacji, by wstąpić do innej bądź założyć kolejną ogólnopolską grupę zarządzaną*

reakcja na akcję „Rock przeciw rasizmowi”. Koncerty te były zainspirowane przez Iana Stuarta, lidera zespołu Skrewriwer. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Rock_Against_Communism](http://pl.wikipedia.org/wiki/Rock_Against_Communism); 28 października 2011 r.

z centrali. Niektóre z organizacji mogą pozostawać w mniejszym lub większym sporze z przeróżnych powodów, od niezgody co do form współpracy, po osobiste aspiracje liderów. Organizacje ogólnopolskie, zarządzane z centrali, są również w większym stopniu wystawione na działalność wrogich grup z zewnątrz. Aby uniknąć podobnych problemów i aby zmobilizować do działania osoby, które nie chcą należeć do scentralizowanych organizacji, wybraliśmy inną drogę. To działalność małej grupy aktywnej w obrębie swojego miasta bądź regionu. Niezależnej od żadnych decyzji z góry. Jako w pełni niezależna grupa możemy realizować własne pomysły bez niczyjej ingerencji. (...) Zaletą lokalnych, niezależnych od siebie grup jest również to, że rozbicie lub zaprzestanie działalności jednej z nich nie oznacza końca działalności innej. Strategia ta stosowana skutecznie w wielu krajach pozwala uaktywnić grupy biernych nacjonalistów, luźno powiązać je ze sobą, by współpracowały razem przy większych inicjatywach, jednocześnie pozostawiając im maksimum swobody działania w swoim regionie. Formy działania autonomicznych nacjonalistów w zależności od ich liczebności i możliwości w danym regionie są różne. Jako mała grupa lokalna nie pretendujemy do miana "konkurencji" dla organizacji narodowych (...). W obrębie swojego miasta nacisk kładziemy na propagandę, klejenie plakatów, ulotek, „wlepek” oraz coraz bardziej popularne wśród nacjonalistów malowanie szablonów i graffiti jako formy przekazu idei i kreatywną formę oporu. Ważne jest również tworzenie własnych, niezależnych mediów, od drukowanych magazynów, po strony internetowe prezentujące i afirmujące nacjonalizm, przeciwstawne manipulacjom mediów głównego nurtu”.

Inicjatywy takie rozwinęły się m.in. w Stalowej Woli (opisana powyżej), w Toruniu - www.inicjatywa14.net, w Małopolsce - www.galicianwhitedevils.blogspot.com, śląskie - www.bialeorly14.blogspot.com, łódzkie - www.narodowalodz.blogspot.com, pomorskie - www.narodowykwidzyn.wordpress.com i inne.

Szczególną uwagę należy zwrócić na członków ugrupowań skrajnie prawicowych i neofaszystowskich, którzy są silnie powiązani z pseudokibicami i wśród których prowadzą akcję werbunkową i mogą powodować poważne zagrożenie dla organizacji EURO 2012 w Polsce, jak i na Ukrainie. W sieci funkcjonuje sporo witryn obrazujących powiązania między tymi społecznościami, np. www.fanatyczni.pl, www.rightsidearena.blogspot.com, www.drogalegionisty.ovh.org i inne. Za pośrednictwem m.in. tych stron można zaopatrzyć się w różne gadżety z motywem narodo-sportowym (ubrania, smycze, szaliki) oraz dowiedzieć o ostatnich starciach z policją.

Skrajny ruch lewicowy w Polsce, podobnie jak nacjonalistyczny, nie jest jednorodny. Można w nim wyróżnić nurty: anarchistyczny, pacyfistyczny, alterglobalistyczny, ekologiczny i inne. Nie jest to anarchizm w czystej postaci. Ruchy te należałyby raczej określić jako neoanarchistyczne. Podobnie jak ugrupowania nacjonalistyczne ruch lewicowy skupia głównie młodzież studencką i licealną. Wynika to z faktu, iż obecnie w Polsce, podobnie jak w innych krajach, subkultury młodzieżowe upolityczyły się. W środowisku anarchistycznym działa głównie młodzież z subkultury punk, skupiająca się wokół muzyki rock, punk-rock, havy i blackmetal, rap. Działa również odłam *skinheadów*, tzw. *sharp*, czyli skinheadzi przeciwko uprzedzeniom rasowym oraz *Antifa*, czyli *Anti Nazi Front*. W środowisku młodych anarchistów usiłowała przewodniczyć Międzomiastówka Anarchistyczna. Anarchiści jednak z założeń ideologicznych przeciwstawiają się wszelkim formom władzy i niesprawiedliwości. Obecnie działają one (głównie w większych miastach Polski) jako niezależne grupy zrzeszone w Federacji Anarchistycznej.

Anarchiści za najważniejszą wartość uznają wolność każdej jednostki, której warunkiem jest zniesienie władzy państwa, kapitału i religii. Według nich państwo jako instytucja wyklucza wolność i równość, dlatego trzeba eliminować jego struktury i wpływy. Anarchizm jest doktryną, która odrzuca wszelkie formy państwa, rządu i prawa w życiu społecznym, uznającą zupełną, nieskrępowaną żadnym przymusem zewnętrznym wolność jednostki. Jednym ze sposobów osiągnięcia celów przez anarchistów jest organizowanie demonstracji i pikiet. Środowiska anarchistyczne, obok swoich idei, propagują także akcenty antyfaszystowskie i antyrasistowskie.

Obecnie do najbardziej znaczących organizacji anarchistycznych i antyfaszystowskich działających w Polsce można zaliczyć:

- Federację Anarchistyczną;
- Komitet Wolny Kaukaz;
- SHARP;
- Anty Nazi Front;
- Radykalną Akcję Antyfaszystowską;
- Grupę Anty Nazistowską;
- Inicjatywę Stop Wojnie.

Najliczniejszą obecnie organizacją anarchistyczną jest **Federacja Anarchistyczna (FA)**. W jej skład wchodzi zarówno grupy, jak i osoby

indywidualne. Nie stawiają żadnych wymagań, nie nakładają do podpisywania jakichkolwiek deklaracji ani wpłacania składek. Zgodnie z ich założeniami nie są partią, stowarzyszeniem, a jedynie nieoficjalną grupą działającą na zasadach całkowitej dobrowolności.

FA - jak deklarują jej członkowie - jest federacją grup i jednostek, które podejmują działania na rzecz wolności, równości, pokoju, sprawiedliwości, samorządności i solidarności. Sprzeciwia się władzy, hierarchii społecznej i wyzyskowi. Aktywnie uczestniczy w działalności mającej na celu realizację powyższych idei, zarówno na poziomie lokalnym, jak i ogólnopolskim. Zajmuje się organizacją manifestacji (np. pierwszomajowych) przeciwko represji i przemocy policji, antyfaszystowskich. Walczy o prawa pracownicze, ucznia i studenta oraz o swobody obywatelskie. Wielu działaczy jest też aktywnie zaangażowanych w walkę z degradacją środowiska naturalnego.

Federacja Anarchistyczna złożona jest z sekcji. „Sekcja FA to samorządna grupa ludzi, którzy zadeklarowali chęć wstąpienia do FA, stanowiąca jednostkę organizacyjną, podejmująca uchwały wewnątrz grupy, przyjęta na zjeździe FA do Federacji Anarchistycznej”. Grupa, która chciałaby przystąpić do FA, zgłasza taką chęć na najbliższym zjeździe. Każdej sekcji przysługuje prawo do jednego głosu. Decyzja o przyjęciu grupy może zostać podjęta tylko na zjeździe FA w drodze konsensusu z prawem weta. Każda grupa może na własne życzenie wystąpić z FA. Grupa może zostać też wykluczona z Federacji na wniosek jednej z sekcji na zjeździe FA - decyzja w tej sprawie podejmowana jest w drodze konsensusu, oczywiście z prawem weta¹¹. Działa także Biuro Informacyjne Federacji Anarchistycznej. Za jego pośrednictwem, w okresie między zjazdami, podejmowane są decyzje dotyczące bieżących spraw zewnętrznych. Biuro koordynuje przepływ informacji między sekcjami, działa jako łącznik między sekcjami, aktualizuje listę kontaktową wszystkich sekcji, przyjmuje uchwały.

W ostatniej dekadzie do FA należało kilkanaście sekcji z całego kraju, m.in. z Gdańska, Krakowa, Warszawy, Poznania, Wrocławia, Kielc, Łodzi, Lublina, Sochaczewa, Słupska i Koszalina. W latach 1989-1998 w Federacji Anarchistycznej działała także, bliska libertarianizmowi, katowicka grupa „An Arche”. Obecnie Federacja Anarchistyczna składa się z następujących sekcji: FA Częstochowa, FA Dublin (Irlandia), FA Gorzów Wielkopolski, FA Kraków, FA Łódź, FA Poznań, FA Sieradz, FA Śląsk, FA Trójmiasto.

¹¹ Zasady funkcjonowania Federacji Anarchistycznej. <http://www.federacja-anarchistyczna.pl/> 30 października 2011 r.

Grupy wchodzące w skład Federacji cieszą się dużą autonomią. Sekcje muszą jednak zgadzać się z założeniami ideowymi Federacji, która „*zrzesza osoby, których celem jest obalenie hierarchicznego porządku społecznego, zaprzeczającego idei wolności i demokracji*”, i która dąży do „*stworzenia samorządnego społeczeństwa, tworzonego na zasadzie dobrowolności*”. Na każdej sekcji spoczywa obowiązek organizacji zjazdu FA, a wszystkie grupy należące do Federacji są zobowiązane brać w nim udział. Podmioty zobowiązujące się do wykonania zadań na rzecz Federacji muszą podczas najbliższego zjazdu przedstawić sprawozdanie ze swoich prac związanych z wykonaniem tych zadań. Jeśli nie mogą uczestniczyć w kolejnym zjeździe, zobowiązane są do przedstawienia sprawozdania pisemnego.¹²

Anarchiści organizują akcje wymierzone w korporacje (np. pikety przed lokalami restauracji Mc Donald's) i rządy innych państw (np. Stanów Zjednoczonych w związku z interwencją wojskową w Afganistanie i Iraku, a także Rosji, która od końca 1994 toczy wojnę w Czeczenii). Federacja Anarchistyczna protestowała też przeciwko szczytom grupy G8 (w Genui), Europejskiemu Forum Ekonomicznemu w Warszawie, NATO, instalacji w Polsce tzw. tarczy antyrakietowej, szczytowi klimatycznemu Organizacji Narodów Zjednoczonych w Poznaniu w 2008 roku. Anarchiści z FA uczestniczą także w akcjach o nazwie „Jedzenie Zamiast Bomb”¹³.

Kolejnym istotnym przejawem aktywności środowiska anarchistycznego jest tzw. *squatting*¹⁴, czyli zajmowanie opuszczonych budynków i adaptowanie ich na mieszkania, centra kultury, biblioteki itd. Na uwagę zasługuje poznański squat Rozbrat, który istnieje od 1994 roku, a od 1997 roku jest siedzibą poznańskiej sekcji Federacji Anarchistycznej. Działa w nim biblioteka anarchistyczna, odbywają się spotkania FA oraz liczne wydarzenia kulturalne. Środowisko anarchistyczne prowadzi również działalność wydawniczą. W latach dziewięćdziesiątych pojawiły się takie czasopisma, jak: „Lokomotywa Bez Nóg”, „Anarcholl”, „Rebeliant Poranny”, „Rewolta”, „Fraternite”, „A-tak”, „Lagazeta”. Istotne znaczenie miały: „Mać Pariaska” (ukazywała się do 2005 roku), „Gazeta An Arche” (ukazywała się do 2000

12 [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Federacja_Anarchistyczna](http://pl.wikipedia.org/wiki/Federacja_Anarchistyczna); 30 października 2001 r.

13 Tamże, 30 października 2001 r.

14 *squatting* - od ang. squat - usiąść, przycupnąć, kucać, mieszkać na dziko. *Squat*, - opuszczone pomieszczenie lub budynek, zajęty, przeważnie, bez zgody właściciela. *Squatters* (tj. osoby zajmujące nielegalnie budynek) swoje postępowanie tłumaczą tym, iż uważają, że prawo do zaspokojenia swojej potrzeby jest ważniejsze od prawa, w tym czyjegoś prawa własności. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Squat](http://pl.wikipedia.org/wiki/Squat); 30 października 2011 r.

roku, mniej więcej raz na miesiąc, rozsyłana była pocztą bezpośrednio do odbiorców w całej Polsce), „Inny Świat” (ukazuje się po dzień dzisiejszy)¹⁵.

Ważną pozycję wśród ugrupowań anarchistycznych zajmuje **Anty Nazi Front (ANTIFA)**. To nieformalne ugrupowanie anarchistyczne zrzeszające ludzi o poglądach antyfaszystowskich i walczące (również fizycznie) z faszystwem w społeczeństwie, a także z szowinizmem, nacjonalizmem i sekсыzmem. W Polsce działają m.in. w Warszawie, Białymstoku, Wrocławiu. „Antifa” powstała, aby przeciwstawiać się przemocy stosowanej przez radykalne prawicowe organizacje nacjonalistyczne. Głównym jej celem jest walka z neofaszystwem i ruchem skinheadów. Zwracają uwagę, że w Polsce istnieje zjawisko faszyzmu, rasizmu i nacjonalizmu. Członkowie „Antify” ochraniają anarchistyczne demonstracje; opowiadają się za stosowaniem wszelkich dostępnych metod w walce, łącznie ze stosowaniem przemocy fizycznej, przez co są krytykowani przez inne ugrupowania anarchistyczne, które takich metod nie uznają. Skupiają się również na propagandzie oraz pomocy członkom, którzy ponieśli konsekwencje ze względu na swoją działalność w ramach aktywności organizacji (zatrzymania, pobicia itp.). Zwolenników antynazizmu można podzielić na dwie, wyraźnie różniące się między sobą grupy. Pierwsza z nich opowiada się przeciwko przemocy wymierzonej w stronę wrogów, argumentując, że taka działalność sytuuje jej aktywistów na tym samym poziomie, co bojówki neonazistowskie. Walka, według zwolenników tego poglądu, powinna polegać na pokojowym propagowaniu ideałów i postaw równości i tolerancji, a także na publicznym potępianiu zachowań nazistowskich. Najaktywniej na tej płaszczyźnie działa Stowarzyszenie Nigdy Więcej. Drugi nurt uważa przemoc i agresję za właściwe metody walki politycznej. Sympatycy takiego aktywizmu tworzą bojówki, jak np. Antifa czy RAAF oraz publikują w Internecie materiały zawierające przemoc wobec faktycznych lub domniemych neonazistów – zapisy bójek i pobić wrogów ideowych czy zamieszek z policją (uważana za instytucję faszystowską).

Organizacją ściśle współpracującą z „Antifą” jest **Grupa Anty Nazistowska (GAN)** podlegająca również Stowarzyszeniu Nigdy Więcej, występująca przeciwko nacjonalizmowi, neofaszystwom i nienawiści wobec ludzi o odmiennym kolorze skóry, narodowości, religii, orientacji seksualnej, stylu życia itp. Stowarzyszenie to zostało założone w 1996 r. w odpowiedzi na działania skrajnie prawicowych ugrupowań i działa jako

¹⁵ P. Malendowicz, (red.) *Kierunki zmian społecznych w publicystyce anarchistycznej lat dziewięćdziesiątych*; W. T. Godlewski, K. Polus-Rogalska, M. Strzelecki, J. Knopek *Świat Idei i Polityki*; Bydgoszcz 2001, s. 81.

polskie stowarzyszenie antyfaszystowskie; reprezentuje oficjalnie nieformalną Grupę Anty Nazistowską, założoną w 1992 r. w Bydgoszczy. Wydaje pismo „Nigdy Więcej”; przeprowadza akcje m.in. pod hasłem „Wykopmy rasizm ze stadionów”, „Muzyka przeciwko rasizmowi”, „Niszcz faszyzm na Allegro” czy „Rasizm Delete”; prowadzi „Brunatną Księgę” – czyli zapis wszystkich incydentów o podłożu ksenofobicznym, rasistowskim i nacjonalistycznym. Do realizacji wyznaczonych celów GAN używa takich metod, jak nacisk społeczny na system polityczny, instytucje państwa i podmioty życia publicznego, promuje pozytywne postawy i wartości oraz tolerancję i przyjazne współżycie między narodami; uczestniczy też w demonstracjach i wiecach środowisk lewicowych.

Znacząca rolę w środowisku anarchistycznym pełni ugrupowanie o nazwie **Radykalna Akcja Antyfaszystowska (RAAF)** powstała jako odłam Federacji Anarchistycznej jako reakcja na nasilającą się działalność grup nacjonalistycznych. Jest to nieformalna organizacja anarchistyczna zrzeszająca ludzi o poglądach antyfaszystowskich i walcząca a faszyzmem w społeczeństwie. Podobnie jak „Antifa” opowiadają się za stosowaniem wszelkich dostępnych metod w walce, łącznie ze stosowaniem przemocy fizycznej. Kontrowersje wzbudza nazwa organizacji, zwłaszcza skrót i logo, które według krytyków nawiązują do Frakcji Czerwonej Armii – lewicowej grupy terrorystycznej. Przybudówką RAAF jest organizacja Młodzież Przeciwko Rasizmowi w Europie.

W Polsce ugrupowanie aktywne jest m.in. w Warszawie, Białymstoku, Szczecinie, Wrocławiu i Głogowie. Członkowie RAAF ochraniają anarchistyczne demonstracje i wiece. Skupiają się również na propagandzie oraz pomocy członkom, którzy ponieśli konsekwencje ze względu na swoją działalność (aresztowania, pobicia).

Kolejne ugrupowanie anarchistyczne o dużym potencjale ekstremizmu to **SHARP Skinheads Against Racial Prejudice** – (*Skinheadzi przeciwko uprzedzeniom rasowym*) odłam subkultury skinheadów, powstały w 1987 r. w Nowym Jorku z szeregu jej antyrasistowskich organizacji. Ugrupowanie rozwinęło się z czasem do luźnej międzynarodówki z oddziałami w wielu krajach europejskich. Początkowo w Wielkiej Brytanii, później w Niemczech i Portugalii. Skinheadów SHARP łączą idee antyrasistowskie, starają się oni w zdecydowany sposób dystansować od neonazistowskich ugrupowań. Zauważalne są na tej płaszczyźnie wspólne działania z innymi odłamami z tego samego okresu, jak Red Skinheads czy

RASH¹⁶. SHARP jest największym ugrupowaniem o charakterze antyrasistowskim, opartym na wzorcach zachodnich, gdzie propaguje się walkę ze skinheadami-neonazistami, neofaszystami i rasistami. Członkowie organizacji kolportują ulotki o treściach nawołujących do siłowej rozprawy z faszyzmem. Wielokrotnie swoją aktywnością doprowadzali do zakłóceń porządku publicznego. Grupa współdziała z anarchistami i antyfaszystami, a jej członkowie biorą udział w organizowanych przez anarchistów demonstracjach. W ostatnich latach obserwuje się nieznaczny spadek aktywności członków tego ugrupowania.

Wśród innych przykładów ruchów, które moglibyśmy zaliczyć do grona ugrupowań związanych z ekstremizmem o charakterze anarchistycznym, jest **Inicjatywa Stop Wojnie**. Jest to organizacja pacyfistyczna przeciwstawiająca się wszelkim rodzajom wojen, konfliktów zbrojnych, ataków agresji. Obecnie zajmuje się w szczególności protestami w związku z wojną w Afganistanie, Iraku i na Kaukazie. Skupia członków różnych organizacji anarchistycznych. Ma swoją siedzibę w Warszawie, a bieżące wydarzenia poruszane są na stronie www.stopwojnie.org.

Komitet Wolny Kaukaz jest organizacją powołaną przez krakowskich anarchistów, której celem jest propagowanie idei wolnej Czechenii oraz innych narodów Kaukazu. Zajmuje się organizowaniem spotkań, pokazów filmowych i manifestacji. Działalność informacyjną prowadzi za pośrednictwem strony internetowej www.wolnykaukaz.org oraz poprzez kolportaż pism, ulotek, plakatów, a także projekcje filmów. Jej działacze zasłynęli m.in. ze zniszczenia elewacji rosyjskiego konsulatu oraz wciągnięciem flagi czecheńskiej na maszt placówki podczas protestu w 2000 r. w Poznaniu. Akcja ta doprowadziła do tymczasowego ochłodzenia stosunków dyplomatycznych między Polską i Rosją.

Do najważniejszych i największych organizacji skrajnie lewicowych można zaliczyć:

- Pracowniczą Demokrację;
- Lewicową Alternatywę;
- Rewolucyjną Lewicę Komunistyczną im. Michała Nowickiego;
- Nową Lewicę.

Pracownicza Demokracja (PD) wskazuje na potrzebę zniesienia kapitalizmu i zastąpienia go demokracją, walczy z rasizmem i nacjonalizmem,

¹⁶ [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Skinheads_Against_Racial_Prejudice](http://pl.wikipedia.org/wiki/Skinheads_Against_Racial_Prejudice); 31 października 2011 r.

popiera wszelkie ruchy narodowo-wyzwoleńcze, jest przeciwko kontroli imigracji. Swoim zasięgiem obejmuje cały kraj. Organizuje spotkania, gdzie wygłaszane są pogadanki nt. idei, jakimi kieruje się to ugrupowanie. Jej ideologia udostępniona została na stronie www.pracdem0.republika.pl z hasłem przewodnim „Przeciw globalnemu kapitalizmowi i wojnie”. Jako organizacja wydaje gazetkę pt. „Pracownicza demokracja”; uczestniczy w pikietach organizowanych przez Inicjatywę Stop Wojnie.

Natomiast **Lewicowa Alternatywa (LA)** jest organizacją, która w swoim programie odwołuje się do idei społecznego anarchizmu i nurtów myśli lewicowej. Wg. LA stosunki społeczne wytworzone przez kapitalizm są nie do przyjęcia i powinny być zniesione, odrzuca dogmat o doskonałości wolnego rynku, twierdzi, że zawsze stoi po stronie pokrzywdzonego, niezależnie, kto nim jest. Prowadzi akcje w obronie praw lokatorów, związkowców, , przeciwko łamaniu praw pracowniczych w sklepach, przeciwko wojnie w Iraku i Afganistanie blokuje eksmisje. Informacje o bieżących wydarzeniach zawarte są na stronie www.la.org.pl.

Rewolucyjna Lewica Komunistyczna im. Kazimierza Mijała (wcześniej Lewica bez Cenzury im. Feliksa Dzierżyńskiego, Rewolucyjna Lewica Komunistyczna im. Michała Nowickiego,) to stosunkowo nowe, skrajnie lewicowe ugrupowanie utworzone przez Michała Nowickiego, nawiązujące do stalinizmu, trockizmu, leninizmu i maoizmu. Wzywa do przeprowadzenia, bolszewickimi metodami, rewolucji i wprowadzenia w Polsce komunizmu. Na stronach LBC w 2008 r. został zamieszczony tekst o tym, aby świętować śmierć polskich żołnierzy w Afganistanie, czy określając pomordowanych w Katyniu oficerów mianem „darmozjadów” – efektem tego było przeprowadzenie postępowania przygotowawczego przez Prokuraturę Okręgową w Warszawie i zamknięcie powyższej strony. Po tym fakcie M. Nowicki założył nową stronę o adresie www.1917.org.pl i nazwie Rewolucyjna Lewica Komunistyczna im. Michała Nowickiego o podobnym, ale już nie tak „rewolucyjnym” wydźwięku jak LBC. Obecnie nazwa ugrupowania została przekształcona na „Rewolucyjna Lewica Komunistyczna im. Kazimierza Mijała” o adresie www.1917.vizz.pl.

2. RODZAJE ZAGROŻEŃ ZE STRONY EKSTREMISTYCZNYCH GRUP FUNKCJONUJĄCYCH W POLSCE

W opinii wielu ekspertów z dziedziny bezpieczeństwa działalność grup skrajnie lewicowych, anarchistycznych i alterglobalistycznych skoncen-

trowana jest głównie na występowaniu przeciwko wojnie w Afganistanie, Iraku, Czeczenii oraz w obronie praw kobiet, m.in. ograniczaniu prawa do aborcji. Ponadto ugrupowania te często występują przeciwko nietolerancji, rasizmowi, przemocy i radykalizmowi propagowanemu przez grupy skrajnie prawicowe. Ich działalność sprowadza się do zamieszczania treści ideologicznych i komentarzy nt. bieżących wydarzeń w kraju i zagranicą na stronach internetowych, organizowaniu spotkań w klubach i miejscach squatingu (adoptowane pustostany) oraz na uczestnictwie w międzynarodowych spotkaniach, zlotach oraz protestach. Ugrupowania te, podobnie jak skrajnie prawicowe, organizują produkcję i dystrybucję ulotek, plakatów i innych gadżetów o charakterze propagandowym, co pomaga im zwiększać liczbę sympatyków i werbować nowych członków. Organizują kontrdemonstracje w stosunku do tych podejmowanych przez środowiska prawicowe powodujące często incydenty zakłócające porządek publiczny. Ugrupowania skrajnie lewicowe i anarchistyczne wspierają środowiska homoseksualne w dążeniach do akceptacji w życiu społecznym i w legalizacji związków homoseksualnych w Polsce. Wsławiły się również wspieraniem inicjatyw i wystąpień uczniowskich przeciwko zmianom w szkolnictwie, tj. ograniczaniu swobód uczniowskich w szkołach.

Badania wielu ośrodków naukowych oraz analizy ekspertów zajmujących się zwalczaniem terroryzmu i ekstremizmu wskazują, że zagrożenie ekstremizmem w Polsce pozostaje na stałym, niskim poziomie. W Polsce nie obserwuje się szczególnego wzrostu popularności wśród młodzieży zarówno ideologią skrajnie lewicową, jak i skrajnie prawicową. Zauważalny jest natomiast nieznaczny wzrost aktywności i radykalizmu wśród grup skrajnie prawicowych, dostrzegany głównie w tekstach i symbolice zamieszczanych w Internecie. Grupy skrajnie prawicowe o zabarwieniu neofaszystowskim od momentu pojawienia się w Polsce na początku lat 90. zawsze działały w sposób zakonspirowany w obawie przed odpowiedzialnością karną i presją opinii publicznej. W ostatnim okresie obserwowany jest dalszy, niewielki wzrost poziomu zakonspirowania działalności, przy czym wiąże się to z realizacją spraw przeciwko ich członkom, np. działaczom B&H-Poland.

Aktywność grup skrajnie lewicowych w ostatniej dekadzie skoncentrowana była na występowaniu przeciwko przemocy i wojnie na świecie oraz w obronie swobód obywatelskich (szeroko rozumianej wolności i tolerancji). Inicjatywy dotyczyły głównie występowania przeciwko rasizmowi i grupom neofaszystowskim, wspierania dążeń środowisk gejowskich do

legalizacji związków homoseksualnych i akceptacji w życiu społecznym. Środowisko to obecnie wspiera również inicjatywy i wystąpienia uczniowskie przeciwko zmianom w szkolnictwie (funkcjonowaniu szkół).

Jawne działania grup skrajnie prawicowych sprowadzały się do przeciwstawiania się inicjatywom grup skrajnie lewicowych, tj. między innymi występowania przeciwko związkom homoseksualnym, przy jednoczesnym popieraniu radykalnych zmian i rozwiązań w zakresie ograniczenia szeroko rozumianej swobody i tolerancji oraz szerszeniu podczas demonstracji poglądów określanych jako „narodowy radykalizm”.

Zarówno działalność ugrupowań skrajnie lewicowych, jak i prawicowych w ostatnich latach polegała na organizowaniu protestów i manifestacji (udziale w kontrmanifestacjach) oraz zamieszczaniu publikacji w Internecie.

W opinii ekspertów z dziedziny bezpieczeństwa, działalność grup ekstremistycznych, zwłaszcza skrajnie prawicowych, w wielu obszarach stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego w kraju. Przede wszystkim publicznie propagowanie faszyzmu i nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych. Królestwem wszystkich ugrupowań ekstremistycznych stał się Internet. Ich strony o bardzo różnym charakterze - od *soft* (np. strona Narodowego Odrodzenia Polski) do *hard* (np. strona Blood&Honour - łączą się w sieć, co zapewnia szeroką wymianę informacji i propagandę, ale także „ścieżkę deprawacji” dla osób, które najpierw celowo docierają do „łagodnie szowinistycznych” stron, a potem poprzez linki trafiają na strony otwarcie faszystowskie). Ponadto, dla tego typu grup, Internet jest najlepszym środkiem komunikowania się. Daje duże poczucie anonimowości, swobody wypowiedzi i dotarcia do największej grupy odbiorców. Internet umożliwia jednocześnie wgląd społeczny (w podstawowym zakresie) w działalność organizacyjną, w tym kontrolowanie inicjatyw¹⁷.

ZAKOŃCZENIE

Zwalczanie ekstremizmu jest skomplikowane przez to, że treści i postawy np. faszystowskie czy ksenofobiczne stają się często częścią młodzieżowej subkultury. Ujawniają się one w tekstach piosenek zespołów hardrockowych czy black metalowych, komiksach, plakatach, znaczkach

¹⁷ L. M. Nijakowski, *Neofaszyzm za rogiem*, <http://www.racjonalista.pl/index.php>; 27 października 2011r.

itd. Tym samym neofaszysta zawsze może powiedzieć, że to tylko „sztuka” i chroni go wolność słowa¹⁸. Brak akceptacji, tolerancji, zrozumienia oraz uprzedzenia rodzą frustracje członków organizacji najbardziej zaangażowanych emocjonalnie, co urzeczywistnia się jako przejawy agresji i przemocy, a stąd już bliska droga do terroryzmu.

Ponadto z ekstremistami trudno walczyć, gdyż ich działania odwołują się do szlachetnych idei i wartości, z którymi większość z nas się zgadza, jeśli są praktykowane z umiarem. Jednak w ekstremizmie na umiar nie ma miejsca. To, co odróżnia ekstremistów od ludzi umiarkowanych, którzy uznają te same wartości, to wiara ekstremisty, że tej wartości nie może być nigdy za wiele. Ekstremista uważa, że wartość, którą uznaje, jest nadrzędna, a więc nie przyznaje nigdy, że w życiu współlistnieje i konkuruje ze sobą mnóstwo dobrych, cennych wartości i że ta, której on służy, jest tylko jedną z wielu i czasami musi ustąpić przed innymi. Postawa umiaru umożliwia człowiekowi wprowadzanie w swoje życie wielu z istotnych wartości. Ekstremista tylko jedną z nich uznaje za nadrzędną i automatycznie wypiera inne ze swojego życia. To czyni go istotą z gruntu aspołeczną.

Ekstremista nie liczy się z negatywnymi konsekwencjami swoich ekstremistycznych działań. Nigdy nie przyzna się do tego, że jego działania mogą przynosić szkody, bo oznaczałoby to kompromis, a ekstremiści są z zasady bezkompromisowi. Ekstremista bowiem postrzega siebie samego (i innych ekstremistów wyznających te same idee) jako „lepszych” od innych ludzi. Nawet jeżeli ci inni mają podobne zdanie, ale wyrażają je w sposób wyważony, bez ekstremistycznej intensywności - uznawani są za oportunistów i wypada im tłumaczyć się ze swojego umiarkowania, które ekstremiści uznają za postawę kapitulancją.¹⁹

Nie od dziś wielu ekspertów od spraw bezpieczeństwa próbuje znaleźć sposób na przeciwdziałanie ekstremizmowi. Wiele ośrodków naukowych prowadzi badania, których celem jest wskazanie metody walki z agresją i przemocą zakorzenioną w ludziach z powodu uznawanej przez nich ideologii.

Przede wszystkim walka z ekstremizmem nie powinna nigdy przybierać form charakterystycznych dla ekstremizmu. Skutecznym przeciwnikiem ekstremizmu nie jest ekstremizm po przeciwnej stronie ideowej, lecz umiar. Ekstremiści - paradoksalne - pracują na korzyść swo-

¹⁸ Tamże, 27 października 2011r.

¹⁹ Szerzej na ten temat, *Przeciw ekstremizmowi*, <http://fzp.net.pl/opinie/przeciw-ekstremizmowi> ; 27 października 2011r.

ich przeciwników. Zwiększając ich liczbę i poziom negatywnych emocji. Tylko umiar wystudza nastroje radykalne i tylko on może wygasić wiele niebezpiecznych ideologii, pokonać ekstremizm, który zatruwa życie polityczne, społeczne²⁰.

Podstawą przeciwdziałania postawom ekstremistycznym i związanym z nimi zagrożeniami jest identyfikacja zagrożenia, na tyle wcześniej, aby mieć czas na przedsięwzięcie środków zapobiegających radykalizacji szczególnie środowisk młodzieży, która jest najbardziej podatna na ideologie prezentowane przez współczesne ugrupowania skrajnie prawicowe i lewicowe.

Kluczowe znaczenie w działaniach prewencyjnych może mieć proces deradykalizacji, pojmowany jako zewnętrzna interwencja w proces radykalizacji. Może on prowadzić do wycofania się jednostki z drogi prowadzącej do przyjmowania skrajnych ideologii. Deradykalizacja to również proces przemiany wewnętrznej osoby radykalizującej się bądź zradykalizowanej, manifestujący się przede wszystkim kwestionowaniem słuszności/celowości podejmowania działań o charakterze ekstremistycznym.

Badania wielu ośrodków naukowych wykazały, że wśród wielu czynników prowadzących ku radykalizacji bardzo duże znaczenie ma tzw. *podatny grunt* (brak perspektyw, poczucie nierówności i odrzucenia, upokorzenie oraz inne negatywne emocje), który w kombinacji z „ofertą” osób/grup reprezentujących skrajne poglądy oraz wydarzeniem stanowiącym tzw. katalizator sprzyjają zwracaniu się młodzieży ku ideom radykalnym²¹.

Skuteczne przeciwdziałanie ekstremizmowi to skuteczna walka z jego negatywnymi symptomami, które nie mogą sprowadzać się jedynie do działań polegających na uniemożliwianiu działalności, czy też delegalizacji organizacji ekstremistycznych. Byłoby to niezgodne z zasadami demokracji i obowiązującym w Polsce prawem. Ponadto spowodowałoby, iż szereg organizacji prowadziłoby działalność w konspiracji, utrudniając skuteczne rozpoznanie i przeciwdziałanie wielu ujemnym przejawom ich działalności.

Należy zatem przygotować i wdrożyć programy edukacyjno-wycho-

²⁰ tamże. 27 października 2011r.

²¹ Szerzej na ten temat, D. Szlachter, W. Kaczorowski, Z. Muszyński, P. Potejko, P. Chomentowski, T. Borzoł, *Metody eliminowania zjawiska radykalizacji stosowane w Holandii*, [w] *Radykalizacja poglądów w społecznościach muzulmańskich w wybranych państwach Unii Europejskiej Polska- Holandia- Wielka Brytania*; pod red. D. Szlachter, W. Kaczorowski, Z. Muszyński, P. Potejko, P. Chomentowski, T. Borzoł, Szczytno 2012, s. 179-201.

wawcze dla młodzieży i rodziców oraz kadry dydaktyczno-wychowawczej w szkołach, które ukierunkowane byłyby na:

- prowadzenie przez wyznaczone podmioty działań prewencyjnych połączonych z systemem wczesnego ostrzegania o zagrożeniach ekstremizmem;
- promowanie wśród młodzieży świadomości istnienia zagrożeń związanych z procesem radykalizacji;
- ułatwianie dostępu do aktywności, które mogłyby rozwijać kompetencje wzmacniające opór wobec radykalizacji młodzieży i ich rodziców;
- wspieranie rodziców oraz placówek szkolnych w procesie edukacji dzieci i młodzieży w zakresie kształtowania świadomości istnienia odmienności (m.in. narodowej, kulturowej, religijnej, seksualnej);
- promowanie tolerancji i akceptacji otaczającej społeczności i środowisk;
- zapewnienie pełnej sprawności operacyjnej systemowi sygnalizowania procesu radykalizacji;
- udzielanie młodzieży pomocy w znalezieniu pracy, rozwijaniu zdolności, talentów i zainteresowań;
- stworzenie oferty religijno-ideologicznej stanowiącej alternatywę dla wszystkich środowisk zagrożonych ekstremizmem;
- promowanie interakcji między grupami społecznymi reprezentującymi różne ideologie.

Takie programy edukacyjno-wychowawcze funkcjonują już w Holandii i Wielkiej Brytanii. Skierowane są do środowisk islamskich oraz skrajnych ugrupowań prawicowych i lewicowych, takich samych jakie, działają w Polsce czy w wielu krajach Europy. Badania poziomu zagrożenia radykalizmem prowadzone w tych krajach potwierdzają ich dużą skuteczność²², pozwoliły bowiem uniknąć wielu niekorzystnych zagrożeń i incydentów również terrorystycznych.

²² Raport z badań – „Badanie metod eliminowania zjawiska radykalizacji stosowanych w Holandii i Wielkiej Brytanii” prowadzonych w ramach projektu „Rozpoznanie, przeciwdziałanie i zapobieganie zjawisku radykalizacji poglądów religijnych wśród wyznawców islamu mieszkających w RP - jako element krajowego systemu wczesnego wykrywania zagrożeń o charakterze terrorystycznym” - Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, 2011; s. 127 i następn.

REFERENCES

1. J. Tokarski, 1980; Słownik Wyrazów Obcych, Warszawa, PWN;
2. <http://sjp.pwn.pl/slownik/2456695/ekstremizm>, 24 października 2011.
3. R. Tokarczyk, Teoretyczna a praktyczna istota współczesnego ekstremizmu politycznego, [w:] (red.), E. Olszewski, Doktryna i ruch współczesnego ekstremizmu politycznego, 2004, Lublin, Wydawnictwo UMCS;
4. K. Karolczak, Uwarunkowania i źródła ekstremizmu politycznego, [w:] (red.) E. Olszewski, Doktryna i ruch współczesnego ekstremizmu politycznego, 2004, Lublin Wydawnictwo UMCS;
5. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamachy_w_Norwegii_\(2011\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamachy_w_Norwegii_(2011)); 3 listopada 2011 r.
6. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamachy_w_Norwegii_\(2011\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamachy_w_Norwegii_(2011)); 3 listopada 2011 r.
7. Por. L. M. Nijakowski, Neofaszizm za rogiem; <http://www.racjonalista.pl>, 27 października 2011.
8. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Zadruqa_\(organizacja\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Zadruqa_(organizacja)) 28 października 2011 r.
9. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Rock_Against_Communism](http://pl.wikipedia.org/wiki/Rock_Against_Communism); 28 października 2011 r.
10. [Http://www.federacja-anarchistyczna.pl/](http://www.federacja-anarchistyczna.pl/) 30 października 2011 r.
11. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Federacja_Anarchistyczna](http://pl.wikipedia.org/wiki/Federacja_Anarchistyczna); 30 października 2001 r.
12. tamże, 30 października 2001 r.
13. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Squat](http://pl.wikipedia.org/wiki/Squat); 30 października 2011 r.
14. P. Malendowicz, (red.) Kierunki zmian społecznych w publicystyce anarchistycznej lat dziewięćdziesiątych; W. T. Godlewski, K. Polus-Rogalska, M. Strzelecki, J. Knopek *Świat Idei i Polityki*; Bydgoszcz 2001,
15. [Http://pl.wikipedia.org/wiki/Skinheads_Against_Racial_Prejudice](http://pl.wikipedia.org/wiki/Skinheads_Against_Racial_Prejudice) 31 października 2011 r.
16. L. M. Nijakowski, Neofaszizm za rogiem, <http://www.racjonalista.pl/index.php>; 27 października 2011r.
17. L. M. Nijakowski, Neofaszizm., 27 października 2011r.
18. Przeciw ekstremizmowi, <http://fzp.net.pl/opinie/przeciw-ekstremi->

- zmowi; 27 października 2011r.
19. Przeciw ekstremizmowi, <http://fzp.net.pl/opinie/przeciw-ekstremizmowi>; 27 października 2011r.
 20. D. Szlachter, W. Kaczorowski, Z. Muszyński, P. Potejko, P. Chomentowski, T. Borzoł, Metody eliminowania zjawiska radykalizacji stosowane w Holandii, [w] Radykalizacja poglądów w społecznościach muzułmańskich w wybranych państwach Unii Europejskiej Polska- Holandia- Wielka Brytania; 2012, Wydawnictwo WSPol. Szczytno;
 21. Raport z badań – „Badanie metod eliminowania zjawiska radykalizacji stosowanych w Holandii i Wielkiej Brytanii” prowadzonych w ramach projektu „Rozpoznanie, przeciwdziałanie i zapobieganie zjawisku radykalizacji poglądów religijnych wśród wyznawców islamu mieszkających w RP - jako element krajowego systemu wczesnego wykrywania zagrożeń o charakterze terrorystycznym” 2011; Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie.